

***Tippua-, pudota- ja tipahtaa-verbien merkitys ja käyttö:
onko väliä, tippuuko vai putoaako isoäidin perintövaasi?***

Maisterintutkielma
Henna Koivunen
Suomen kieli
Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto
kevät 2021

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO.....	1
1.1 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen taustaa.....	1
1.2 Aineisto	5
1.3 Tutkielman rakenteesta	10
2 MERKITYS JA SEN TUTKIMINEN	11
2.1 Semantiikka.....	11
2.2 Merkityksen ja sen muutoksen lajit.....	13
2.3 Synonymia.....	16
2.4 Kollokaatio ja idiomi.....	17
2.5 Muut keskeiset käsitteet	19
3 KOMPONENTTIANALYYSI.....	21
4 SANAKIRJOJEN ANALYYSI	25
4.1 Kaksikieliset sanakirjat	26
4.1.1 Jusleniuksen sanakirja	26
4.1.2 Gananderin sanakirja.....	28
4.1.3 Lönnrotin sanakirja	30
4.1.4 Tutkittavien verbien kehitys kaksikielisten sanakirjojen määritelmässä.....	33
4.2 Normatiiviset sanakirjat	36
4.2.1 NS.....	36
4.2.2 PS	48
4.2.3 KS.....	55
4.2.4 Tutkittavien verbien kehitys normatiivisten sanakirjojen määritelmässä.....	58
4.3 Slangi- ja fraasisanakirjat	66
4.3.1 Naulan kantaan.....	66
4.3.2 Sanakirja ulkomaalaisille	68
4.3.3 Paunosen sanakirja	73
4.3.4 Oikeeta suomee	83
4.3.5 Suurella sydämellä	93
4.3.6 Tutkittavien verbien kehitys slangi- ja fraasisanakirjojen määritelmässä	98
4.4 Normatiivinen ja ei-normatiivinen käyttö sanakirja-aineistossa.....	104
5 PÄÄTÄNTÖ	108
5.1 Tutkimuksen tulokset	108
5.2. Tutkimuksen tulevaisuuden näkymät ja arviointi	111
Lähteet.....	114
Liitteet	118

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Tekijä – Author Henna Koivunen	
Työn nimi – Title <i>Tippua-, pudota- ja tipahtaa-</i> verbien merkitys ja käyttö: onko väliä, <i>tippuuko</i> vai <i>putoaako</i> isoäidin perintövaasin?	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Maisterintutkielma
Aika – Month and year kesäkuu 2021	Sivumäärä – Number of pages 118 +liitteet
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tutkimus käsittelee tippua-, pudota- ja tipahtaa-verbien merkitystä ja käyttöyhteyksiä tarkastelemalla niiden saamia määritelmiä ja niille annettuja käyttöyhteyksiä sanakirjoissa 1700-luvulta nykypäivään synkronisesta ja diakronisesta näkökulmasta. Tutkittava aineisto koostuu kaksikielisistä, normatiivisista ja slang- ja fraasisanakirjoista, jotka analysoidaan komponenttianalyysillä, jolloin tarkasteltavien sanakirja-artikkeleiden pohjalta selvitetään: 1. Millaisia määritelmiä ja käyttöesimerkkejä tippua-, pudota- ja tipahtaa-verbille on annettu eri sanakirjoissa ja missä määrin nämä kuvaukset ovat muuttuneet? 2. Missä määrin tippua-, pudota- ja tipahtaa-verbisäilymisä keskenään komponenttianalyysin perusteella? 3. Millaisia substantiivikollokaatteja verbeille annetaan sanakirjojen esimerkkilauseissa?</p> <p>Tutkimuksen päämääränä on selvittää tutkittavien verbien saamia keskinäisiä merkityssuhteita erilaisissa sanakirjoissa, jolloin tutkimus sijoittuu leksikaalisen semantiikan kenttään. Tästä syystä tutkimus hyödyntää myös synonymian tutkimusta, jonka avulla voidaan määritellä, kuuluvatko tutkittavat verbisäilymisä samaan merkityskenttään. Tämän lisäksi verbien käyttöä tutkitaan myös niiden saamien kollokaattien kautta hyödyntäen kollokaatiotutkimuksen tekstuaalista määritelmää, jolloin ei huomioida kollokaatioiden tilastollisuutta. Tutkimuksessa tarkastellaan myös tutkittavista verbeistä erityisesti tippua-verbisäilymisä merkityksen ja käyttöyhteyksien kehittymistä siitä lähtöoletuksesta, että tippua-verbisäilymisä käyttö on laajentunut nykypäivään tultaessa.</p> <p>Tutkimuksessa ilmeni, että varsinkin kaksikielisistä sanakirjoista normatiivisiin sanakirjoihin siirryttäessä tutkittavien verbien annetut määritelmät vakiintuivat ja verbien käyttöä havainnollistavia esimerkkejä lainattiin ja tarkennettiin hyödyntämällä aiempien sanakirjojen artikkeleita. Verbien saamien merkityskomponenttien vertailun avulla selvisi, että verbisäilymisä kuuluvat samaan merkityskenttään ja ne ovat aikakaudesta riippuen hieman erilaisessa synonymisessa suhteessa keskenään. Varsinkin pudota-verbisäilymisä kohdalla hyponymia on tyyppillistä. Tippua- ja tipahtaa-verbisäilymisä ovat puolestaan tiettyjen merkityskomponenttejensä kohdalla antonymisessa suhteessa, jolloin niitä ei voi käyttää niiltä osin toistensa paikalla.</p> <p>Vaikka etenkin normatiiviset sanakirjat pyrkivät määrittelemään näille verbeille toisistaan eriäviä merkityksiä, niitä käytetään varsinkin arkikielessä ja abstraktissa kielenkäytössä synonymisesta, jolloin sanakirja-aineistosta saatujen merkityskomponenttien perusteella laajakäyttöisin pudota-verbi ei todellisuudessa ole yleiskäyttöisin, vaan se saa useita toisilta puuttuvia komponentteja, jotka rajaavat sen käyttöä. Näitä ovat esimerkiksi putoavan liikkeen RUNSAUS ja NOPEUS. Varsinkin verbien saamien kollokaattien ja muiden niiden kanssa viittaussuhteessa olevien kohteiden perusteella verbisäilymisä kohteella ei ole verbien käytön kannalta merkittävää vaikutusta, vaan verbien väliset erot tulevat niiden kuvaaman liikkeen luonteen eroista.</p>	
Asiasanat – Keywords leksikaalinen semantiikka, synonymia, sanakirjat, komponenttianalyysi	
Säilytyspaikka – Depository	
Muita tietoja – Additional information	

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen taustaa

Yksi suurimmista kielenkäyttöön liittyvistä harhaluuloista on se, että kieli on valmis, yhtenäinen kokonaisuus, johon ei ole enää mitään lisättävää tai poisjätettävää. Kieli on kuitenkin luonteeltaan dynaamista eli se on jatkuvasti muutoksessa kielenkäyttäjien ja käyttöyhteyksien vaihtuessa, ja ajan mittaan nämä muutokset puolestaan muuttuvat uusiksi normeiksi (Foley & Thompson 2003: 3; Leino 2008: 163; Sajavaara 1989: 196). Sanasto uusiutuu jatkuvasti kyetäkseen kuvaamaan aikansa ilmiöitä eikä näin ollen ole koskaan valmis (Kolehmainen 1995: 273). Tämä ei tarkoita vain uusien innovaatioiden kuvaamiseen tarvittavia sanoja tai moninaisia muoti-ilmauksia, kuten *hymiö* ja *itsuli* (= *selfie*), vaan kielen muutokset koskevat myös arkisanastoa, jota emme edes tule ajatelleeksi, vaikka käytämme sitä päivittäin. Esimerkiksi sana *kynä* on aiemmin merkinnyt 'siipisulkaa', mikä näkyy vielä *kyniä*-verbissä (Häkkinen 1990: 52), mutta tätä merkitystä ei enää tunneta nykykielessä.

Koska käytämme kieltä pääasiallisesti viestimiseen eli omien ajatustemme ja tarpeidemme välittämiseen muille, on olennaisen tärkeää, että muut vastaanottajat ymmärtävät, mitä tarkoitamme. Tämä toteutuu parhaiten siten, että kaikki viestinnän osapuolet ovat yhtä mieltä myös viestintään käytettävän sanaston merkityksestä. Kielen oppiminen ja hallitseminen on siis merkitysten oppimista (Kangasniemi 1997: 23), mikä liittyy osaltaan myös kielitajuun, josta tarkemmin myöhemmin tämän tutkimuksen osalta.

Normaalisti uutta sanastoa opitaan tuntemaan konkreettisten kielenkäyttötilanteiden kautta, jolloin puhuja muodostaa sanan merkityksestä, sitä sen tarkemmin määrittelemättä, hypoteesin, joka tarkentuu tai korjaantuu kielenkäyttäjän seuraavien havaintojen pohjalta (Häkkinen 1990: 37). On kuitenkin mahdollista, että, erityisesti lasten, kielenomaksumisessa tapahtuu katkos merkityksen sisäistämisessä. Mikäli tätä katkoksesta johtuvaa väärää merkitystä ei korjata, uusi merkitys saattaa periytyä seuraavalle puhujasukupolvelle. (Ullmann 1967: 193.) Näin ollen merkityksen muuttuminen ja sanaston kehittyminen kuvaa sitä, miten hahmotamme ja luokittelemme meitä ympäröivän maailman ilmiöitä (Koski 1989: 109).

Osa tätä kielellistä hahmottamista on synonymia eli sanat, jotka merkitsevät samaa. Kielessä on harvoin täydellisiä synonyymeja, vaan sanat ovat useimmiten vain osittain synonyymisia. Suomessa täydellisesti synonyymisia sanoja ovat esimerkiksi *sanko* ja *ämpäri* tai *vihta* ja *vasta*, jotka ovat peräisin itä- ja länsimurteista, jolloin niiden välinen synonymia rajoittuu

vain yleiskielen tasolle muttei itsenäisen murteen tasolle. Suomen kielen osalta sanojen välistä synonymiaa ovat tutkineet aiemmin esimerkiksi Jarmo Jantunen sanaryhmien *keskeinen* ja *tärkeä* (2001) ja *hyvin*, *kovin* ja *oikein* (2004) kannalta, Silja Pirkola sanaparin *ehkä* ja *mahdollisesti* (2016) kannalta ja oman tutkimuskohteeni tavoin verbien synonymiaa on tutkinut osaltaan Antti Arppe sanaryhmän *ajatella*, *mieltiä*, *pohtia*, ja *harkita* (2008) kannalta.

Oman tutkimukseni osalta on huomioitava se, että *tippua*-verbin käyttö on ollut esillä suomen kielen lautakunnassa 1990-luvulla, mutta siitä ei ole haluttu antaa virallista suositusta (Mielikäinen 2011, suullinen tieto), joten kielentutkijoiden lisäksi myös osa tavallisista kielenkäyttäjistä on huomionnut sanan muuttuneen käytön. Tämä varhaisempi keskustelu tutkimieni verbien käytöstä ja se, ettei asiaan ole aikoinaan tartuttu, oli yksi tekijöistä, joka sai minut kiinnostumaan verbien käytöstä nimenomaan historiallisessa kontekstissa.

Tämän lisäksi *tippua*-verbin käytön muuttumista ei ole toisaalta tätä ennen tieteellisesti tutkittu, mutta Anne Mäntynen on sivunnut lehtien kielijuttujen lajityypin konventioita käsittelevässä artikkelissaan (2003: 387–389) esimerkinomaisesti *tippua*- ja *tipahtaa*-verbien käyttöä *pudota*-verbin normatiivisissa käyttöyhteyksissä *Aamulehden Kielijutussa*. Artikkelissa ei niinkään pohdita verbien nykymäärittelyä, vaan keskiöön nousevat kielen tyylilliset ja puhekieleen liittyvät seikat. Näin ollen *tippua*- ja *tipahtaa*-verbien käyttö *pudota*-verbin sijasta nähdään vain kielen rekistereihin liittyvänä luonnollisena seikkana ilman, että muutoksen syiden tarkempaa erittelyä.

Myös Marjatta Palander on ottanut kantaa *tippua*-verbin yleistymiseen kielenkäytössä niin *putoamisen* kuin *tipahtamisenkin* kuvaamisessa ja kuvailee tätä ”*tippumis*-ilmiönä”. Palander havainnollistaa artikkelissaan *tippua*-verbin laajentunutta käyttöä mediateksteistä poimituilla esimerkeillä (Palander 2006.), ja myös oma lyhyt katsaukseni median tarjoamiin esimerkeihin yleisimmin käytetyn hakukoneen Googlen kautta paljastaa, että verbien käyttö on hyvin toisiinsa limittynyttä. Esimerkiksi MTV3.fi-sivustolla kerrotaan Iltalehden uutisoineen naisen *tippuneen* parvekkeelta, mutta Iltalehdessä alun perin ilmestyneessä jutussa puhutaan naisen *pudonneen* (MTV3.fi). Myös Helistin.fi-sivustolla kolmen vuoden aikana käydyssä keskusteluketjussa lapset *tippuivat*, *putosivat* ja *tipahtivat* tasapuolisesti eri kielenkäyttäjien kommentteissa (Helistin.fi).

Palanderin artikkeli on oman tutkimukseni kannalta merkittävä myös siitä syystä, että hän määrittelee siinä *tippua*-, *pudota*- ja *tipahtaa*-verbeille selkeät, toisistaan eroavat käyttöyhteydet pohjimmiltaan hyvin samantapaisen liikkeen kuvailulle.

”Korrektissa yleiskielessä *tippumisella* tarkoitetaan sitä, että jokin neste putoilee tippoina tai jotain putoilee yksi toisensa jälkeen (esim. marjat pensaasta tai heinät kuormasta). *Tippumisella* on siis toistuvan, jatkuvan

tapahtumisen merkitys, kun taas hetkellisestä, kerrallisesta putoamisesta käytetään *tipahtaa*-sanaa, joka sekin on tosin puhekielisempi kuin *pudota*.” (Palander 2006.)

Tämä antaa hyvän lähtökohdan sille, miten varsinaisen kielenhuollon suosituksen puuttuessa-kin verbien käytöstä on olemassa jokin yhteinen konsensus, jota vasten voin peilata myöhemmän analyysini tuloksia.

Toisaalta on huomioitava, ettei näiden verbien käyttöä tai niihin liittyviä merkityseroja ainakaan omien kokemuksieni mukaan oman sukupolveni kouluopetuksessa sivuta, jolloin ohjeet aiemmat räystäiden *tippumisesta*, joista edeltäneet sukupolvet ovat tietoisia, eivät välttämättä ole tuttuja ja vaikuta verbien valintaan kielenkäyttötilanteissa. Näin ollen verbien käyttöön liittyvät merkitykset ovat syntyneet vapaassa kielenkäytössä eivätkä nojaa niinkään formaaleihin lähteisiin, kuten monet muut kielenpiirteet, mikä selittänee jossain määrin nykyään vallitsevaa murrosta verbien käytössä. Voidaankin siis sanoa, että kielenkäyttäjät rakentavat itse omat hypoteesinsa käyttämiensä sanojen merkityksistä määrittelemättä niitä aktiivisesti (Häkkinen 1990: 37).

Aihe on yhä kiintoisa ja ajankohtainen, sillä suomalaiset ovat tunnetusti piilofennistejä, jotka suhtautuvat intohimoisesti kielen normeihin, kuten esimerkiksi *alkaa tekemään* -muodon hyväksyminen osaksi huoliteltua yleiskieltä ja siitä seurannut mediakeskustelu aikoinaan paljasti (ks. esim. Kaleva 5.2.2014). Näin ollen yhden verbin käytön leviäminen toisen reviirille huomaamatta on seikka, jota tulisi tutkia. Lisäksi tällainen normatiivinen asenne on omiaan herättämään ajatuksia tavallisissa kielenkäyttäjissä, jotka joutuvat tiedostamaan tuon muutoksen ja pohtimaan omaa kielenkäyttöään ja havaintojaan merkityksen muutoksesta. Tätä oletusta tukee osaltaan esimerkiksi sanomalehti Kalevassa ilmestynyt lukijan mielipidekirjoitus, jossa lukija ottaa nimenomaisesti kantaa suomen kielen sanojen merkitysten muuttumisen ja käyttää yhtenä esimerkkinä juuri *tippua*-verbin käyttöä *pudota*-verbin sijasta itse vääräksi kokemissaan yhteyksissä ja peräänkuuluttaa omaan aineistoonikin kuuluvan Nykysuomen sanakirjan käyttöä (Leinonen 2019).

Kuitenkin *tippua*- ja *pudota*-verbit ovat omien havaintojeni ja esimerkiksi edellä mainitun Helistin.fi:n keskustelun mukaisesti varsin yleisesti toistuvia ja monikäyttöisiä muiden liikeverbien tavoin, jolloin niiden merkitykset ja käyttö on olettavasti varsin monimuotoista. Etenkin kun tyypillisten liikeverbien määritelmä voidaan kiteyttää niiden ”ilmaisevan jonkin olion siirtymistä tilassa, ja tavallisemmin luonnehtivan joko liikkumistapaa tai liikeradan suuntaa” (Leino 2008: 145), yksittäisen kielenkäyttäjän tai kielenkäyttäjäsukupolven on hyvin helppo luoda verbeille uusia merkityksiä ja käyttöyhteyksiä.

Lisäksi olen kiinnostunut *tipahtaa*-verbin asemasta näiden kahden edellä mainitun verbin käytön suhteen, sillä se on äänteellisesti hyvin samankaltainen kuin *tippua*, ja molemmat verbit onkin johdettu samasta *tippa*-sanasta (Häkkinen 2004 s.v. *tippa*), ja sitä käytetään esimerkiksi mainitsemallani Helistin.fi-sivustolla rinnakkain *tippua*- ja *pudota*-verbien kanssa. *Tipahtaa*-verbin liittämistä tutkittavaan aineistoon tukee osaltaan myös se, että sekä Mäntynen (2003: 387–389) että Palander (2006) nostavat sen omissa artikkeleissaan varsinkin *tippua*-verbin käytön tarkastelun osaksi Tällöin myös tämän tutkimuksen kannalta on mielekästä tarkastella kaikkien kolmen verbin esiintymistä sanakirjoissa, sillä verbit vaikuttavat liittyvän toisiinsa tiiviisti.

Käytänkin siis tutkimukseni aineistona myös useita eri-ikäisiä sanakirjoja, sillä sanakirjoilla on perustarkoituksensa lisäksi myös aikaansa kuvaava tehtävä, jolloin niitä tarkastelemalla on mahdollista tutkia merkityksien kehittymistä (Kolehmainen 1995: 262). Sanakirjoilla kuvataan juuri tavanomaisia, kieleen vakiintuneita määritelmiä (Grönros 2015: 4), jolloin niihin jää tarkasteltavaksi laajamittainen ja yleisesti hyväksytty kielenkäyttö. Sama periaate koskee myös nykyään suosittuja slang- ja murre-sanakirjoja, joissa hakusanat eivät joko kuulu yleiskieleen tai niille annetaan selvästi huolitellun yleiskielen konventioihin kuulumattomia merkityksiä. Olen poiminut aineistooni (ks. luku 1.2) muutamia tällaisia sanakirjoja edustamaan arkista kielenkäyttöä aineistossani.

Sanakirjoissa myös mainitaan usein jotain sanojen tyyllisävystä, kuten sanan leikillisyydestä, arkikielisydestä, halventavuudesta tai sen vanhentuneen, joilla kuvataan sitä, millaisissa yhteyksissä sanoja yleisesti käytetään (Grönros 2015: 5). Tyyllisävy eli tyyliarvo kertoo kielenkäyttäjälle myös sen, missä konteksteissa tiettyä sanaa voi käyttää (Häkkinen 1994: 173). Kun tähän yhdistetään se, että eri-ikäisillä kielenkäyttäjillä voi olla erilainen käsitys siitä, mikä kielenkäyttö on arkikielistä ja mikä puolestaan ei (Grönros 2013: 44), tällainen tieto on omiaan kertomaan, onko tutkimieni verbien merkityksen lisäksi niiden käytössä tapahtunut muutoksia tai eroavatko tämänhetkisten sanakirjojen näkemykset *tippua*-, *pudota*-, ja *tipahtaa*-verbien tyyliarvoista nykykielenkäyttäjien näkemyksistä

Sanakirjat toimivat myös pohjana nykyaikaiselle kielenkäytölle ja nykymerkityksen kehittymiselle, sillä Grönrosin sanoin ”sanakirjojen tehtävänä on kuvata aikansa sanastoa ja yleistä kielenkäyttöä” (2015: 4). Toisaalta, kun sanakirjojen luonteeseen kuuluu myös tavallisen ja vakiintuneen kielenkäytön kuvaus kaiken mahdollisen sijasta ja kun sanakirja ei ole koskaan täysin ajan tasalla tai täydellinen (Grönros 2015: 5), sen määritelmiä ei tule pitää yksiselitteisesti osoituksena hakusanojensa tyhjentävästä käytöstä. Sanakirjat kuvaavatkin siis yksinkertaisesti niitä merkityksiä ja sitä käyttöä, joka on ajalleen vain tavanomaista.

Lisäksi sanakirjojen liittäminen osaksi tutkimustani on varsin loogista, kun otetaan huomioon aiemmin esille tuomani huomio *tippumisen* käyttösuosituksen puuttumisesta. Näin ollen ainoita normatiivisia lähteitä sen käytöstä ovat sanakirjamääritelmät. Kaisa Häkkisen mukaan juuri sanakirjat ovat hillinneet merkitysten muuttumista nykysuomessa, sillä merkityksen pysyminen aina tarvittaessa tarkistamaan (1990: 37–38), ja samalla sanakirja käsitetään usein lakikirjoina, joista on löydettävissä ohjeet hyvään kielenkäyttöön (Leech 1981: 205). Tällaista käyttöä tukee osaltaan aiemmin mainitsemani Kalevan mielipidekirjoitus, jossa kirjoittaja toi esille sanakirjan käytön oikeiden sanavalintojen ja merkitysten auktoriteettina (Leinonen 2019).

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää, antavatko *tippua-*, *pudota-* ja *tipahtaa* verbeille eri-ikäisissä ja -tyylisissä sanakirjoissa annetut määritelmät ja käyttöyhteydesimerkit tukea sille, että varsinkin *tippua*-verbin merkitys ja käyttö olisi laajentunut niihin yhteyksiin, joissa ainakin normatiivisen kielenkäytön kannalta tulisi käyttää *pudota*-verbiä. Otan tarkastelussani huomioon myös verbien deverbaalit substantiivimuodot *tippuminen*, *putoaminen* ja *tipahtaminen*, mikäli ne esiintyvät tutkittavien verbien yhteydessä. Lisäksi tavoitteenani on esittää kattavasti komponenttianalyysin avulla, millaisessa merkityskentässä tutkittavat verbit ovat keskenään. Yksi tärkein aspekti tätä varten on selvittää näiden verbien keskinäinen synonymiasuhde. Hyödynnän myös kollokaatioanalyysia selvittääkseni verbien käyttöyhteyksiä saadakseni kattavamman kuvan, millaisiin esineisiin tai asioihin kukin tutkittava verbi liitetään. Näin ollen olen kiinnostunut tämän tutkimuksen osalta vain verbien saamista substantiivikollokaateista.

Tutkimuskysymykseni tässä tutkimuksessa ovat:

1. Millaisia määritelmiä ja käyttöesimerkkejä *tippua-*, *pudota-* ja *tipahtaa*-verbeille on annettu eri sanakirjoissa ja missä määrin nämä kuvaukset ovat muuttuneet?
2. Missä määrin *tippua-*, *pudota-* ja *tipahtaa*-verbit ovat synonyymisia keskenään komponenttianalyysin perusteella?
3. Millaisia substantiivikollokaatteja verbeille annetaan sanakirjojen esimerkkilauseissa?

1.2 Aineisto

Koska pyrin tutkimuksessani selvittämään sekä diakronisen että synkronisen (ks. luku 2.1) näkökulman *tippua-*, *pudota-* ja *tipahtaa*-verbien merkityksissä ja käytössä, nousee sanakirjojen rooli merkityksien normittamisessa tärkeänä osana kielen ja merkityksien kehittymistä keskeiseksi myös oman tutkimukseni kannalta. Kuten mainitsin jo aiemmin, aloitan diakronisella

tutkimuksella eli tarkastelen eriaikaisia- ja tyyppisiä sanakirjoja, jotta voisin muodostaa niiden avulla kattavan kuvan *tippua-*, *pudota-* ja *tipahtaa-*verbien käytöstä aina 1700-luvulta nykyaikaan asti.

Nykysuomen etymologisen sanakirjan mukaan *pudota* on esiintynyt kirjallisuudessa jo Agricolan teksteissä. Sitä myöhemmin dokumentoidut *tipahtaa* ja *tippua* ovat järjestyksessään mainittu vuonna 1702 Henrik Florinuksen sananlaskukokoelmassa ja vuonna 1745 Daniel Jusleniuksen sanakirjassa. (Häkkinen 2004 s.v. *pudota* ja *tippa*.)

Olen jakanut käyttämäni sanakirjat kolmeen eri ryhmään niiden edustamien aikakausien ja tyyppien mukaan, jolloin ne ovat ensisijaisesti verrattavissa oman ryhmänsä sisäisesti, sillä esimerkiksi 1700-luvun kaksikielisen sanakirjan tarjoamien sanakirja-artikkeleiden vertaaminen 2000-luvun slangisanakirjaan ei ole täysin ongelmattonta. Pyrin kuitenkin muodostamaan myös diakronisen kuvan määritelmien muuttumisesta hyödyntämällä komponenttianalyysin avulla erittelemiäni merkityspiirteitä niiltä osin kuin se on mahdollista. On myös huomionarvoista, että merkityksen laajentuessa (ks. luku 2.2) osa sen alkuperäisestä merkityksestä säilyy (Häkkinen 1990: 44), joten oletan tiettyjen piirteiden säilyvän osana verbien määritelmiä eri aikakausillakin eli ne näkyisivät tutkimuksessani.

Olen valikoinut ensimmäiseen osioon kolme 1700- ja 1800-lukujen kaksikielistä sanakirjaa, joissa verbien määritelmät on annettu ruotsiksi. Näin ollen ne poikkeavat perustavasti kahden viimeisen osion teoksista, joissa metakielenä on suomi. Tyypiltään nämä sanakirjat ovatkin nykyaikaisten kaksikielisten sanakirjojen kaltaisia, joten määrittelyjen merkitysten selvittämiseen liittyy tuon toisen kielen sanojen sisäisten merkitysten konnotaatiot. Koska eri kielten merkitykset vastaavat usein vain osittain toisiaan (Kangasniemi 1997: 17), olen pyrkinyt kääntämään eri kielten versiot esimerkkilauseineen ottaen huomioon mahdollisimman kattavasti kaikki käännösvaihtoehdot, joiden pohjalta analysoin *tippua-*, *pudota-* ja *tipahtaa* verbien merkityspiirteet ja konnotaatiot.

Vanhin sanakirjoista on Daniel Jusleniuksen *Suomalaisen sana-lugun coetus*, johon viitataan myöhemmin ***Jusleniuksen sanakirjana***, vuodelta 1745. Koostumukseltaan teos on listaus verbeistä suomeksi, latinaksi ja ruotsiksi. Monisanaisia määritelmiä ei ole tarjolla, mutta osaan hakusanoista liittyy käsin kirjoitettuja marginaalihuomautuksia. Tutkimukseeni käytän sanakirjan näköispainosta vuodelta 1968.

Toiseksi vanhin teos on Christfrid Gananderin *Nytt finskt lexicon* (tästä eteenpäin ***Gananderin sanakirja***) vuodelta 1787. Sanakirjan asettelu noudattaa modernia käytäntöä, jossa tarjolla on ruotsinkielisten määritelmien lisäksi myös suomen- ja ruotsinkielisiä esimerkkilauseita.

Tutkimukseeni käytän alkuperäiskäsikirjoitukseen ja näköispainokseen perustuvaa teosta vuodelta 1997.

Nuorin ensimmäisen osion sanakirjoista on Elias Lönnrotin *Suomalais-ruotsalainen sanakirja* (tästä eteenpäin *Lönnrotin sanakirja*) vuodelta 1880. Teos noudattaa samaa periaatetta kuin *Gananderin sanakirja*, mutta tarjoaa käännösten ja esimerkkien lisäksi myös erilaisia suomenkielisiä johdoksia hakusanoista. Tutkimukseeni käytän alkuperäiskäsikirjoituksesta jäljennettyä teosta vuodelta 1930.

Toisen osion muodostavat niin ikään kolme normatiivista sanakirjaa 1900- ja 2000-luvulta. Teokset edustavat nykykielenhuollon kantaa ja ne ovat täysin suomenkielisiä. Näissä, kuten viimeisenkin osion, sanakirjoissa määritelmiin liittyvien kohde- ja metakielen (ks. luku 2.5) välinen ero tulee selvästi esiin, sillä samankielisten merkitysten määrittelyssä on oltava monisanaisempi kuin kielestä toiseen määrittäessä. Lisäksi tämän osion sanakirjoja yhdistää yhteistyö aikansa virallisen kielenhuollon kanssa, joten niissä näkyvät myös uudet kielenhuollon suositukset jokaisen päivityskerran yhteydessä (Klementtinen 2014: 12).

Vanhin sanakirja, *Nykysuomen sanakirja* (tästä eteenpäin *NS*) edustaa 1900-luvun alun kielenkäyttöä, sillä se ilmestyi vuosien 1951–1961 välisenä aikana eikä siitä ole otettu korjattuja painoksia. Kyseessä on myös Suomen ensimmäinen yksikielinen yleiskieltä kuvaava sanakirja. (Kolehmainen 1995: 262.) Edellisen osion sanakirjoihin verrattuna *NS* on koostumukseltaan kattavampi, sillä sanamääritelmät sisältävät monia eri numeroituja määritelmiä runsaiden esimerkkien kera pyrkien kattamaan sanojen kaikki käyttötilanteet.

Osion toinen sanakirja on vuosien 1990–1994 aikana ilmestynyt *Suomen kielen perussanakirja* (tästä eteenpäin *PS*), joka muistuttaa asettelultaan hyvin paljon *NS*:a. Se on kuitenkin edeltäjänsä suppeampi määritelmien suhteen, joten kaikkia mahdollisia käyttötilanteita ei ole koettu tarpeelliseksi kattaa, mikä on edellä mainitusti sanakirjoille tyypillistä (Grönros 2015: 5).

Normatiivisista sanakirjoista viimeisin, vuodesta 2004 ilmestynyt *Kielitoimiston sanakirja* (tästä eteenpäin *KS*), eroaa lähtökohdiltaan merkittävästi näiden kahden esiteltyjen osioiden teoksista, sillä kyseessä on muista poiketen sähköinen sanakirja, jolloin se on helposti päivitettävä ja on täten ajantasainen (Kolehmainen 1995: 273). *KS*:n kohdalla on huomionarvoista, että vaikka sähköinen muoto tarjoaisi mahdollisuuden lähes rajattomaan tiedonsäilömiseen, sen määritelmät ovat hyvin suppeita, jopa ytimekkäitä. Myös esimerkkilauseiden käyttö on hillittyä.

Erityisominaisuutena *KS*:n yhteydessä on mahdollista hakea myös hakusanojen taivutusparadigma, mikä helpottanee etenkin vieraiden sanojen käyttöä. Olen käyttänyt tutkimukseeni MOT-sivuston kautta vuoden 2015 *KS*:n versiota 2.0, jonka sisällöt vastasivat analyysin

täydentämiseen käyttämäni vuoden 2018 *KS*:n julkista versiota. Kevään 2021 *KS*:n vastaavat sanakirja-artikkelit eroavat analyysiin käytetyistä sisällöiltään joltain osin, jolloin myös *KS* edustaa tutkimuksessani tutkittavien verbien historiaa. Esittelen näitä eroja tarkemmin luvussa 4.2.3.

Kolmanteen osioon olen valinnut viisi erilaista slangi- ja fraasisanakirjaa 1900- ja 2000-luvulta, jotka muodostavan edustavan ja kattavan kuvan tutkimieni *tippua-*, *pudota-* ja *tipahtaa-* verbien käytöstä ei-normatiivisissa ja idiomikäytössä. Tällaisia sanakirjoja ei käytetä kielenhuollollisessa mielessä, kuten edellä esitellyn osion teokset, vaan ne valottavat sanojen käyttöä kirjoitetun kielenkäytön lisäksi myös arkipuheessa ja sanonnoissa. Näin ollen ne eivät ole myöskään samalla tavalla yleiskielisiä, sillä ne edustavat tietyille ryhmille ominaista kieltä ja vaativat tiettyä tietämystä niiden käyttötilanteista. Tämä pätee yhtä lailla nuorison puhekieleen kuin kulttuurisidonnaisiin idiomeihin, sillä niissä käytetyn sanaston tilanteinen merkitys vastaa harvoin niiden yleiskielistä merkitystä.

Juuri tämä onkin yksi syy, miksi olen ottanut mukaan muusta sanakirja-aineistostani eroavia slangi- ja fraasisanakirjoja, sillä idiomeja (ks. luku 2.4) voidaan pitää kirjaimellisten viittausten eli kollokaatioiden (ks. luku 2.4) kuvainnollisia vastapareina (Heinonen 2013: 9; Mäntylä 2006: 152–154). Idiomit ovat myös olennainen osa kielenkäyttöä, sillä niiden avulla on mahdollista välittää kirjaimellisia merkityksiä ytimekkäästi tai lisätä niihin vivahteita. Lisäksi idiomeista on usein olemassa eri versioita, vaikka niiden merkitys olisi sama, kuten *mennä kaaliin*, *jakeluun* tai *himaan*. (Mäntylä 2006: 152–154.) Idiomien tarkastelu tutkimieni verbien osalta antaa verbien käytöstä kattavamman kuvan verrattuna pelkkiin määritelmiin ja konkreettisiin käyttöesimerkkeihin pohjautuvaan tutkimukseen.

Koska mikään tämän osion sanakirjoista ei edusta kielenhuollon virallista kantaa, esittelen käyttämäni slangi- ja fraasisanakirjat niiden ilmestymisjärjestyksessä, vaikka ne edustavat luonteeltaan puhekieliseen sanastoon sekä idiomikäyttöön keskittyviä sanakirjoja, eivätkä ole täten täysin verrattavissa keskenään. On kuitenkin huomioitava, että myös ensimmäisen ja toisen osion sanakirjat sisältävät idiomiesimerkkejä, joten teosten tarkempi erottelu ei ole mielekäästä. Lisäksi kronologinen käsittelytapa muodostaa selkeän jatkumon tämän ja kahden ensimmäisen osion välille.

Tämän osion vanhin sanakirja on Erkki Karin idiomisanakirja *Naulan kantaan* vuodelta 1993. Sen koostumus on hakusanasta riippuen runsas tai suppea, sillä se kuvaa kielessä käytössä olevia idiomeja selittäen ne yleiskielisesti. Tästä johtuen ne käsitteet, jotka ovat herkempiä saamaan abstrakteja merkityksiä, esiintyvät useammissa idiomeissa.

Toiseksi vanhin sanakirja on Timo Nurmen *Suomen kielen sanakirja ulkomaalaisille* (tästä eteenpäin ***Sanakirja ulkomaalaisille***), joka on nimensä mukaisesti suomea vieraana kielenä puhuville suunnattu suomen selkosanakirja. Teoksen erityispiirteenä on hakusanojen taivutus selkein tavurajamerkein, sillä kyseessä on ensisijaisesti taivutussanakirja. Olen jättänyt kuitenkin tuon piirteen huomioimatta analyysissäni, sillä se ei ole tutkimuksen kannalta relevantti. Sisällöllisesti *Sanakirja ulkomaalaisille* muistuttaa tästä rypästä eniten *NS:n* ja *PS:n* asettelua. Huomioitavaa on, että Nurmi on myös toisena tekijänä myöhemmin esiteltävässä *Oikeeta suomee* -sanakirjassa, joka on kuitenkin sävyltään tässä esiteltyä teosta leikkimielisempi.

Kolmanneksi vanhin sanakirja on Heikki Paunosen palkittu Stadin slangin sanakirja *Tsen-naaks stadii, bongaaks slangii* (tästä eteenpäin ***Paunosen sanakirja***) vuodelta 2000. Sisällöltään se muistuttaa *NS:a* ja *PS:a*, sillä hakusanasta riippuen määritelmiä annetaan useita runsaiden esimerkkien kera. Erityistä tälle teokselle on se, kuinka esimerkkeihin on liitetty niiden lanseeraaja tai muu selite hakusanojen käytöstä. Lisäksi *Paunosen sanakirjan* ominaisuus eri määritelmiin liitetystä esiintymisvuosista on varsin hyödyllinen sen tulosten vertaamisessa muiden sanakirjojen kanssa. *Paunosen sanakirjan* yhteydessä on muistettava sen kuvaavan nimenomaan Helsingille (ja mahdollisesti muulle pääkaupunkiseudulle) tyypillistä kielenkäyttöä koko Suomea koskehtavan kielenkäytön sijasta.

Neljänneksi vanhin sanakirja on Vesa Jarvan ja Timo Nurmen puhekielen sanakirja ***Oikeeta suomee*** vuodelta 2006. Kuten edellinenkin teos, myös *Oikeeta suomee* muistuttaa monin osin *NS:a* ja *PS:a*. Määritelmät ja esimerkit ovat kuitenkin suppeampia, mutta muista tämän osion sanakirjoista poiketen hakusanoille on tarjolla myös englanninkieliset käännökset, niin ikään puhekielellä. Näin ollen teoksessa on myös samoja piirteitä kuin kaksikielisissä sanakirjoissa, vaikkeivät ne vaikuta olevan pääajatuksena.

Viimeisin tähän osioon valikoituneista sanakirjoista on Pirkko Muikku-Wernerin, Jarmo Harri Jantusen ja Ossi Kokon kokoama *Suurella sydämellä ihan sikana* -niminen fraasisanakirja (tästä eteenpäin ***Suurella sydämellä***) vuodelta 2008. Siinä jokainen fraasi määritellään erikseen ja sen käytöstä annetaan esimerkkejä, jotka on poimittu todellisesta kielenkäytöstä. Oman tutkimukseni kannalta on huomioitava, että osa tutkimieni verbien esiintymistä teoksessa sijoittuvat myös muiden hakusanojen alle.

Analysoin ja havainnollistan näiden tässä luvussa esittelemiäni sanakirjojen antamia merkityksiä *tippua-*, *pudota-* ja *tipahtaa-* verbeille sanakirjojen käyttämien ja niissä esiintyvien esimerkkien avulla luvussa 4, jossa pyrin analysoimaan niitä tarkemmin komponenttianalyysin (ks. luku 3) keinoin ja luomaan pohjan.

1.3 Tutkielman rakenteesta

Koska aineistoni on jokseenkin laaja ja analysoimiseen käyttämäni työkalut tuottavat paljon sanatasolla ilmenevää tietoa, jota analysoin edelleen vertaillakseni toistuvatko jotkin tietyt piirteet, vai eivät, joten esittelen lyhyesti tässä tutkielman rakenteen luettavuuden helpottamiseksi.

Esittelen seuraavaksi luvuissa 2 ja 3 tarkemmin näihin kysymyksiin vastaamiseen tarvitsemiani työkaluja eli merkityksen rakentumiseen ja sen tutkimiseen liittyviä käsitteitä, sen muutokseen liittyviä ilmiöitä, synonymian eri lajit, kollokaation käsitteen ja tutkimusmetodinani käyttämäni komponenttianalyysin. Luku 2 koostuu siis merkityksen tutkimukseen liittyvien ilmiöiden ja termien käsittelystä niiltä osin kuin se on oman tutkimukseni kannalta merkityksellistä.

Luvussa 3 esittelen tutkimusmetodini komponenttianalyysin niiltä osin kuin käytän sitä analyysissani. Koska käytän komponenttianalyysia ensisijaisesti suuresta sanamäärästä koostuvan aineistoni jäsentelyn apuna, sen rooli analyysissani on nimenomaisesti apukeino, enkä pyri niin hienojakoiseen komponenttien erotteluun kuin mitä sen avulla olisi mahdollista tehdä. Tästä syystä en itse komponenttianalyysia esitellessäni käy läpi esimerkiksi, miten sitä käytetään indoeurooppalaisten kielten analyysissa, vaan luvun 2 tavoin pitäydyn sellaisen tarkastelun tasolla, joka ilmenee omassa tutkimuksessani.

Luvussa 4 käsittelen sanakirja-aineistoni annin käymällä kaikki kolme pääosiota ensin läpi yksityiskohtaisesti ja tarkastelen lopuksi verbien merkitysten ja käytön kehittymistä diakroniselta kannalta kunkin pääosion yhteydessä. Näin ollen tämän aineisto on jäsennetty edellisessä luvussa esittelemälläni tavalla kolmeen eri aikakautta ja sanakirjatyyppiä edustavaan ryhmään. Esittelen aluksi eri sanakirjojen määritelmät ja mahdolliset esimerkkilauseet ja muodostan näiden pohjalta kuvan tutkimilleni verbeille annetuista merkityksistä, niiden saamista kollokaatioista, muista viittaussuhteissa olevista kohteista ja mahdollisesta käytöstä. Jokaisen pääosion viimeinen alaluku koostuu diakronisesta analyysista, jossa tarkastelen ryhmän sisäisiä merkityksen ja käytön määritelmiä ja miten ne ovat muuttuneet sekä toisiinsa että mahdollisesti muiden ryhmien määritelmiin verrattuna. Havainnollistan analyysiani liitteissä luvun 3 esimerkkitaulukon mukaisilla merkityskomponenttitaulukoilla, sillä varsinainen analyysini on sanallisessa muodossa.

Luvussa 4.4 esittelen sanakirja-aineistoni muodostamien normatiivisten ja ei-normatiivisten sanakirjojen antamia määritelmiä *tippua-*, *pudota-* ja *tipahtaa-* verbeille nykykielenkäytössä. Nämä tulokset edustavat tietyllä tapaa vakiintunutta ja hyväksyttyä kielenkäyttöä, sillä

kyseessä on toimitettu ja *KS*:aa lukuun ottamatta painetuista sanakirjoista, jolloin sanakirjojen sisältö on harkittua.

Näin ollen keskitynkin päätännössä eli luvussa 5 kertaamaan millaisia vastauksia aineistoni on tuottanut tutkimuskysymysteni kannalta. Varsinaisten vastausten lisäksi tuon esille myös aineistostani esiin nousseita odottamattomia tuloksia, sekä tuloksia, jotka eivät odotusteni vastaisesti toteutuneet. Pohdin näiden seikkojen lisäksi myös sitä, millaista jatkotutkimusta tulosteni perusteella olisi mahdollista tehdä sekä itse tutkimieni verbien osalta että käsittelyn yhteydessä esiin nousseiden ilmiöiden ymmärtämisen kannalta.

2 MERKITYS JA SEN TUTKIMINEN

2.1 Semantiikka

Kuten olen edellisissä luvuissa maininnut, tutkimukseni kohdistuu merkitysten tutkimukseen, jolloin se on semanttista tutkimusta. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkimukseni ei keskity kielen ulkoisiin piirteisiin, vaan tutkimuksen kohteena on kielen ilmausten sisältö ja niiden väliset suhteet. Lisäksi koska en kiinnitä huomiota kokonaisten lauseiden merkityksiin, joita syntaktinen semantiikka tutkii, ja keskityn vain tiettyjen yksittäisten sanojen käyttöön, tutkimukseni lajiksi määrittyy **leksikaalinen semantiikka**. (Häkkinen 1994: 171; Kangasniemi 1997: 22; Karlsson 1994: 15, 203; Itkonen 1966: 22, 351.)

Kun tarkastellaan, millaisia kielen ilmausten keskinäiset merkitykset ovat suhteessa toisiinsa, tarkastelussa ovat kielen sisäiset merkityssuhteet (Kangasniemi 1997: 23), joita tässä tutkimuksessa edustavat tutkimieni verbien väliset suhteet. Tämä tekee tutkimukseni myös **deskriptiivistä semantiikkaa**, jossa nimenomaisesti kuvaillaan vain tiettyä kielen ilmiötä teoreettisesta semantiikasta poiketen (Kangasniemi 1997: 23; Lyons 1977: 138–139.)

Hyödynnän tutkimuksessani sekä **synkronisen** että **diakronisen semantiikan** menetelmiä. Ensimmäinen tutkimuksen laji keskittyy nykykieleen ja sen merkityksien tutkimukseen ottamatta kantaa kielen kehitykseen (Kangasniemi 1997: 24; Karlsson 1994: 35; Koski 1989: 113; Itkonen 1966: 351.), ja omassa tutkimuksessani sitä edustaa erityisesti kunkin yksittäisen sanakirjan sisäisten merkitysten tutkiminen ja vertailu. Koska synkronisen semantiikan avulla on mahdollista kuvata sanakenttiä, joiden keskinäisiä merkityseroja halutaan erotella (Koski 1989: 113), liittyy se tutkimuksessani varsinkin komponenttianalyysiin. (ks. luku 3).

Jälkimmäinen semantiikan laji selvittää millaisia merkityksiä sanalle on aiemmin annettu ja miten nämä merkitykset ovat muuttuneet historiallisesti (Kangasniemi 1997: 24; Koski 1989: 109). Diakronisen semantiikan tuottamalle tiedolle on myös ominaista se, ettei nykykielenkäyttäjä enää välttämättä tunne ilmauksien historiallisia merkityksiä (Koski 1989: 114). Tätä puolta havainnollistan käyttämäni eriaikaiset sanakirjamääritelmät. Lisäksi sivuan myös etymologista tutkimusta eli sananselitysoppia määrittäessäni tutkimieni verbien alkuperää, mutta en syvenny siihen.

Yhdistämällä nämä kaksi tutkimusotetta pystyn luomaan mahdollisimman kattavan ja koherentin kuvan ei vain tutkimilleni sanoille annettavista merkityksistä, mutta myös niiden konkreettisesta käytöstä. Etenkin *KS:n* edustaessa kielenkäytön normatiivista ja ajantasaista aspektia, niistä on apua havainnollistamaan osaltaan myös synkronista puolta niiden kuvaillessa, miten verbejä oletetaan käytettävän huolitellussa yleiskielessä, kuten sanomalehdissä ja asiateksteissä, arkisten käyttötarkoitusten lisäksi.

2.2 Merkityksen ja sen muutoksen lajit

Koska tutkimukseni perustuu sanakirja-aineistoni pohjalta saamiini määritelmiin sanojen merkityksistä, on paikallaan määritellä myös itse merkityksen ja määritelmän suhde. Tutkimukseni pääpaino on selvittää tutkimilleni verbeille annettavat **denotatiiviset** eli **viittaavat merkitykset**, joilla tarkoitetaan sanalle annettavia neutraaleja perusmerkityksiä, kuten *koiralle* 'eläin', jolloin ne eroavat selvästi sanojen erityyppisistä **assosiatiivisista merkityksistä** eli **liitännäismerkityksiä** (Häkkinen 1994: 171–173; Kangasniemi 1997: 12; Leech 1981: 9, 18; Lyons 1977: 174-175).

Tällaisia assosiatiivisia merkityksiä ovat **konnotatiiviset merkitykset** eli **sivumerkitykset**, jotka kuvaavat sitä, miten yksittäiset kielenkäyttäjät suhtautuvat sanoihin. Näitä merkityksiä ovat esimerkiksi 'uskollinen' *koirasta* puhuttaessa. Sanoilla on myös **tyylisävy**, joka kertoo missä yhteyksissä sanoja yleensä käytetään (ks. luku 1.1). **Affektiiviset merkitykset** eli **tunnesävyt** kuvaavat kielenkäyttäjien eri sanoihin liittämää asenteita ja tunteita. Tällaiset tunnela-
taukset voivat vaihdella puhujalta toiselle, jolloin esimerkiksi *rantaleijona* voi olla sekä ylistävä että halventava ilmaus. **Heijastusmerkitykset** ovat tyyppillisiä sanoille, joilla on jokin tabu-
käyttö. Tällaisia ovat suomessa esimerkiksi *panna* ja *naida*.

Sanoilla on myös **kollokatiivisia merkityksiä** eli **myötämerkityksiä**, jotka ovat luonteeltaan hyvin samanlaisia kuin aiemmin mainitsemani kollokaatiot, joista tarkemmin luvussa 2.4. Myötämerkitykset syntyvät sanojen esiintymisympäristön mukaan, jolloin miehistä usein käytettävää sanaa *komea* aletaan pitää maskuliinisena ja naisia tyyppillisesti kuvaavaa *kaunista* feminiinisenä. (Leech 1981: 9–23; Kangasniemi 1997: 13–15.) Tämä eroaa myöhemmin esitteleämästäni kollokaatiosta siten, että sanojen ei tarvitse enää esiintyä toistensa läheisyydessä, sillä tämä yhteys on kietoutunut sanaan jo itsessään. Tämä näkyy kielenkäytössä esimerkiksi siinä, että toteamus 'hän on komea' sukupuolettaa henkilön usein mieheksi. Toisaalta ilmauksia 'komea mies' ja 'kaunis nainen' voidaan käsitellä myös assosiatiivisen kollokaation (ks. luku 2.4) kautta, jolloin näiden kahden raja ei ole niin selvä

Uskon aineistoni muodostuvan hyvin luonnollisesti denotatiivisista merkityksistä, sillä ne ovat luonteenomaisia tapoja jäsentää kielellisiä merkityksiä sanakirjojen määritelmissä. Toisaalta pidän hyvin todennäköisenä, että etenkin slangi- ja fraasisanakirjat tulevat tuottamaan myös erityyppisiä assosiatiivisia merkityksiä, niiden kuvaileman kielenkäytön ominaislaadun vuoksi.

Vaikka käsittelenkin tutkimuksessani *tippua*-, *pudota*-, ja *tipahtaa*-verbien merkityksiä monipuolisesti, on pääpaino varsinkin eri sanakirjojen tuottamien aineistojen keskinäisessä vertailussa merkitysten muuttumisen tutkimuksessa, mikä on historiallisesti yksi semantiikan tärkeimmistä kulmakivistä (Ullmann 1967: 196). Koska *tippua*-verbin käyttö ulottuu esimerkiksi sekä Mäntysen että Palanderin artikkelien perusteella nykyään *pudota*-verbin perinteisiin käyttöyhteyksiin, voidaan sanoa, että kyseessä on merkityksen laajeneminen *tippua*-verbin kohdalla. Kyseessä on siis yksi merkityksen muuttumisen laji supistumisen ja siirtymän ohella.

Merkityksen laajenemisella tarkoitetaan, että ilmausta aiemmin rajoittaneet tekijät väljentyvät, jolloin ilmauksella voidaan viitata aiempaa laajempaan käsitejoukkoon, mistä klassinen esimerkki on *peni*-sanon merkityksen laajentuminen tarkoittamaan yleisesti 'jälkeläistä' pelkän 'koiranpennun' sijasta (Häkkinen 1990: 42; Itkonen 1966: 373–374.) Harri Kangasniemi selittää saman ilmiön merkityksen muuttumisella epätarkemmaksi. Hän käyttää myös ilmiöstä nimitystä **merkityksen väljeneminen** laajenemisen sijasta. (Kangasniemi 1997: 75.) Omassa tutkimuksessani käytän Häkkisen ja Itkosen mukaisesti termiä laajeneminen.

Vastaavasti **merkityksen supistuminen** tarkoittaa ilmauksen merkityksen kaventumiseen, jolloin sillä voidaan viitata aiempaa suppeampaan joukkoon (Häkkinen 1990: 43; Itkonen 1966: 374), mikä on tapahtunut esimerkiksi vanhalle *äimä*-sanalle, joka merkitsi aikoinaan yleisesti 'neulaa', mutta on sittemmin rajoittunut tarkoittamaan nahan käsittelyssä käytettävää neulaa. Tällainen muutos on tapahtunut myös *langeta*-verbissä, joka on alkujaan merkinnyt geneerisesti kaatumista tai putoamista, mutta on nykyään saanut kollokaationsa *langeta* syntiin kautta paheellisen konnotaation (Häkkinen 1994: 180). Kangasniemi kuvaa ilmiötä merkityksen tarkentumisena ja käyttää siitä nimitystä **merkityksen tiukentuminen** (1997: 76). Noudatan tämänkin ilmiön osalta Häkkisen ja Itkosen linjaa ja nimitän sitä supistumiseksi.

Merkityksen siirtyminen puolestaan kattaa kaiken laajentumisen ja supistumisen ulkopuolelle jäävät muutokset merkityksessä, millä tarkoitetaan sellaisia muutoksia, joissa uusi merkitys ei sisällä osia aiemmasta merkityksestä. Toisin sanoen alkuperäinen merkitys jää pois käytöstä. (Häkkinen 1990: 44; Itkonen 1966: 375; Kangasniemi 1997: 77.) Tällainen muutos on tapahtunut sanalle *huomen*, jonka alkuperäinen merkitys on ollut 'aamu', nykyisen seuraavaa päivää tarkoittavan merkityksen sijasta.

On myös mahdollista, että sanan merkitys muuttuu vähitellen siten, että sen merkitys sekä laajenee että supistuu aikojen saatossa. Näin on käynyt esimerkiksi sanalle *koira*, joka on alkujaan ollut *koiraan* synonyymi, mutta on ensiksi supistunut tarkoittamaan 'uroskoiraa', ja sen jälkeen laajentunut nykyiseen merkitykseensä koiran sukupuolesta riippumatta. (Itkonen 1966: 375.)

Tutkimukseni kannalta merkityksellistä on myös nähdä sanakirja-artikkeleiden antamien määritelmien kautta, onko *tippua*-verbin merkityksen mahdollinen laajeneminen vaikuttanut *pudota*-verbin käyttöön ja merkitykseen vai ovatko nämä piirteet säilyneet samoina kuin ennenkin huolimatta kielenkäytön muutoksesta. Lisäksi on huomioitava *tipahtaa*-verbin läsnäolo tutkimuksessa, sillä kuten jo aiemmin mainitsin, sillä on piirteitä kummastakin päätutkittavasta. Toisaalta on kiehtovaa nähdä, täydentääkö *tipahtaa* osaltaan *tippumiselle* ja *putoamiselle* annettavia merkityksiä, jolloin sen käyttöyhteyskin eriäisi muista.

Lisäksi, kun ajattelemme sanojen määrittelyä, ajattelemme usein niiden konkreettisia merkityksen määritelmiä, mutta sanoilla on usein myös kuvainnollista käyttöä, jolloin kaikki sen merkitykset eivät kuvaa vain konkreettisia merkityksiä. Nämä ovat **metaforallisia** eli vertauskuvallisia merkityksiä, joissa on kyseessä nimensä mukaisesti sanan käyttäminen ikään kuin -merkityksessä (Koski 1989: 111), jolloin ilmiön, toiminnon tai olion määritelmä lainaa merkityksiä jonkin toisen ilmiön, toiminnon tai olion määritelmästä.

Esimerkiksi jo aiemmin mainitsemaani verbiä *kyniä* määriteltäessä kielenpuhujia saattaa määrittää sen merkityksensä 'höyhenten nyppimistä linnusta', joka on sen alkuperäinen merkitys. Verbin merkitys on kuitenkin laajentunut, jolloin sitä voidaan käyttää myös muissa *kynimistä* muistuttavissa yhteyksissä, kuten ilmauksessa *kyniä hiukset*, jossa hiukset leikataan kynittyä lintua muistuttavaan muotoon. Merkitys on laajentunut tästäkin metaforisen käytön ollessa herkästi abstraktia, jolloin on muodostunut ilmauksia, kuten *kyniä joku puhtaaksi*. (Koski 1989: 111.) Näin ollen *kyniä*-verbin merkityksiksi voidaan luetella myös 'kynimisen tavoin nirhiä' ja 'ryöstää', kun määritellään sen kuvainnollista käyttöä.

Häkkinen on todennut, että tämänkaltainen kuvainnollinen käyttö voi usein johtaa pysyviin muutoksiin sanojen merkityksissä. Esimerkiksi *käsittää*, joka on aiemmin merkinnyt konkreettisesti 'käsiinsä, kiinni ottamista', merkitsee nykyään ajatustoimintaa. (1994: 181.) Osassa tapauksissa, esimerkiksi *tähdätä*-verbin kohdalla, käytössä on yhä sekä sen konkreettinen merkitys 'pyrkii osumaan kohteeseen ampumalla tai heittämällä' että abstrakti 'pyrkii päämäärään' (Koski 1989: 111).

Diakronisen tutkimuksen puitteissa metaforia voi käsitellä juuri merkityksen muutoksen kautta, kun sana saa niiden kautta uusia merkityksiä, jotka eivät ole kuuluneet sen vakiintuneeseen käyttöön. Tällaisen muutoksen synnyttämiä metaforisia merkityksen hajoamisia tarkastellaan synkronisen tutkimuksen kannalta. Niiden määrittely on suurpiirteistä, sillä sanojen metaforinen käyttö on avointa eli esimerkiksi sanaa *korva* voidaan käyttää monenlaisen esineen, esimerkiksi kahvikupin tai pyykkikorin ottimena, jolloin sen merkitys on

yksinkertaistettuna 'otin'. (Koski 1989: 113.) Käsittelenkin siis *tippua-*, *pudota-* ja *tipahtaa-* verbien metaforista käyttöä edellä kuvaillulla tavalla.

2.3 Synonymia

Merkitys tutkimukseen liittyy myös se, millä tavalla eri sanat eroavat toisistaan merkityksiltään, mikä on omassa tutkimuksessani keskeisessä asemassa. Yleisimmin tunnettu laji tästä on **synonymia** eli useamman sanan merkitseminen samaa, kuten sanoissa *sanko* ja *ämpäri*. (Häkkinen 1994: 175; Kangasniemi 1997: 42; Itkonen 1966: 364–365.) Kielessä esiintyy harvoin täydellisiä synonyymeja (Cruse 1986: 270; Itkonen 1966: 365), mutta niiden sijasta kielessä on lähisynonyymeja eli sanoja, jotka eroavat merkitykseltään vain osin (Kangasniemi 1997: 42). Synonymian vastakohtana voidaan pitää **polysemiaa** eli saman sanan merkitsemistä eriä, kuten *kuusi* merkityksissä 'puu' ja 'numero' (Kangasniemi 1997: 42–59; Leech 1981: 90–94).

Lisäksi sanat voivat olla **hyponymisessa suhteessa** eli eri sanat ovat hierarkkisessa suhteessa merkitykseltään samoja, kuten *kukka* ja *ruusu* (Kangasniemi 1997: 42–59; Leech 1981: 90–94). Jälkimmäisessä tapauksessa *kukka* on *ruusun* **hyperonyymi** eli yläkäsite ja *ruusu* puolestaan **hyponyymi** eli alakäsite, jolla on yläkäsitettä enemmän eritteleviä merkityspiirteitä, jolloin yläkäsite on merkityspiirteiltään karkeampi, jolloin se voi viitata laajemmalle alalle kuin alakäsite (Häkkinen 1990: 81; Kangasniemi 1997: 57; Lyons 1977: 291–293). Hyponymia on siis tietyllä tapaa epäsymmetristä synonymiaa, sillä laajemmin ajateltuna *harakka* on 'lintu', mutta kaikki linnut eivät ole harakoita. Näin ollen synonymia on puolestaan symmetristä hyponymiaa, jossa suomen kielen *mänty* ja *petäjä* viittaavat molemmat *Pinus sylvestrikseen*. (Lyons 1977: 292.)

Merkitysten keskinäisiin eroavaisuuksiin liittyvät kiinteästi myös erilaiset vastakohtat. Tätä nimitetään **antonymiaksi**, jolla tarkoitetaan eri sanojen merkitseminen eriä, kuten sanoissa *housut* ja *paita* (Häkkinen 1994: 176–177; Kangasniemi 1997: 42–59; Leech 1981: 90–94). Antonymialla tarkoitetaan yleensä asteittaista vastakohtaisuutta, jolloin kahden ääripään välillä on nimensä mukaisesti asteittaisesti eteneviä välimuotoja. Tällaisia vastakohtapareja ovat esimerkiksi kokoa merkitsevät parit, kuten *pieni* ja *suuri*. (Häkkinen 1994: 176–177.)

Tämän lisäksi vastakohtaisuus voi olla myös **komplementaarista**, jolloin vastakohtapari sulkee toisensa pois, kuten *mies* ja *nainen*. Tällainen vastakohtaisuus esiintyy vaan niiden käsitteiden kohdalla, jolloin parissa vaihtoehtoja on vain kaksi. Samankaltainen rajoite vaikuttaa **käänteis- eli konverssivastakohtilla**, joka toteutuu vain, jos vastakohtapari esittää samaa

tapahtumaa kahdesta eri suunnasta. Tällaisia pareja ovat esimerkiksi ostaa ja myydä sekä vaimo ja mies, jotka eivät voi olla olemassa ilman toista. Toisin sanoen ostaminen on mahdoton tapahtuma, ellei ostettavaa myydä samanaikaisesti. (Häkkinen 1994: 177.)

Oman tutkimukseni kannalta on merkittävää, että synonyymien käyttöä ohjataan osin myös yleiskielen sanakirjojen avulla, jolloin ne antavat käyttöyhteysesimerkkejä, (joihin viitataan tässä tutkimuksessa esimerkkilauseina,) joilla pyritään selventämään synonyymien käyttöä ja ehkä myös merkityseroja (Jantunen 2001: 170). Näin ollen tutkimuksessani on varsinaisen määritelmien lisäksi tärkeää ottaa huomioon myös sanakirja-artikkeleissa annettavat esimerkkilauseet tutkittavien verbien synonyymisen suhteen tarkastelun kannalta. Lisäksi sanakirja-aineistoni edustaessa ajallisesti laajaa joukkoa varsinaiset määritelmät eroavat laadultaan toisistaan, jolloin esimerkkilauseet nousevat aineistoissa myös koko aineistoa yhdistäväksi tekijäksi.

2.4 Kollokaatio ja idiomi

Kuten mainitsin tutkimuskysymysteni yhteydessä, tutkin myös *tippua-*, *pudota-* ja *tipahtaa-* verbien liittyviä **kollokaatioita**. Kollokaatiolla tarkoitetaan sitä millaisten sanojen yhteydessä toiset sanat esiintyvät (Jantunen 2002: 197; Karlsson 1994: 232; Sinclair 1991: 170). Esimerkiksi lauseessa 'lintu lentää' sana *lintu* kollokoi verbin *lentää* kanssa ja on näin ollen tämän kollokaatio. Vaikka se on yleistä, kollokaatioiden ei tarvitse esiintyä ilmauksessa vierekkäin ja yhteen liittyviä sanoja voi olla enemmän kuin kaksi (Sinclair 1991: 115).

Kollokaatiota on mahdollista tutkia monella tapaa. Tilastollisessa lähestymisessä tutkitaan kollokaattien esiintymistiheyttä, jolloin tutkittavan kollokaatin on esiinnyttävä analyysin kohteena olevassa aineistossa riittävän usein (Jantunen 2001: 173). Assosiattiivisen tutkimuksen näkökulmasta puolestaan kollokaatio nähdään ilmiönä, jossa toistensa yhteydessä esiintyvien sanojen yhteys perustuu niiden merkitykseen, jolloin esimerkiksi *kanat kotkottavat* (Jantunen 2001: 173; Karlsson 2004: 232; Leech 1981: 17). En omassa tutkimuksessani lähesty tutkimieni verbejä näistä näkökulmista, vaan keskityn aineistoni rajoissa esiintyviin tekstuaalisiin kollokaatteihin. Toisin sanoen tarkastelen vain niitä sanoja, jotka esiintyvät tutkimieni verbien *tippua*, *pudota* ja *tipahtaa* yhteydessä sanakirja-aineistossani erityisesti verbien määritelmien tukena olevissa esimerkkilauseissa, mikä edustaa aiemmin esittelemääni määritelmää kollokaatiosta toistensa läheisyydessä esiintyvistä sanoista (Sinclair 1991: 170).

Kollokaatioiden tutkimiseen liittyy myös kollokaatiövälin käsite eli jokin ennalta määritetty välimatka tutkittavan sanan ja sen kollokaatin välillä (Jantunen 2001: 173). Tämän välin

määrittäminen on tutkimuksen kannalta tärkeää, sillä tarkasteltavan alueen rajaaminen vaikuttaa merkittävästi itse tutkimustuloksiin (Jantunen 2004: 19) varsinkin, kun kollokaatioparin jäsenen ei tarvitse esiintyä tekstissä vierekkäin (Sinclair 1991: 117). Tämän tutkimuksen kannalta kollokaatiövälin määrittely tulee luonnollisesti aineistosta, jolloin väliksi voidaan määrittellä kukin yksittäinen esimerkkilause sanakirja-artikkeleissa.

Pyrin verbeihin liittyviä kollokaatioita tarkastelemalla luomaan tarkempaa kuvaa *tippua-*, *pudota-* ja *tipahtaa-*verbien määritelmistä, sillä niiden saamien kollokaatioiden perustella voidaan tarkastella, minkä tyyppisen esineet ja oliot ovat liikkeen kohteena, jolloin ne täydentävät osaltaan itse verbien saamia määritelmiä aineistoni muuten koostuessa jokseenkin lyhyistä ja ajanjaksosta ja sanakirjan tyyppistä johtuvista seikoista keskenään erilaisista tekstipätkistä. Näin ollen *tippua-*, *pudota-* ja *tipahtaa-*verbeihin liittyvän kollokaation tutkiminen toimii osaltaan myös aineistoni keskinäistä vertailtavuutta tukevana tekijänä.

Tutkimukseni ei siis ole varsinaista kollokaatioanalyysia vaan kollokaatioiden tarkastelu on nimenomaisesti tutkimusmetodini komponenttianalyysin apukeino. Tästä johtuen analyysissäni en tule keskittymään tarkkojen kollokaattisanalistojen esittelyyn tai siihen, miten usein jokin kollokaatti esiintyy. Puraan sen sijaan aineistosta keräämäni kollokaatit niiden merkityskomponentteihin (ks. luku 3) ja esittelen analyysissäni, millaisia merkityspiirteitä tutkimieni verbien käyttöyhteyksiin liittyy.

Tutkimukseni kannalta kiehtova kielen ilmiö on **idiomi**, jota sivusin jo aiemmin luvussa 1.2. Idiomit ovat kivettyneitä sanontoja, jotka koostuvat kahdesta tai useammasta sanasta, kuten *selkäsauna* tai *tappaa kaksi kärpäästä yhdellä iskulla*, mutta jonka merkitys vastaa yksittäisen sanan merkitystä (Kangasniemi 1997: 41; Mäntylä 2006: 153). Kyseessä ei siis ole esimerkiksi yksittäisen sanan saama slangimerkitys, kuten sana *porata* ja sen puhekielinen merkitys 'itkeä', vaan ilmauksen *potkaista tyhjää* ja sen merkitys 'kuolla'. Idiomit ovatkin lähtökohtaisesti kielen vakiintuneita metaforia (Cruse 1986: 42; Häkkinen 1994: 181) ja vakiintuakseen ne ovat olleet osa kielenkäyttöä jo pitkään, jolloin onkin mielenkiintoista nähdä millä tavoin tutkimani verbit ovat edustettuina niissä.

Koska idiomien merkitys ei vastaa sen sisäisten sanojen yksittäisistä merkityksistä (Kangasniemi 1997: 72; Leino 2008: 162) ja tästä syystä idiomien merkitystä on vaikea tai mahdoton päätellä sen osien perusteella (Kangasniemi 1997: 72), olen kiinnostunut siitä, liittyvätkö *tippua-*, *pudota-* ja *tipahtaa-*verbin sisältävät idiomit näiden itsenäisten verbien saamiin merkityksiin. Lisäksi idiomeista on olemassa ja käytössä useita eri versioita, kuten *mennä kaaliin* tai *jakeluun* (Mäntylä 2006: 154), ja uusia idiomeja syntyy usein vanhojen idiomien pohjalta, esimerkiksi idiomihakuisten sanojen tai idiomikonstruktioiden kautta (Nenonen 2002: 113). Tämä

on merkittävää tutkimieni verbien käytön tarkastelun kannalta, sillä niiden välinen mahdollinen synonyymisuus mahdollistaisi näin ollen myös idiomit, jotka eroaisivat muodoltaan vain juuri tutkittavan verbin osalta, niiden silti viitatessa samaan merkitykseen.

Näin ollen idiomi liittyy läheisesti kollokaatioon, joka on tärkeä osa tutkimustani. Siinä missä idiomit edustavat kuvainnollista ilmaisua, kollokaatiot ovat kirjaimellisia eli konkreettisia viittauksia (Mäntylä 2006: 153). Molemmat ilmiöt ovat lisäksi vakiintuneina rakenteina osaltaan myös fraseologista tutkimusta (ks. esim. Granger & Paquot 2008; Gries 2008; Jantunen 2009), mutta en lähde tässä tarkemmin avaamaan laajempaa fraseologian kenttää, vaan olen keskittynyt kuvaamaan oman tutkimukseni kannalta merkittäviä käsitteitä, kuten kollokaatio ja idiomi.

Lisäksi tutkimusaineistoni sisältäessä useampia fraasisanakirjoja kollokaation, idiomien ja fraasin käsitteet nousevat keskeisiksi. Varsinkin se, että kollokaatiot ja idiomit voidaan nostaa toistensa vastapareiksi edellisen edustaessa läpinäkyviä myötämerkityksiä ja jälkimmäisen läpinämättömiä (Heinonen 2013: 9), tekee näiden kahden ilmiön tarkastelun tutkimieni verbien osalta merkitykselliseksi. Kun tähän yhdistetään vielä se, että sanakirjoissa idiomilla ja fraasilla viitataan koko puheena olevaan fraseologiseen alueeseen mukaan lukien idiomaattiset yhdyssanat, kuten *tohvelisankari*, tai kokonaisen lausuman mittaiset lausumat, kuten *vanhassa vara parempi* (Heinonen 2013: 9), voidaan nähdä jo viitteitä siitä, miksi käytän tutkimukseni apuna aineistoni analyysiin komponenttianalyysia (ks. luku 3) hyvin monimuotoisen ja laajuudeltaan vaihtelevan aineiston jäsentämiseen ja tarkasteluun.

Lähestynkin idiomeja kahdelta hyvin erilaiselta kannalta: toisaalta tarkastelen sanakirja-aineistoni osalta *tippua-*, *pudota-* ja *tipahtaa-*verbin sisältämien idiomien kokonaismerkitykseen, toisaalta keskityn idiomien sisäisiin kollokaatioihin eli millaisiin sanoihin tutkimani verbit niissä liittyvät. Tarkastelemalla idiomeja, joissa tutkimani verbit esiintyvät pyrin luomaan mahdollisimman kattavan kuvan *tippua-*, *pudota-*, ja *tipahtaa-*verbien kuvainnollisesta käytöstä, mutta tarkennan samalla tutkimieni verbien määritelmiä soveltamalla verbien saamiin kollokaatioihin komponenttianalyysia. Tätä ratkaisuani tukee osaltaan myös se, että kollokaatiot ja idiomit asetetaan usein toisensa vastapareiksi näistä ensimmäisten edustaessa läpinäkyviä myötämerkityksiä ja jälkimmäisten (osin) läpinäkymättömiä (Heinonen 2013: 9).

2.5 Muut keskeiset käsitteet

Kun on kuitenkin ilmeistä, että *tippua*-verbin käyttö on murroksessa, onkin tärkeää saada tietoa juuri kielenkäyttäjien itsensä antamista merkityksistä, sillä kieli on jatkuvassa muutosliikkeessä, jolloin merkityksetkin muuttuvat. Näin ollen tutkimukseni kannalta erityisen huomionarvoista on kielenkäyttäjien **kielitaju**, jonka mukaisesti he hyödyntävät käyttämäänsä kieltä. Tämä on perustana myös täydellisessä kielitaidossa, jolloin kielenkäyttäjän oletetaan tuntevan kielensä keskeinen sanasto ja osaavan käyttää oikeita sanoja oikeisiin ilmiöihin viitattaessa (Koski 1989: 118). Kangasniemi esittääkin, että kielen oppiminen on haluttujen merkitysten ilmaisen oppimista (1997: 23). Tällainen intuitiivinen tieto kielestä on hyvin alitajuista ja se on omaksuttu huomaamatta, ja kielenkäyttäjät eivät välttämättä selittäviä niitä kielenkäyttöön liittyviä piirteitä, joita käyttävät luonnollisesti (Foley & Thompson 2003: 3; Koski 1989: 118, 122). Käytän tässä tutkimuksessani omaa kielitajuani yhtenä tutkimusmenetelmänäni arvioidessani varsinkin myöhemmin aineiston analyysin osalta siinä esiintyviä sanoja voidakseni arvioida esimerkiksi sanojen välistä synonymiaa, jolloin edellä kuvattu kielenkäyttäjä on tässä tapauksessa minä itse tutkijan ominaisuudessa. Vastaavasti esimerkiksi Silja Pirkola on käyttänyt tästä termiä kielellinen intuitio sekä alustaessaan omaa pro gradu -tutkimustaan ja tutkimiaan sanoja että analyysinsä apuna (2016: 1, 94).

Koska tutkin *tippua*-, *pudota*- ja *tipahtaa*-verbien merkityksien muuttumista ja määrittelyä myös erilaisten kuvausten ja määritelmien avulla, tutkimuksessa käytetty kieli nousee keskeiseksi. Tällä viitataan ilmiöön, jonka Kangasniemi määrittelee merkityksien kuvaamiseksi toisen merkitysten avulla (1997: 25). Tämä tarkoittaa myös sitä, että yhtenä tutkimukseni haasteena on sen **kohdekielen** ja **metakielen** erottaminen analyysin ja sen tulosten esittelyn yhteydessä. Kohdekielellä viitataan tutkittaviin ilmiöihin ja metakieltä puolestaan käytetään kohdekielen kuvaamiseen (Kangasniemi 1997: 25; Hakulinen 2008: 271; Lyons 1977: 10). Näin ollen tutkimuksessani kohdekieli on suomi, mutta metakielenä toimivat suomen lisäksi myös ruotsi ja latina kaksikielisten sanakirjojen yhteydessä.

Arjen kielenkäytön kohdalla metakielen rooli ja sen haasteet nousevat merkittäväksi, sillä kuten Auli Hakulinen (2008: 271) mainitsee, tavallisten kielenkäyttäjien metakieli on yleisesti ottaen suppeaa, sillä arkikielessä ei juuri ole nimityksiä kielen ilmiöille. Myös sanakirjamääritelmien metakieli kohtaa samoja haasteita kuin maallikot, sillä sanakirjan kohdeyleisönä on pääsääntöisesti tavallinen kielenkäyttäjä, jonka ei voida olettaa tuntevan kielitieteellistä terministöä voidakseen käyttää sanakirjoja. Lisäksi yleisesti esiintyvien sanojen merkitykset ovat usein epäselviä ja hankalasti hahmotettavia, jolloin merkityksen määritelmän sijasta määritelläänkin sanan käyttöä (Sinclair 1991: 113).

Tästä johtuen tärkeä termi tutkimukselleni on **parafraasi**, jolla tarkoitetaan saman sanan merkitykselle annettavia erityyppisiä määritelmiä. Näiden määritelmien laajuus riippuu siitä, miten kattavan määritelmän kielenkäyttäjä kokee kulloinkin tarpeelliseksi tarjota. Näin ollen merkitys ei ole synonyymi määritelmälle (Kangasniemi 1997: 16.), vaan yksittäinen määritelmä valottaa vain jotain osaa kokonaisesta merkityksestä, ja esimerkiksi *puolukan* voisi määritellä sekä 'kuivan kankaan marjaksi' että 'happamaksi punaiseksi marjaksi'.

Tutkimukseni tulee siis koostumaan hyvin erilaisista ja eri lähteistä kootuista parafraaseista, joiden avulla pyrin rakentamaan niin kattavan kuvan tutkimukseni kohteena olevien sanojen merkityksestä kuin mahdollista. Aineistossani 300 vuoden mittaiselle aikavälille sijoittuvat sanakirjamääritelmät edustavat tällaista parafraasien monimuotoisuutta, jota pyrin tasoittamaan komponenttianalyysin (ks. luku 3) keinoin.

3 KOMPONENTTIANALYYSI

Voidakseni vastata tutkimuskysymyksiini erottamalla ja tunnistamalla eri aineistoissa esiintyviä yhdistäviä ja erottavia piirteitä kartoitan sekä sanakirjamääritelmien että niiden parafraasien antamat merkitykset *tippua-*, *pudota-* ja *tipahtaa-* verbeille hyödyntämällä komponenttianalyysia (ks. myös Lyons 1977: 317–335) niiltä osin kuin se on mahdollista läpi tutkimukseni. Tämä menetelmä on kehitetty alkujaan antropologisen lingvistiikan tarpeisiin ja sitä on sovellettu erityisesti sukulaissanonjen merkitysten selvittämiseen, sillä se soveltuu hyvin kuvaamaan

järjestelmällisiä ja rajattuja käsitejärjestelmiä, joiden merkityspiirteet voidaan esittää kontrastiivisesti (Leech 1981: 91).

Esimerkiksi *kuppi*, *muki*, *lasi* ja *tuoppi* ovat kaikki juoma-astioita, joiden käyttötarkoituksen ja keskinäisen eroavaisuuden jokainen kielenkäyttäjä tuntee, ovat yksi esimerkki tällaisista käsitejärjestelmistä. Tällaiset sanueet muodostavat sisäisten merkityssuhteidensa perusteella **merkityskenttiä**, kuten värit ja sukulaissanat. Myös *tippua-*, *pudota-* ja *tipahtaa-*verbit muodostavat oman merkityskenttensä, sillä ne kuuluvat liikkumista ilmaisevien verbien käsitejärjestelmään. (Kangasniemi 1997: 67.) Merkityskentistä voi käyttää myös nimityksiä **semanttinen verkosto** tai **avaruus** (Häkkinen 1994: 174–75), mutta itse noudatan Kangasniemen käyttämää nimitystä.

Komponenttianalyysi perustuu siihen, että sanojen merkitykset erotellaan pienempiin mahdollisiin osiinsa eli **merkityskomponentteihin**, joista sanan laajempi denotatiivinen merkitys koostuu. Tämä menetelmä on paitsi koko komponenttianalyysin perusta myös tapa, jolla tavallisen kielenkäyttäjän kielitaju hahmottaa sanaston. (Kangasniemi 1997: 69, 71.) Lisäksi komponenttianalyysissä merkityskomponentit tulisi valita siten, että ne kuvaavat mahdollisimman suuria osia sanojen merkityksissä (Karlsson 1994: 199). Toisin sanoen nämä semanttisina komponentteinakin tunnetut merkityspiirteet ovat yleispäteviä merkityksen osatekijöitä (Häkkinen 1994: 82, 173–174).

Komponenttianalyysin heikkouksina voidaan pitää sen soveltumattomuutta esimerkiksi kasvien tai viikonpäivien nimien tutkimiseen, sillä sopivia merkityspiirteitä merkitysten erotteiluun on vaikea löytää tällaisissa joukoissa (Häkkinen 1994: 174). Lisäksi komponenttianalyysia tehtäessä on otettava huomioon se, että eri kielten käyttäjät eivät hahmota kieltä samojen komponenttien kautta tai kielissä ei esiinny tiettyjä komponentteja (Lyons 1977: 319). Näin ollen komponenttianalyysin avulla lähinnä on mahdollista vertailla, miten eri sanat eroavat toisistaan merkitykseltään, ja komponenttianalyysi soveltuukin paremmin merkityskentän sisäisten merkitysten eroavaisuuksien tutkimiseen, kuin eri merkitysten yksityiskohtaiseen kuvaukseen (Kangasniemi 1997: 71), kuten sitä sovellankin *tippua-*, *pudota-* ja *tipahtaa-*verbien keskinäisten suhteiden selvittämisessä.

Omassa tutkimuksessani hyödynnän erityisesti sitä, että komponenttianalyysin avulla on mahdollista löytää myös ne piirteet, jotka ovat toistuvia annetuissa määritelmässä (Kangasniemi 1997: 70), jolloin on mahdollista muodostaa yleistyksiä annetuista merkityksistä. Toisaalta komponenttien erottelu paljastaa erojen ohessa luonnollisesti myös yhtäläisyyksiä sanojen merkityksissä, jolloin voin *tippua-*, *pudota-* ja *tipahtaa-*verbien kohdalla hyödyntää

komponenttianalyysia tutkiakseni missä määrin sanojen merkitykset yhtenevät ja eroavat etenkin nykykielenkäytössä.

Komponenttianalyysin avulla erotetut merkityskomponentit voidaan jakaa vielä määritelmällisesti keskeisiin keskuskomponentteihin, jotka tuovat esille perusmerkityksiä, jollainen esimerkiksi 'voida' sanoille *ehittää* ja *jaksaa*. Näiden lisäksi sanalla voi olla myös lisämerkityksiä, jotka ilmenevät määritekomponenteiksi kutsuttujen vähemmän keskeisten piirteiden kautta. Edellä oleville verbeille tällaisia olisivat järjestyksessä 'ajan puolesta' ja 'voimien puolesta'. (Kangasniemi 1997: 69; ks. myös Itkonen 1966: 358; Häkkinen 1990: 36; Koski 1899: 119–120.)

Toinen hyvin yleinen tapa kuvata näitä sanan merkityksen komponentteja on käsitellä niitä binaarisia vastakohtina eli ilmaista toteutuuko jokin osittainen nimittäjä määritelmässä (Häkkinen 1994: 174; Kangasniemi 1997: 70; Leech 1981: 99). Tällöin *muki* voisi saada komponentin KORVALLINEN, mikä ei taasen toteudu *lasin* kohdalla. Tämä olisi siis *korvaton*, mutta verrattavuuden nimissä on helpompaa esittää asia merkinnällä -KORVALLINEN, jolloin sen vastapari on +KORVALLINEN. Toinen ilmaisutapa olisi käyttää sanallisia muotoja KORVALLINEN ja EI-KORVALLINEN (Häkkinen 1994: 174). Näissä kuvauksissa kaikki merkityspiirteet ovat samanarvoisia.

Esimerkiksi sukulaisuutta merkitsevät sanat *äiti*, *isä*, *tytär*, *täti*, *setä* ja *eno* voitaisiin määritellä sen mukaan, onko kyseessä NAISPUOLINEN vai MIESPUOLINEN sukulainen, onko kyseessä JÄLKEÄINEN, tai onko sukulainen ISÄN- vai ÄIDINPUOLEINEN. Näistä komponenteista JÄLKEÄINEN havainnollistaa hyvin komponenttien binaarisen merkinnän ongelmia, sillä normaalissa kielenkäytössä esimerkiksi *sedän* merkitystä määriteltäessä jälkeläisyysuhteen ratkaiseminen on varsin irrelevanttia, vaikka luonnollisesti kaikki ihmiset ovat jonkun jälkeläisiä. Komponenttianalyysi hyödyntääkin myös muita symboleja, joille annetaan analyysin kuvauksen yhteydessä jokin arvo. Määrittelyn kannalta merkityksettömälle komponentille voi antaa siis esimerkiksi arvon 0 (Leech 1981: 90; Lyons 177: 324), jota en käytä itse aineistoni analyysia havainnollistavissa taulukoissa. Sen sijaan käytän kysymysmerkkiä (?) merkitsemään komponentteja niissä tapauksissa, mikäli tutkittavasta verbistä ei ole saatavilla tietoa aineistoni eri osissa.

Halutessaan edellä esitetyn komponenttianalyysin voisi kuvata myös esittämällä analyysin esimerkiksi taulukkona (Esimerkkitaulukko 1) ja käyttämällä erilaisia symboleja kuvaamaan sanojen keskinäisiä merkityksiä ja niiden toteutumista. Tällainen lähestyminen antaa sanalliseen komponenttien kuvailuun verrattuna mahdollisuuden tarkastella ja vertailla varsin laajojakin kokonaisuuksia hallitusti, ja tutkimieni verbien merkityskomponentit ovatkin juuri tästä

syystä tutkielmani liitteinä. Lisäksi sanalliseen ilmaisuun verrattuna myös negatiivisten (-) ja indifferenttien (0) piirteiden hahmottaminen on taulukkomallissa helpompaa. Omissa taulukoissani pitäydyn käyttämään plus- ja miinusmerkkejä sekä ilmaisemaan puuttuvaa tutkittavaa verbiä kysymysmerkillä (?).

	äiti	isä	tytär	täti	setä	eno	veli	vaimo
NAINEN	+	-	+	+	-	-	-	+
MIES	-	+	-	-	+	+	+	-
ISÄNPUOLEINEN	-	0	0	+/-	+	-	+/-	0
ÄIDINPUOLEINEN	0	-	0	+/-	-	+	+/-	0
VANHEMPI	+	+	-	0	0	0	0	0
JÄLKELÄINEN	-	-	+	0	0	0	0	0
SISARUS	0	0	0	0	0	0	+	0
PUOLISO	0	0	0	0	0	0	0	+

Esimerkkitaulukko 1. Komponenttien esittämisestä sukulaisuussuhteita analysoitaessa.

Yllä olevan binaarisen taulukon sisällön voisi esittää sanallisesti esimerkiksi sanojen *äiti*, *tytär* ja *täti* kohdalla siten, että *äitiä* kuvailtaisiin NAISPUOLISEKSI VANHEMMAKSI, *tytärtä* NAISPUOLISEKSI JÄLKELÄISEKSI ja *täti* puolestaan olisi NAISPUOLINEN ISÄN- tai ÄIDINPUOLINEN sukulainen. Näin ollen kuvauksessa ei esitetä sanojen merkityksestä puuttuvia merkityskomponenttejä tai sellaisia komponenttejä, jotka ovat sanalle merkityksettömiä.

Komponenttianalyysi soveltuu tutkimukseeni hyvin, sillä sen avulla kuvataan sanoille pääasiallisesti sanoille annettuja denotatiivisia merkityksiä, joista oletan oman aineistoni tulevan koostumaan. Lisäksi sille on ominaista erottaa samaan merkityskenttään kuuluvien sanojen merkitykset toisistaan (Kangasniemi 1997: 71.), mikä on yksi tutkimukseni keskeisistä tavoitteista. Mielestäni tämä analyysitapa sopii aineistoni käsittelyyn myös sen vuoksi, että se on tietyllä tapaa luonnollinen tapa jäsentää erityyppisiä määritelmiä, olivatpa ne sitten tarkkaan harkittuja sanakirjamääritelmiä tai luonnollisessa kielenkäytössä vapaasti muodostettuja merkityksiä.

Sanakirjojen määritelmiä analysoidessani käytän komponenttianalyysia erottamaan hyvin erilaisista lähtökohdista muodostettujen parafrasien sisältöjen yhtenäistämiseen ja

yleistämiseen. Lisäksi käytän komponenttianalyysia avukseni tutkimilleni verbeille annettujen kollokaatioiden ja muiden viittaussuhteessa olevien sanojen vastaavaan ryhmittelyyn ja yleistämiseen. Komponenttianalyysi soveltuu luonteensa vuoksi mielestäni hyvin myös hyvin erilaisten ja pirstaleisten vastausten sisältöjen analyysiin, jolloin myös tutkittavan verbin puuttuminen jostain tietystä sanakirjasta ei vaikuta aineistoni ja eri merkityskomponenttien vertailukelpoisuuteen.

Tulen esittämään oman analyysini pääosin sanallisessa muodossa tutkittavien sanojen pienen määrän vuoksi, mutta havainnollistan tuloksia myös taulukoiden avulla etenkin sanakirja-aineiston osalta. Pyrin tällä tuomaan esille erityisesti *tippua-*, *pudota-* ja *tipahtaa-*verbien keskinäisiä riippuvuuksia, eroja ja yhtenäisyyksiä enkä niinkään listaamaan millaisia merkityskomponentteja sanoihin liitetään eri aineistoissani. Lisäksi koska käytän komponenttianalyysia vain niiltä osin kuin se on mielekästä ja palvelee tutkimukseni edistymistä, sillä lähestymistapani tutkimieni verbien määrittelyä kohtaan muistuttaa hyvin paljon vieraaseen kieleen ja kulttuuriin tutustuvan antropologin työtapaa.

Esitän analyysissa erottamani komponentit luonnollisen kielen omaisesti omina sanoinaan, jolloin *talven* ollessa PIMEÄ ja KYLMÄ, niin *kesä* olisi VALOISA ja LÄMMIN, sen sijaan että esittäisin *kesän* merkityskomponentit binaarisissa muodoissaan -PIMEÄ ja -KYLMA. Jossain tapauksissa käytän tekstissä tarvittaessa EI-etuliitettä, mikäli negaatio käyttö tarjoaa enemmän informaatiota. Tämän ratkaisun taustalla on yksinkertaisesti tekstin luettavuuden helpottaminen, sillä tutkimukseni luonteen takia eri merkityksien selittämiseen tarvitaan suuri määrä erilaisia adjektiiveja ja muita määritelmiä, jolloin binaaristen merkintöjen lisääminen itse analyysiin tekisi siitä paikoin jopa sekavaa. Lisäksi oletan oman kielitajuni pohjalta, että merkityksen selittäminen sen kautta mitä ne ovat sen sijasta, että mitä ne eivät ole, on yksinkertaisesti luonnollisempaa ja ymmärrettävämpää.

4 SANAKIRJOJEN ANALYYSI

Jatkan tässä luvussa edellisessä luvussa esittelemieni sanakirjojen käsittelyä erittelemällä, millaisia määritelmiä *tippua-*, *pudota-* ja *tipahtaa-*verbeille niissä annetaan. Pyrin luomaan sanakirjojen parafraaseista komponenttianalyysin keinoin mahdollisimman kattavan kuvan erityisesti kunkin rypään sisällä, mutta analysoin määritelmiä myös keskenään niiltä osin kuin se on mahdollista.

Erityisesti kaksikielisten ja slang- ja fraasisanakirjojen osalta komponenttianalyysi jää vaihtelunlaiseksi, sillä nämä sanakirjat eivät tarjoa sen tarvitsemia määritelmiä samalla tavoin kuin normatiiviset sanakirjat. Hyödynnän kuitenkin edellä mainittujen osalta ruotsinkielisiä käännöksiä analysoidakseni hakusanojen merkityksiä sekä tarjolla olevia esimerkkilauseita tarkastellakseni tutkimieni verbien kollokaatiota, joiden uskon täydentävän omalta osaltaan merkitysten rakentumista siinä, missä komponenttianalyysi ei ole sovellettavissa.

Aineistoni luonteen vuoksi olen rakentanut tämän analyysiluvun analysoimalla ja esittelemällä ensin jokaisen ryhmän sanakirjojen aineiston kunkin itsenäisen teoksen kohdalta (synkroninen ote), jonka jälkeen analysoin tutkimieni verbien kehitystä kunkin ryhmän sisäisesti vertailemalla varsinkin kaksikielisen ja normatiivisten sanakirjojen kohdalla historiallisesti (diakroninen ote). Lukijan kannalta olen liittänyt tutkielmani liitteisiin kutakin sanakirjaa esittävät merkityskomponenttitaulukot (ks. luku 3) sekä itse verbien määritelmiin liittyvistä merkityskomponenteista että verbien kanssa viittaussuhteessa olevien *tippumisen*, *putoamisen* ja *tipahtamisen* kohteiden komponenteista, jolloin aineistosta esiin nousseiden komponenttien vertailu on helppoa taulukoiden ollessa nähtävissä vierekkäin. Kukin taulukko on nimetty edustavansa sanakirjan mukaan, ja vastaavasti ilmoitan kunkin teoksen liitteen numeron kyseessä olevan sanakirjan oman luvun päätteeksi. Kullekin sanakirjalle on taulukko

4.1 Kaksikieliset sanakirjat

Tässä luvussa esittelen, millaisia määritelmiä *tippua-*, *pudota-* ja *tipahtaa-*verbien merkityksistä ja käytöstä on annettu 1700-luvun puolivälistä 1800-luvun lopulle. Vertailen tämän jälkeen näiden kaksikielisten sanakirjojen määritelmiä toisiinsa luvussa 4.1.4, jonka pohjalta analysoin myös tutkimieni verbien merkityksien ja käytön kehitystä näiden reilun sadan vuoden aikana. Nämä tulokset toimivat myös pohjana, johon peilaan 1900-luvun normatiivisissa sanakirjoissa annettuja merkityksiä ja käyttötapoja *tippua-*, *pudota-* ja *tipahtaa-*verbeille.

4.1.1 Jusleniuksen sanakirja

Juslenius esittää suomenkieliset hakusanansa yksikön ensimmäisessä persoonassa tarjoten sekä latinan- että ruotsinkielisen käännöksen. Näin ollen *Jusleniuksen sanakirjan* metakielenä toimii latina ja ruotsi, ja teoksesta puutuvat varsinaiset parafrasit. Tällainen määritelmien puute tarkoittaa sitä, että tutkiakseni analysoitavia verbejä joudun turvautumaan tämän sanakirjan

kohdalla vahvasti omaan kielitajuuni, jotta voin analysoida ruotsin ja latinan sanakirjojen pohjalta saamiani käännöksiä. Olen esittänyt alla *Jusleniuksen sanakirjassa* esiintyvät hakusanat sellaisinaan pyrkien säilyttämään esimerkiksi hakusanan ja sen käännösten sanavälit ja teoksessa esiintyvät välimerkit. Varsinkin normatiivisiin hakusana-artikkeleihin verrattuna (ks. luku 4.2) varhaisten sanakirjojen hakusanojen esitystavat ovat siis jo ensi silmäyksellä varsin erilaisia, mikä kielii jo tässä vaiheessa sanakirjojen kehityksestä.

Pudota-verbin kohdalla molemman kieliset käännökset tarkoittavat sekä *putoamista* että *kaatumista*. Koska Jusleniuksella ei ole esittää esimerkklauseita verbin käytöstä, sille ei ole tässä yhteydessä ole esittää luotettavaa määritelmää tahi kollokaatioita, jolloin sen merkitys ja käyttö jäävät oman tutkimukseni kannalta epätarkaksi. *Pudota*-verbin saama käännös *kaatua* voitaneen kuitenkin määritellä ALASPÄIN suuntautuvaksi liikkeeksi yleisen käsityksen pohjalta. Näin ollen sanan 'alas' vastakohtaparin ollessa 'ylös' komponenttianalyysin kannalta liike on samanaikaisesti

Puton. l. putoan, =dota.   cado, decido.   faller.

Tippua-verbin käännökset *stillo*, *dryper* ja *spilles* merkitsevät *tippumisen* lisäksi myös *valuamista tipoittain* ja *läikkymistä*. Tällä tavalla kontekstistaan irrotetuista sanoista on haastava erottaa selviä komponentteja, mutta *tippua*-verbin osalta molemmat ruotsinkieliset sanat viittaavat selkeästi jonkin nesteen liikkeeseen, joten sen komponentiksi voidaan määritellä NESTEMÄINEN.

Tipun, =ppua.   stillo.   dryper: spilles.

Mielenkiintoisinta *Jusleniuksen sanakirjassa* on se, että vaikka *tipahtaa* ei ole hakusana, sen käytöstä on käsin kirjoitettu marginaalihuomio, jota ei ole käännetty ruotsiksi tai latinaksi. Näin ollen aineistossani tämän sanakirjan kohdalla *tipahtaa*-verbille ei ole ollenkaan parafrasaa, jota analysoida, jolloin esimerkklauseiden yhtäläinen tarkastelu nousee merkittäväksi tekijäksi eri sanakirjojen vertailtavuutta ajatellen.

Tipahdan; Vaivainen paisti, joka ej tuleen tipahda.

Näin ollen, vaikka *tipahtamiselle* ei tarjotakaan käännösmerkityksiä, voidaan huomioda, että verbi kollokoi *paistin* kanssa. Merkityskomponenteiltaan *paisti* on KIINTEÄ ja ELOTON ja

tässä lauseyhteydessä sanan 'vaivainen' käytön perusteella se lienee myös PIENI. Koska KIINTEÄLLÄ, ELOTTOMALLA ja PIENELLÄ on olemassa kielessä selkeät vastakohtat, paistin merkityskomponenteista voidaan sulkea pois sekä NESTEMMÄINEN, ELOLLINEN että SUURI tämän aineiston perusteella. Vastaavasti *tippua*-verbin saama komponentti NESTEMÄINEN rajaa sen komponenteista pois KIINTEÄN, jolloin *Jusleniuksen sanakirjassa tippua-* ja *tipahtaa-*verbit olisivat saamiensa merkityskomponenttien perusteella tältä osin toistensa vastakohtia eli ne ovat antonymisessa suhteessa keskenään. Lisäksi koska *paisti tipahtaa* nimenomaisesti *tuleen*, voidaan liikeradan suunnaksi määritellä tämän käyttöesimerkin kautta jotakin KOHTI suuntautuminen, jolloin liike ei tässä tapauksessa voi olla POISPÄIN suuntautuvaa.

Jusleniuksen sanakirjan komponenttianalyysitaulukot ovat liitteissä taulukot 1 ja 2. Taulukko 1 esittää verbejä kuvaavat komponentit ja taulukko 2 verbien kollokaattien ja muiden viittaussuhteessa olevien sanojen komponentit. Varsinaiset kollokaattikomponentit on merkitty taulukkoon k-merkinnällä.

4.1.2 Gananderin sanakirja

Puoli vuosisataa nuorempi *Gananderin sanakirja* muistuttaa jo enemmän nykyisiä kaksikielisiä sanakirjoja, sillä se tarjoaa käyttäjälle käännöksen lisäksi esimerkkilauseita ruotsinkielisine käänöksineen. Gananderilla metakielenä onkin siis yksinomaan ruotsi, jonka käännöksiä analysoin oman kielitajuni mukaisesti varsinaisten määritelmien puuttuessa *Jusleniuksen sanakirjan tavoin*. Olen esittänyt alla niin ikään Jusleniuksen teoksen analyysiosuuden tavoin sanakirjassa esiintyvät hakusanat käänöksineen niin tarkasti kuin mahdollista säilyttäen sananvälit ja käytetyt välimerkit.

Gananderin mukaan *tippua* merkitsee *tippumista, vuotamista ja läikkymistä*, kuten Jusleniuksellakin. Erityisen merkittävää tässä sanakirjassa on se, että *pudota*-verbiä ei mainita ollenkaan, mutta *tipahtaa*-verbille on sekä käänös että useita esimerkkilauseita, joita tarkastelen alempana (vrt. Jusleniuksen vastaava).

tipun, -puin, -ppunut, -ppua v. n. dryper, spilles, stillo

Tipahtaa saa sellaisia merkityksiä kuin *tipahtaa, tippua, vuotaa* ja *tihkua* eli se on hyvin pitkälti synonyyminen *tippua*-verbin kanssa. Lisäksi Gananderin sanakirjan mukaan *tipahtaa*-verbi on merkitykseltään *frekventiivinen* ja *diminutiivinen*, jolloin se olisi

merkityskomponenteilla ilmaistuna JATKUVAA ja PIENTÄ liikettä. Lisäksi jo Jusleniuksella esiintyvän *vaivainen paisti, joka ei tuleen tipahda* -esimerkin perusteella liike on jotakin KOHTI suuntautuvaa.

tipahdan, -htaa v.n. freqv. & dimin. dryper, utrinner

Esimerkkilauseista on huomioitava sama *paistia* koskeva virke, joka on lisätty *Jusleniuksen sanakirjaan*. On hyvin mahdollista, että kyseinen virke on alun perin esiintynyt vasta Gananderilla, ja se on lisätty myöhemmin Jusleniuksen sanakirjaan täydentävänä aineksena. Toisaalta on mahdollista, että Ganander on käyttänyt Jusleniusta lähteenä omassa sanakirjassaan, ja näin ollen kopioinut marginaalikirjoituksen osaksi esimerkkilauseitaan.

Tippua-verbin kollokaatteja ovat *se, saavi* ja *korvo*, jotka ovat ominaisuuksiltaan KIINTEITÄ samalla, kun ruotsin kautta tuleva merkitys viittaa nesteeseen. Oman kielitajuni mukaisesti tämä rinnastuisi esimerkiksi *räystäiden tippumiseen*, jossa ilmauksesta *räystäät tippuvat* vettä jätetään kielenkäytössä *tippumisen* kohde mainitsematta. Tämä nouseekin aineistossani myöhemmin esille (ks. 4.2.1 ja 4.2.2).

se astia, saawi, korwee tippuu i. e. wuotaa läker, droppar

Tipahtamiselle Gananderin sanakirja sen sijaan tarjoaa runsaasti kollokaatteja, kuten jo Jusleniuksella esiintynyt *paisti*. Tämän lisäksi kollokoivia sanoja ovat *vesi* eli tässä tapauksessa kyy-nel sekä *tiima*, joka käytännössä tarkoittaa tiimalasissa juoksevaa hienoa hiekkää.

wesi silmästä tipahti
yxi tijma oli tipahtanut poët.

Komponenttianalyysin kannalta Gananderin sanakirjassa *tippua*-verbin kollokaatit ovat KIINTEITÄ ja *tipahtaa*-verbin ovat NESTEMÄISIÄ. Tämä koskee myös *tipahtaa*-verbin kanssa kollokoivia sanoja kärjistetyksi jopa *tiiman* osalta, sillä tiimalasin hienon hiekan liike muistuttaa hyvin pitkälti nesteen liikettä, mikä on tyypillistä myös verbin toiselle kollokaatille, *vedelle*.

Toisaalta aiemmin mainitun kollokaatin *paisti* perusteella *tipahtaa*-verbin saamia merkityskomponentteja ovat *Jusleniuksen sanakirjan* tapaan KIINTEÄ, ELOTON ja PIENI. Vastakohtaparien perusteella merkityskomponentit ELOLLINEN ja SUURI tulee aineiston perusteella sulkea pois. Merkityksellisesti Gananderin sanakirjassa *tipahtaa*-verbi merkityskomponentteja ovat

sekä KIINTEÄ että NESTEMMÄINEN, jolloin verbin käyttöyhteydestä riippuen verbiä voidaan kuvailla yhtäaikaaisesti yhdellä vastakohtaparilla. Sama ilmiö on nähtävissä myös verbin liikettä kuvaavassa merkityskomponenttiparissa KOHTI kollokaatin *paisti* yhteydestä ja POISPÄIN, joka voidaan yhtä lailla antaa verbille sijamuotojen perusteella *veden tipahtaessa* nimenomaisesti *silmästä*.

Lisäksi *tipahtamista* havainnollistavassa esimerkkilauseessa käytetty ruotsinkielinen sana *neddrypa* merkitsee selvästi ALASPÄIN tapahtuvaa liikettä, jolloin liike ei tämän aineiston valossa suuntaudu YLÖSPÄIN.

tipahak du må neddrypa Run.

Lisäksi on merkityksellistä havaita, että *Gananderin sanakirjassa* on otettu kantaa *tipahtaa*-verbin tyyliin. Edellä esitellyistä esimerkkilauseista kahdessa se on määritelty runolliseksi ilmaukseksi, jolloin kyseessä ei edusta arkikielenkäyttöä, vaan pikemminkin aikansa sanataidetta.

Gananderin sanakirjan komponenttianalyysitaulukot ovat liitteissä taulukot 3 ja 4. Taulukko 3 esittää verbejä kuvaavat komponentit ja taulukko 4 verbien kollokaattien ja muiden viittaussuhteessa olevien sanojen komponentit. Varsinaiset kollokaattikomponentit on merkitty taulukkoon k-merkinnällä.

4.1.3 Lönnrotin sanakirja

Lönnrotin sanakirja ilmestyi noin sata vuotta *Gananderin sanakirjan* jälkeen aikana, jolloin suomesta kehitettiin eurooppalaista sivistyskieltä. *Gananderin sanakirjan* tavoin *Lönnrotin sanakirjan* metakieli on ruotsi, mutta käännöksiä tarjotaan useampi kuin *Gananderilla*. Olen esitellyt alla *Lönnrotin* hakusanat kahden edellisen teoksen tavoin mahdollisimman tarkasti, jolloin on jo osin nähtävissä hakusanojen esityksen lähentyvän moderneja sanakirja-artikkeleita, vaikka varsinaiset kaksikielisille sanakirjoille tyypillisesti sanoille ei ole annettu tarkkoja määritelmiä.

Pudota-verbin merkitykset ovat kaikki jonkinasteista *putoamista* joko *pois*, *alas*, *sisään* tai *kyydistä*. Sille annetaan myös runsaasti esimerkkejä sen käytöstä oman aikansa yhteiskunnassa ja kulttuurissa, joita esittelen kollokaation yhteydessä. *Lönnrotilla* on edeltäjistään poiketen esimerkkilauseena myös sananlasku, jonka merkitystä ei ikävä kyllä ole tiedossa, mutta

käsittelen siitä *pudota*-verbille annetun kollokaatin muiden kollokaattien tavoin konkreettisena, kuten mainitsin luvussa 2.4.

Pudota, putoan l. putoon , v.	falla, nedfalla, bortfalla, affalla;
pudota alas l. maahan	falla ned;
pudota sisään l. johonki	falla in;
pudota puurin l. laidan ylitse	falla öfver bord

Lisäksi Lönnrotilla on esimerkkilause *pudota*-verbin käytöstä *veden*, eli oletettavasti tarkemmin sen pinnan, 'alenemisen' merkityksessä. Tämä on merkityskomponenttien kautta ajateltuna ALASPÄIN suuntautuvaa liikettä, kuten verbin käänöksissäänkin.

wesi on pudonnut kaivosta   vattnet i brunnen har fallit

Tippumiselle Lönnrot tarjoaa monia käänöksiä, jotka kuvailevat *tippumista tipoittain, hitaana* tai *vähittäisenä putoamisena, tippumisena, vuotamisena, läikkymisenä ja steariinin valumisena*. **Tipahtaminen** kuvataan *nopeaksi* tai *kerralliseksi tippumiseksi, tipahteluksi* tai *vähäiseksi kaatamiseksi*. Siinä missä *putoamiseen* yhdistyy monia esimerkkilauseita, *tippumisella* ei ole yhtään ja *tipahtaa*-verbilläkin on vain yksi. Huomion arvoista on se, että kyseessä ei ole sama paistia kuvaava virke, joka oli sekä Jusleniuksella että Gananderilla.

Tippua, tipun, v. flyta droppvis, falla l. komma småningom, droppa, drypa, läcka, spillas, rinna (om ljus); laka ut?

Tipahtaa, v. droppa hastigt, droppa en gång, hälla en droppe

Kollokaation osalta *Lönnrotin sanakirja* ei ole kovin hedelmällinen, sillä *tippumisen* osalta kollokoivia sanoja ei ole. *Tipahtamisen* voidaan sanoa viittaavan implikoidusti ihmiseen tosin otettava huomioon se, että koko esimerkkilause saattaa olla sanakirjan kokoajan virhe, mihin suluisissa oleva merkintä *tikahtua?* viittaisi.

olla tipahtamasta (tikahtumasta?) janosta

Toisaalta *pudota*-verbille on mainittu useita uusia kollokaatteja eli *raha*, *vesi* ja *voi*. Esimerkkilauseessa oleva kollokaatti *vesi* tarkoittanee vedenpintaa, joka edellä käsitelysti laskee kaivossa. Lisäksi voidaan olettaa, että *pudota* viittaa ihmiseen, mikäli *laidan ylitse putoaminen* viittaa implikoidusti ilmaisuun 'mies yli laidan'.

raha putosi kädestä	föll mig ur handen
olla putoamasta päälle	hänga öfver
jollei voi olis pudonnut, niin ei koirakaan olis saanut (ordst.)	

Putoaminen on siis Lönnrotin sanakirjan mukaan yleistettynä ALASPÄIN, SISÄÄNPÄIN tai POISPÄIN tapahtuvaa liikettä. *Putoavat* kohteet voivat olla sekä NESTEMÄISIÄ että KIINTEITÄ. Lisäksi *raha* viitanee tuona aikana kolikkoihin, jolloin suurusluokaltaan *putoamisen* kanssa viittaussuhteessa olevat asiat voivat olla PIENIÄ, kuten kollokaatti *raha*, tai SUURIA, kuten implikoitu ihminen. Samanaikaisesti kohteet ovat myös ELOLLISIA ja ELOTTOMIA.

Tippuminen ja *tipahtaminen* ovat myös Lönnrotilla selvästi pääosin NESTEMÄISIÄ, mutta parafraseissa on havaittavissa erovaisuksiakin. *Tippua*-verbi määritellään HITAAKSI siinä, missä *tipahtaminen* NOPEAKSI. Lisäksi *tippuminen* on VÄHITTÄISTÄ liikettä, mutta *tipahtaminen* on kuvailta KERRALLISEKSI liikkeeksi. Huomioitavaa on, että verbiä kuvaillaan myös *vähäisenä kaatamisena*, jolloin se voidaan käsittää PIENIVOLYYMISEKSI. Lisäksi sillä viitataan implikoidusti ihmiseen, jolloin liike voi kohdistua myös ELOLLISIIN ja SUURIIN olioihin, mikäli esimerkkilause todellakin tarkoittaa *tipahtamista* eikä *tikahtumista*.

Tutkielmani kannalta merkityksellisintä on, että Lönnrotin sanakirjan tuottamien merkityskomponenttien perusteella voidaan nähdä, että verbit *tippua* ja *tipahtaa* ovat niiden merkittävän liikkeen luonteen osalta antonymisessa suhteessa. Komponentteja tarkastellessa näiden tutkittavien verbien vastakohtaisuus on ilmeistä, sillä siinä missä *tippumista* kuvaa komponentti HIDAS, saa *tipahtaminen* aineiston perusteella komponentin NOPEA. Vastaavasti *tippumista* kuvaillessa VÄHITTÄISEKSI liikkeeksi, *tipahtaminen* on KERRALLISTA liikettä. Näin ollen Lönnrotin sanakirjan perusteella näillä kahdella verbillä on sanakirjan kokoamisen aikana ollut selkeähkö työnjako toisiaan vastakohtaisen liikkeen kuvailussa kielenkäytössä.

Lönnrotin sanakirjan komponenttianalyysitaulukot ovat liitteissä taulukot 5 ja 6. Taulukko 5 esittää verbejä kuvaavat komponentit ja taulukko 6 verbien kollokaattien ja muiden viittaussuhteessa olevien sanojen komponentit. Varsinaiset kollokaattikomponentit on merkitty taulukkoon k-merkinnällä.

4.1.4 Tutkittavien verbien kehitys kaksikielisten sanakirjojen määritelmässä

Vertailen tässä luvussa, millä tavoin *tippua-*, *pudota-* ja *tipahtaa-*verbien saamat merkityskomponentit, ja tätä kautta niiden merkitys ja käyttöyhteydet, ovat muuttuneet Jusleniukselta Lönnrotille. Esittelen merkityspiirteiden yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia ja pyrin luomaan käsityksen siitä, millaisia merkityksiä ja missä käyttöyhteyksissä niitä on käytetty ennen normatiivisten sanojen aikakautta. Analyysini tutkimieni verbien saamista merkityskomponenteista on sanallisessa muodossa, kuten mainitsin luvussa 3, mutta komponenttien ja niiden vastaparien määrän vuoksi olen koonnut kunkin sanakirjan komponentit omiin taulukoihinsa liitteisiin vertailua helpottaakseni.

Voidaan sanoa, että näiden kolmen sanakirjan pohjalta vaikuttaa siltä, etteivät tutkimieni verbien merkitykset ole muuttuneet juurikaan 1700-luvun lopulta 1800-luvun lopulle, mutta itse sanakirjojen rakenteessa on selvästi nähtävissä, kuinka ne kehittyneet lähemmäs sanakirjan nykymuotoa. Koska määritelmässä ei mainita mitään kielteisiä rajoitteita sanan käytölle tai sen merkityksissä, molemmat aspektit rakentuvat tässä osiossa siihen, millaisissa yhteyksissä ja merkityksissä sanoja on mahdollista käyttää.

Lisäksi yhtä *Lönnrotin sanakirjassa* olevaa sananlaskuesimerkkiä lukuun ottamatta kaikki käyttöesimerkit *tippua-*, *pudota-* ja *tipahtaa-*verbeistä koskevat sen konkreettista käyttöä. Näin ollen sanakirjojen määrittelemä liike on kirjaimellisesti jonkin kappaleen liikkumista tiilassa. Tosin voidaan olettaa, että verbeillä on ollut myös metaforista ja idiomikäyttöä muissakin yhteyksissä kuin Lönnrotin sananlaskuissa, mutta sanakirjojen rakenne ei ole sallinut sellaisten lisäämistä hakusanojen yhteyteen.

Tästä huolimatta *pudota-*verbi vaikuttaa sanakirjamääritelmien perusteella hyvin monikäyttöiseltä niin merkityksensä kuin käyttönsä kannalta. Sitä luonnehditaan sekä *Jusleniuksen* että *Lönnrotin sanakirjoissa* ALASPÄIN ja POISPÄIN suuntautuvaksi liikkeeksi mikä on tyypillistä liikeverbille (ks. luku 1.1). Vaikka varsinaisia rajoituksia verbien käytöstä ei asetetakaan, voidaan sellaisia päätellä vastakohtaisuuden kautta. Tämä tarkoittaa sitä, että ALASPÄIN suuntautuvan liikkeen ollessa komplementaarisessa vastakkaissuhteessa YLÖSPÄIN suuntautuvan liikkeen kanssa, voidaan sanoa, että *putoaminen* on EI-YLÖSPÄIN suuntautuvaa liikettä, sillä nämä kaksi suuntaa sulkevat toisensa pois.

Toisaalta POISPÄIN liikkuminen on aina liikettä jotakin KOHTI, esimerkiksi *yli laidan putoamista* kuvaavassa esimerkkilauseessa implikoidusti kohti merenpintaa. Näin ollen *pudota-*verbin käyttöön sisältyy käänteisvastakohtaisuus, sillä oman kielitajuni mukaisesti on

mahdollista sanoa jonkin putoavan kohti maata. Täten putoamisesta voidaan käyttää komponentteja +/-POISPÄIN ja +/-KOHTI, vaikka sanakirjoissa ei tätä erikseen mainitakaan.

Lisäksi *Lönnotin sanakirjassa putoaminen* määritellään liikkeeksi SISÄÄNPÄIN. Tällainen liike on sikäli mielenkiintoista, sillä se on hyvin samankaltaista kuin edellinen POISPÄIN suuntautuva liike ja on näin ollen käänteisessä vastakohtaisuussuhteessa ULOSPÄIN liikkumisen kanssa, vaikkei sitä aina mielletäkään niin. Tällä tarkoitan sitä, että joutuakseen jonkin sisään kohde poistuu tilasta, jossa se sijaitsi sitä ennen. Esimerkiksi sisälle taloon tultaessa tullaan samanaikaisesti ulos ulkotilasta, huolimatta siitä, kuinka avaralta ja rajattomalta aiempi tila tuntuu.

Näin ollen sama liike on sekä ULOS- että SISÄÄNPÄIN suuntautunutta, joskin pitkälti fyysisen näkökulmasta. Voidaan myös sanoa, että tällainen liike olisi tietyllä tapaa loppuun suoritettua jostain POISPÄIN ja jotain KOHTI suuntaavaa liikettä, mitä tukee myös *Lönnotilla* esiintyvä ilmaus *pudota kyydistä*. Tällainen liike voidaan määritellä jostain kulkuvälineestä, tai nykyään jonkun seurasta matkaa taittaessa, ulos jäämiseksi. Näin ollen putoamisen merkityskomponenteiksi voidaan määritellä +/-SISÄÄNPÄIN ja +/-ULOSPÄIN.

Niin ikään *putoamisten* kohteiden suhteen kaksikieliset sanakirjat eivät aseta rajoitteita, tosin on otettava huomioon, että vain *Lönnotilla* on erotettavissa kollokaatteja esimerkkilauseista. Nämä voivat olla NESTEMMÄISIA ja KIINTEITÄ, PIENIÄ ja SUURIA tai ELOLLIASIA ja ELOTTOMIA. Näistä kaksi ensimmäistä vastakohtaparia ovat asteittaisia vastakohtia, jolloin kahden ääripään väliin mahtuu suuri joukko eritasoisia koostumusta ja kokoa. Viimeinen pari edustaa komplementaarista vastakohtaisuutta, jolloin putoamisen kohteet ovat joko ELOLLISIA tai EI-ELOLLISIA.

Tippua-verbille ei ole puolestaan annettu käännoismääritelmiä tai esimerkkilauseita, joista selviäisi liikkeen suunta, mutta *tippumisen* tavoista on tarjolla tietoa. Näin ollen *tippuminen* on määritelty *Lönnotilla* HITAAKSI ja VÄHITTÄISEKSI eli vastakohtaisuuden kautta tarkasteltuna EI-NOPEAKSI ja EI-KERRALLISEKSI. Näistä ensimmäinen on asteittaista vastakohtaisuutta ja jälkimmäinen komplementaarista.

Pudota-verbin kollokaatteihin verrattuna *tippua*-verbin vaikuttaa koskevan pääsääntöisesti NESTEMMÄISIA kohteita, sillä kaikki kaksikielisten sanakirjojen tarjoamat kollokaatiot ovat sellaisia. Toisaalta tässä on otettava huomioon se, että muunlaisten kollokaattien poissaolo sanakirjan hakusanojen yhteydessä ei välttämättä tarkoita sitä, etteikö sellaisia olisi ollut olemassa kulloisenkin aikakauden kielenkäytössä. On kuitenkin huomionarvoista, ettei tällaisia mahdollisia käyttöyhteyksiä ole mainittu, samalla kun, *pudota*-verbille niitä on listattu useita.

Mielenkiintoista kyllä, *tipahtaa*-verbin määritelmä muodostuu tämän osion tarkimmaksi sen saamien merkityskomponenttien ja niiden vastakohtaisuuksien kautta. *Tipahtamisen* liikeradan kuvaillaan *pudota*-verbin tavoin olevan ALASPÄIN suuntautuvaa, jolloin se määrittyy samalla EI-YLÖSPÄIN suuntautuvaksi. Lisäksi *tipahtaa*-verbille on annettu useita liikkeen tapaa kuvaavia määreitä, kuten liikkeen NOPEUS ja PIENIVOLYYMISYYS. Koska nämä merkityskomponentit ovat vastakohtaisuuden kautta ilmaistavina muodoissa EI-HIDAS, ja EI-SUURIVOLYYMINEN, edustavat HIT AUS ja NOPEUS sekä PIENI- ja SUURIVOLYYMISYYS asteittaista vastakohtaisuutta. Näiden ominaisuuksien lisäksi Jusleniuksella ja Gananderilla esiintyvä esimerkkilause *paistista* osoittaa, että ainakin 1700-luvulla *tipahtamista* on käytetty jotakin KOHTI suuntautuvaa liikettä kuvaillen. Kuten havainnollistin jo aiemmin *pudota*-verbin merkityskomponenttien yhteydessä, tällainen liike on käänteisessä vastakohtaisuussuhteessa POISPÄIN suuntautuvan liikkeen kanssa, jolloin *tipahtaa*-verbikin saa merkityskomponentit +/-POISPÄIN ja +/-KOHTI

Vaikka verbien merkityksissä ei ole tapahtunut juurikaan muutoksia, on sellaista nähtävissä *tipahtaa*-verbin kohdalla liikkeen tavan kuvailussa. Gananderilla *tipahtaminen* kuvaillaan JATKUVAKSI liikkeeksi, mutta sata vuotta myöhemmin *Lönnrotin sanakirjassa* tavaksi määritellään sen KERRALLISUUS. Koska KERRALLISUUDEN komplementaarisenä vastaparina voidaan pitää sekä EI-VÄHITTÄISYYTENÄ että EI-JATKUVUUTENA, on *Lönnrotin sanakirjassa* nähtävissä erittäin mielenkiintoinen kehityskulku.

Ensimmäinen huomio on se, että *Gananderin sanakirjan* julkaisun ajoista *tipahtaa*-verbin merkityksessä on tapahtunut osittainen siirtyminen liikkeen määrittelyssä JATKUVUDESTA KERRALLISEKSI. Näin ollen liikkeen tavan kuvailuun käytetään täysin päinvastaista parafrasaa, sillä kyseessä on edellä mainitusti komplementaarinen, toisensa poissulkeva vastakohtapari. Tämä on ensimmäinen todiste siitä, tähän nykykielenkäytössä *tippua*- ja *pudota*-verbien kanssa samaan merkityskenttään luettavassa verbissä on tapahtunut merkityksenmuutos. Kyseessä ollessa kuitenkin useita satoja vuosia sitten käytetystä kielestä tämän perusteella ei voida vielä esittää näkemyksiä siitä, millaisia muutoksia *tippua*-verbin käytössä on tapahtunut tämän ja viime vuosisadan puolella.

Toinen ero aiempiin sanakirjoihin verrattuna on se, että *tippua*- ja *tipahtaa*-verbit asettuvat *Lönnrotin sanakirjassa* itsessään vastapareiksi, sillä *tippuminen* on Lönnrotilla HIDASTA ja VÄHITTÄISTÄ liikettä siinä missä *tipahtaminen* on NOPEAA ja KERRALLISTA. Näin ollen vaikka molemmat verbit viittaavat Lönnrotilla NESTEMMÄISTEN kohteisiin, on tämän perusteella esitettävissä, että verbejä ei ole voinut käyttää synonyymisesti, merkityspiirteiden viitatessa kahden täysin erilaiseen tapaan liikkua, mikä tekee verbeistä toistensa antonyymeja (ks. luku 4.1.3).

Tämä on merkittävää sanakentän sisäisten funktioiden määrittelyn kannalta, mikäli Lönnrotilla esiintyvä esimerkkilause janoon *tipahtamisesta* viittaakin *tikahtumisiin*, sillä silloin juuri kollokaattien NESTEMMÄISYYS jäisi ainoaksi niitä kuvaavaksi merkityskomponentiksi.

Näin ollen *Lönnrotin sanakirjassa pudota*-verbin käyttöyhteydet olisivat varsin laajat sen kollokoideissa lähes kaikenlaisten kohteiden kanssa niiden kokoon tai koostumukseen katso-matta, mutta *tippua*- ja *tipahtaa*-verbit toimisivat kielenkäytössä nesteen liikkumisesta vastak-kaisilla tavoilla. Toisin sanoen sanakentän verbit eivät ole toistensa synonyymeja, vaan niiden suhde on *Lönnrotin sanakirjan* julkaisun aikoihin hyponyminen, jolloin *putoaminen* on *tippua*- ja *tipahtaa*-verbien hyperonyymi.

Kaksikielisten sanakirjojen tarkastelun perusteella voidaan siis havaita, että *tippua*-verbi on viitannut aina 1700-luvulta 1800-luvun loppuun NESTEMMÄISIIN kollokaatteihin niin Jusle-niuksella, Gananderilla että Lönnrotilla. Sen liikeradan suunnasta tai liikkumisen tavasta ei ole näyttöä tässä aineistossa ennen kuin *Lönnrotin sanakirjassa*, jossa se määrittyy *pudota*-verbin hyponymiksi ja *tipahtaa*-verbin osittaiseksi vastakohtaksi.

Pudota-verbin määritelmät tarkentuvat niukasta olemattoman kautta runsaaksi ja moni-puolisiksi. 1800-luvun lopulle tultaessa sen käyttöyhteydet vaikuttavat olevan rajoittamattomat erityisesti ALAS- ja POISPÄIN suuntautuvaa liikettä kuvailtaessa.

Tipahtaa-verbi on kokenut siirtymän merkityksessään 1700-luvun lopulta 1800-luvulle, kun sen merkityksessä on sen eri-ikäisten parafrasien perusteella tapahtunut muutos. Tällöin tipahtaminen on lakannut merkitsemästä JATKUVAA liikettä ja on siirtynyt merkitsemään KER-RALLISTA liikettä. Näin ollen voidaan olettaa, että sen käyttöyhteydetkin ovat muuttuneet mer-kityksen muututtua, vaikkei siitä olekaan todisteita aineistossani.

4.2 Normatiiviset sanakirjat

Tässä luvussa esittelen, millaisia normatiivisia määritelmiä *tippua*-, *pudota*- ja *tipahtaa*-verbien merkityksistä ja käytöstä on annettu 1900-luvun puolivälistä nykyhetkeen. Vertailen tämän jäl-keen näiden normatiivisten sanakirjojen määritelmiä toisiinsa ja *Lönnrotin sanakirjaan* luvussa 4.2.4, jossa analysoin myös tutkimieni verbien merkityksien ja käytön kehitystä Lönnrotin ajoista 2010-luvulle. Lopuksi esittelen kevään 2021 *KS*:n määritelmien pohjalta normatiivisen kielenhuollon määritelmät *tippua*-, *pudota*- ja *tipahtaa*-verbeille ja tarkastelen suppeasti, miten uudistunut *KS* eroaa varsinaisen sanakirja-aineistoni *KS*:n MOT-versiosta.

4.2.1 NS

Koska *NS* listaa hakusanalle *pudota* 75 erilaista esimerkkilauseetta, joiden lisäksi myös *tippua*-verbille on 27 omaa esimerkkiään sekä *tipahtamisella* vielä 17 lisää, en koe tutkimuksen kannalta kovin hedelmälliseksi käsitellä näitä kaikkia tapauksia yksityiskohtaisesti tässä. Näin olen olenkin poiminut *NS*:sta vain tutkittaville verbeille annetut määritelmät, kollokaatteja, muita viittaussuhteita ja käyttöyhteyksiä havainnollistavan sekä muutaman muun aineiston kannalta kiinnostavan esimerkkilauseen. Tämän lisäksi erittelen kuitenkin kaikki sanakirjassa esiintyvät kollokaatit ja mahdolliset kollokaation ulkopuolelle kaksikielisten sanakirjojen tapaiset implikoidut viittauskohdet kullekin käsiteltävälle verbille. Uskonkin siis, että pystyn esittelemään *NS*:n yhtä kattavasti kuin edellisen rypään aineiston, jolloin ne ovat yhä verrattavissa.

Siinä missä kaksikielisissä sanakirjoissa metakielenä toimii ruotsi, *NS*:ssa metakieli on suomi. *Pudota*-verbin parafraasien metakieli on luonteeltaan tieteellistä eli *putoamisen* merkitykset määritellään tarkasti ja osin fysiikalle ominaisilla sanakäänteillä. Lisäksi suomen kielen toiset verbit toimivat *pudota*-verbin parafraaseina, jolloin *putoaminen* tarkoittaa samaa tai samankaltaista toimintaa kuin sitä määrittelevä toinen verbi. Näissä tapauksissa sanakirjan käyttäjän oletetaan joko ymmärtävän määrittelevien verbien merkitykset kielitajunsa kautta tai tarkistavan niiden merkitykset itse sanakirjasta. Näin ollen *NS*:n käyttäminen vaatii kielenkäyttäjältä melko hyvää käsitystä suomen kielen eri liikeverbien merkityksistä ja niiden eroista, jotta he voivat muodostaa selvän kuvan *pudota*-verbin merkityksistä ja mahdollisista käyttöyhteyksistä.

NS:n määritelmä hakusanalle *pudota* on jaettu kolmeen pääosioon ja niiden sisäisiin tarkennuksiin, jotka kuvaavat verbin eri käyttötapoja ja merkityksiä seuraavilla tavoilla:

- I. painovoiman vaikutuksesta, omasta painostaan liikkua (nopeasti) alaspäin, maata kohti (tav. ilman halki); vrt. laskeutua, painua, vajota.
Erik. 1. irrota, luiskahtaa [tms.] jstak ja pudota.
2. kuv.sanonnoissa.
3. laajentunutta käyttöä.
- II. 1. korkeuden vähenemisestä: (vars. nopeasti, runsaasti) laskeutua, aleta, madaltua, painua.
2. kuv. ed:een liittyen: (tav. voimakkaasti, runsaasti) aleta, vähetä, pienetä.
3. harv. äänen korkeustasosta: aleta, laskea (vars. jyrkästi).
- III. 1. riippuvasta vaatteesta ym: laskeutua.
2. a. jyrkästä rinteestä, jyrkästi viettävästä tiestä yms.
b. maaston, tien yms. korkeussuhteist: laskeutua, aleta.

Näin ollen *NS:n* mukaan *putoaminen* on ensisijaisesti *painovoiman vaikutuksesta ALASPÄIN tapahtuvaa liikettä kappaleen oman painon mukaisesti tavallisesti ilman halki*. Sille on myös ominainen *NOPEUS, VOIMAKKUUS, JYRKKYYS* ja *RUNSAUS*, jolloin voidaan puhua yleis-*täen SUURIVOLYYMISYYDESTÄ*, joka liittyy *pudota*-verbin käyttöyhteyksiin. Lisäksi *pudota*-verbiä voi käyttää sellaisissa yhteyksissä kuin kun *jokin putoaa jonnekin* ja kun *jokin luiskahtaa* tai *irtoaa paikoiltaan* ja sitten *putoaa*. Tällaista liikettä voi kuvata *POISPÄIN* suuntautuvaksi. Esimerkkilauseiden perusteella *putoamista* voi käyttää myös *SISÄÄNPÄIN* ja *ULOSPÄIN* suuntautuvan liikkeen kuvaamiseen, kuten Lönnrotilla.

Ilmaan heitetty kivi putoaa maahan.

Lentokone alkoi pudota.

Sudenkuoppaan pudonnut otus.

Pidä lujasti kiinni ettet putoa kyydistä!

Silmät päästä putoamaisillaan 'pulloillaan, tuijottavina, »tapilla»'.

Maitohampaat putoavat itsestään pois.

(Hakusanat laajennettu lyhennyistä muodoista luettavuuden vuoksi.)

Tällainen *putoaminen* on luonteeltaan konkreettista, kuten kaksikielisten sanakirjojenkin kohdalla, sillä siinä jokin käsin kosketeltava esine tai muu kappale *putoaa* niin, että se on aistein havaittavissa. Verbillä on myös abstrakteja käyttötarkoituksia, joita havainnollistan myöhemmin *pudota*-verbin kuvainnollista käyttöä koskevien esimerkkilauseiden avulla.

Mielenkiintoista on, että *NS* listaa myös esimerkkejä *pudota*-verbin laajentuneesta käytöstä sellaisiin yhteyksiin, missä tavallisesti käytettäisiin muita verbejä. Jo sanan *laajentunut* käyttö verbin määritelmässä antaa viitteitä siitä, että *putoamisen* käyttöyhteyksissä ja näin ollen mahdollisesti sen merkityksessä on tapahtunut jossain vaiheessa muutos, joka ei vastaa sen alkuperäistä käyttöä ja merkitystä.

Housut putosivat [=valahtivat] nilkkoihin.

Kädet putosivat [=vaipuivat, hervahtivat] rentoina sivuille.

Nyrkki putosi [=iski] pöytään kuin moukari.

(Hakusanat laajennettu lyhennyistä muodoista luettavuuden vuoksi.)

Hakusulkeet sisältöineen ovat alkuperäiset.)

Esimerkkilauseiden konteksti paljastaakin, että tilanteet, joissa *pudota*-verbi on laajentunut käytöltään korvaamaan muita verbejä, ovat juuri sellaisia, joissa liikettä voi kuvailla edellä erottamillani merkityskomponenteilla, eli liike on ALASPÄIN suuntautuvaa ja SUURIVOLYMMISTÄ. Oman kielitajuni mukaisesti *pudota*-verbin käyttö esimerkkilauseissa korostaakin niissä kuvatun liikkeen nopeutta ja voimaa verrattuna siihen, millaisen kuvan liikkeestä saisi käyttämällä näissä yhteyksissä tavallisesti käytettäviä verbejä.

Tällainen käyttö on metaforista, ikään kuin -merkitysten liittämistä uusiin yhteyksiin, kuten luvussa 2.3 havainnollistettu *kyniä*-verbin laajeneminen. *Pudota*-verbiä käytetään siis sen perimmäisen konkreettisen merkityksen lisäksi abstraktimmista ikään kuin *putoamista* muistuttavissa yhteyksissä. *Nyrkki* ei (tavallisesti) irtoa ja sitten liiku ilman halki painovoiman vaikutuksesta, vaan se todennäköisemmin isketään tai valahtaa käsivarren jatkeena enemmän tai vähemmän tahdonalaisesti. Metaforinen käyttö tuokin *pudota*-verbin merkityksiin hajontaa, jota on vaikea määritellä tarkasti. Yksi määritelmä esimerkkilauseissa käytetylle *putoamiselle* olisi esimerkiksi 'vapaasti painovoiman vaikutuksesta alaspäin liikkuvaa kappaleen liikkumistapaa muistuttava äkillinen alaspäin suuntautuva liike'.

Pudota-verbin kanssa kollokoivien sanojen määrä on varsin runsas, mutta niistä on selvästi eroteltavissa tietyn tyyppisiä rypäitä, joita voi kuvailla yhdistävillä merkityskomponenteilla. ELOLLISIA kohteita ovat ihminen, *otus* ja *kala*. ELOTTOMIA, mutta AINEELLISIA ovat esimerkiksi *omena*, *maitohammas*, *sarvet*, *katto*, *kenkä*, *sade*, *pohja*, *silmukka*, *lentokone*, *esirippu*, *verho*, *vesi*, *housut jouhi*, *veden pinta* ja *kinos*. AINEETTOMIA kollokaatteja *NS*:n esimerkeissä ovat esimerkiksi *sana*, *hinta*, *kunto*, [valuutta]*kurssi*, *vastaus* ja *käsky*.

Ränsistynyt katto oli putoamassa niskaan.

Köngäs, jossa vesi putoaa komeana ryöppynä.

Hevoselta on pudonnut kenkä.

Ongesta pudonneet kalat ovat aina suurimpia.

Kauniina laskoksina putoava verho.

Veden pinta on pudonnut 20 cm.

Urheilijan kunto putoaa.

(Hakusanat laajennettu lyhennyistä muodoista luettavuuden vuoksi.)

Näistä mielenkiintoisin lause on *veden pinnan putoamista* koskeva käyttöesimerkki sillä se muistuttaa hyvin paljon Lönnrotilla olevaa esimerkkilauseetta *putoamiselle*. Lönnrotin *sana-kirjassa putoamista* havainnollistetaan esimerkkilauseella *vesi on pudonnut kaivosta*, jossa

putoamisen kohde, *vesi*, viittaa mitä todennäköisimmin juuri *veden pintaan*. Näin ollen *pudota* -verbiä on käytetty *veden pinnan* äkillisen hupenemisen kuvailuun ainakin 1800-luvun lopulta 1900-luvun puoliväliin.

Oman ryhmänsä muodostavat kollokaatit, jotka ovat käsitettävissä sekä AINEETTOMIKSI että AINEELLISIKSI, kuten *paino*, *kuume* ja *melodia*, jotka ovat mitattavissa ja aistein havaittavissa, mutteivät ole samalla tavalla konkreettisia itsenäisiä entiteettejään kuin edellä esiteltyt kollokaatiot. Näille sanoille on ominaista se, että myös niiden kohdalla *pudota*-verbin käyttö on tietyllä tavalla laajentunut koskemaan myös niitä. Tässä tapauksessa kaikki kolme edellä mainittua *putoamista* voidaan ilmaista esimerkiksi *laskea*-verbiä käyttäen, mutta koska alentuminen on jollain tapaa voimakasta, korvautuu se *pudota*-verbillä. Tämä eroaa varsinaisesta laajentuneesta käytöstä sillä, että *putoamiseen* sisältyy jo itsessään ALASPÄIN suuntautuvan liikkeen merkitys.

Melodia putoaa välillä c:hen.

(Hakusanat laajennettu lyhennetyistä muodoista luettavuuden vuoksi.)

Näiden lisäksi *pudota*-verbin käyttöyhteydet *NS:n* kolmannessa pääosassa kuvaavat liikettä, joissa ei ole kyse samanlaisesta *putoamisesta* kuin kahdessa ensimmäisessä tapauksessa. *Pudota*-verbin käyttö jotain riippuvaa kohdetta, jyrkästi viettävää tai alenevaa maastonmuotoa kuvaillessa ne eivät varsinaisesti putoa itsessään niissä yhteyksissä, vaan käyttö muistuttaa laajentunutta käyttöä. Näiden merkitysten yhteydessä esiintyvät kollokaatit ovat *käsi*, *takin selkä*, *rinne*, *vuoripuro*, *tie* ja *hiihtorata*. Aiemmin mainitun *nyrkki*-sanana tavoin *takin selkäkään* ei normaaliolosuhteissa irtoa takista, vaan tässä *pudota* merkitsee *NS:n* mukaan myös vapaasti laskeutuvaa kangasta, joka muistuttaa kyllä ulkonäöltään esimerkiksi vesiputousta, jonka kohdalla *pudota*-verbin käyttö on täysin hyväksytty.

Väljästi putoava takin selkä.

Pystysuoraan, äkkijyrkästi putoava rinne, vuorensinämä, rantatörmä.

Välillä tie putosi rotkoon.

Jyrkästi putoava vuoripuro

Hiihtorata, joka kilometrin matkalla putoaa 150 m.

(Hakusanat laajennettu lyhennetyistä muodoista luettavuuden vuoksi.)

Pudota-verbi on *NS*:n mukaan myös erilaisista maastomuodoista puhuttaessa, kun niihin liittyy huomattava korkeuden väheneminen. Tällöin kyseessä lienee enemminkin esimerkiksi *vuoripurossa* virtaavan veden nopea liike painovoiman vaikutuksesta ja jyrkkä aste, missä vesi liikkuu. Sama ajattelutapa on rinnastettavissa koskemaan myös *rinnettä* ja *tietä*, jolloin voidaan ajatella niiden olevan niin jyrkkiä, että kielenkäytössä niihin viitattaisiin samalla tapaa kuin sellaisiin maastomuotoihin, joihin liittyy varsinainen *pudotus*, kuten jyrkänteisiin. Tällöin *putoamisessa* ei ole kyse niinkään liikkeestä, vaikka kielenkäytössä on toki mahdollista tehdä myös jyrkkä käänös, vaan maaston pinnan korkeuden huomattavaan muutokseen, jolloin *PS*:n esittämä käyttöyhteys rinnastuu jo Lönnrotilla esiintyneeseen pinnan *putoamisen*. Tämän pohjalta liitän *pudota*-verbin kuvaamaa liikettä selittäviin merkityskomponentteihin JYRKKEYDEN.

Voidaankin sanoa, että nämä edellä mainitut putoamisen käyttöyhteydet edustavat *pudota*-verbin osin abstraktien merkitysten käyttöä. Kyseessä on siis sama ilmiö kuin luvussa 2.3 sivutussa *tähdätä*-verbissä, jolloin *putoamisella* on sekä sen konkreettinen, todellista liikettä kuvaava merkitys, että sen abstrakti, kuvainnollisesta käytöstä lähtöisin oleva merkitys. Vaikka tällaiset *pudota*-verbin saamat abstraktit merkitykset ovat kehittyneet todellisen liikkeen ikään kuin -käytöstä, ne ovat samanarvoinen osa verbin merkityskenttää, siinä missä sen ensisijaiset konkreettiset merkitykset, kuten *tähdätä*-verbilläkin. Samalla abstraktit merkitykset erottuvat selvästi idiomimerkityksistä, sillä kyseessä on idiomeista poiketen yhden sanan merkityksestä, eikä kahden tai useamman sanan kuten idiomeissa, joita analysoin myöhemmin.

Konkreettisisessa ja abstraktissa liikkeessä kokonsa puolesta *putoavat* esineet ovat sekä PIENIÄ, kuten *omena*, *hattu*, *lehti*, *kenkä*, *silmukka* [neuloessa] ja *neula*, että SUURIA, kuten ihminen, *lentokone*, *katto* ja *esirippu*. Lisäksi *sade* viittaa kielenkäytössä sekä itse saderintamaan, joka on SUURI, että *sateen* muodostaviin pisaroihin, jotka ovat puolestaan PIENIÄ. Konkreettisista kollokaatioista NESTEMÄISIÄ ovat *vesi*, *veden pinta* ja *sade*, mutta suurin osa *pudota*-verbin saamista kollokaatioista ovat KIINTEITÄ.

Pudota-verbistä sanonnoissa *NS* antaa neljä esimerkkiä, joissa *putoaminen* on viittaus-suhteessa AINEELLISTEN ELOLLISEN ihmisen, kollokoi ELOTTOMAN *kiven* ja *suomuksien* sekä yhtä aikaa AINEETTOMAN että AINEELLISEN *painon* kanssa. Täysin AINEETTOMIA kollokaatteja edustaa *sana*. Alla esitellyistä fraaseista kaksi ensimmäistä ovat siitä mielenkiintoisia, että niissä näkyy selvästi, kuinka samasta idiomista voi olla monta tunnettua variaatiota kielenkäytössä. Tässä tapauksessa *putoamisen* lähtöpiste voi sijaita joko *puussa* tai *pilvissä*, ja *putoava* kohde voi olla joko *kivi* tai *paino*, mutta idiomien merkitys säilyy samana.

Seisoa kuin puusta, pilvistä pudonneena 'hämmästyneen, ällistyksissään, ymmällään'

Kivi, paino putoaa sydämeltä.

Suomukset putoavat jkn silmistä.

Tiltan suupielessä [näytti] riippuvan valmiina putoamaan jokin pikkuilkeä sana.

(Hakusanat laajennettu lyhennetyistä muodoista luettavuuden vuoksi.

Hakasulkeet ja puolilainausmerkit sisältöineen ovat alkuperäiset.)

Näiden lisäksi konkreettisen *putoamisen* esimerkkinä käytetyn *pudota kärryiltä* -ilmauksen yhteydessä huomautetaan sen kuvainnollisesta käytöstä. Niin ikään konkreettisen ensisijaisen merkityksen lisäksi käytetään idiomia, joka kuvaa jälkikasvun muistuttavan vanhempiaan. Tämä saattaa kieliä siitä, että idiomia on niin yleinen, että sen katsotaan kuvaavan *pudota*-verbin käyttöyhteyttä tavanomaisesti. Toisaalta esimerkkinä on myös fraasi, jossa hiljaisuuden syvyyttä havainnollistetaan *neulan putoamisen kuulemisella*, sekä jostain selviämistä kuvaava *jaloilleen putoaminen*, mikä *NS*:ssa havainnollistaa konkreettista jokin ruumiinosa edellä maahan törmäämistä.

Pudota kärryiltä (myös. kuv.)

Ei omena kauas puusta putoa.

Oli niin hiljaista että olisi saattanut kuulla neulan putoavan.

Pudota jaloilleen.

(Hakusanat laajennettu lyhennetyistä muodoista luettavuuden vuoksi.

Sulkeet sisältöineen ovat lähteen mukaiset.)

Pudota-verbin määritelmään verrattuna hakusana *tippua* on *NS*:ssa esitetty varsin suppeasti, sillä sille on määritelty vain kaksi päämerkitystä ja -käyttöyhteyttä, muutamien tarkennuksineen. Lisäksi on huomioitava, kuinka näiden kahden verbin määritelmässä käytettävä meta-kieli poikkeaa toisistaan, sillä *tippua*-verbiä myös kuvaillaan *pudota*-verbin johdoksella ilman *pudota*-verbin parafrasissa käytettyä itse liikkeen luonteen tieteenomaisella kuvailulla painovoiman vaikutuksesta. Tästä voi päätellä, että *tippuminen* on *NS*:n mukaan pikemmin tietyn tyyppistä *putoamista*, eli siis *putoamisen* alalaji, hyponyymi, kuin itsenäinen liikeverbi. Tämä tarkoittaa sitä, että *pudota*-verbin käyttöyhteydet ovat laajemmat kuin *tippua*-verbillä, joka on *NS*:n mukaan käytettävissä seuraavissa yhteyksissä:

1. nesteestä. (tihkua ja) putoilla tippoina, pisaroina, pisaroida.

- a. subj. ilmaisee sen, mitä jstak (tihkuu ja) putoilee.
  - b. subj. ilmaisee sen, mitä mistä jstak (tihkuu ja) putoilee.
2. muusta kuin nesteestä: putoilla.
- Kuv.
- Ark. kielt. yhteyksissä.

Näin ollen *tippuminen* on ensisijaisesti NESTEMÄISTÄ ja VÄHITTÄISTÄ, sillä liikettä määritellään *tihkumisena*. *Putoilla*-verbin kautta *tippumiselle* on ominaista liikkeen JATKUVUUS. Esimerkkilauseiden perusteella *tippumisen* liikerata saa myös sellaisia merkityskomponentteja kuin POISPÄIN ja ULOSPÄIN. *Muun kuin nesteen tippuminen* on voi olla niin ikään VÄHITTÄISTÄ, mutta myös jotain KOHTI suuntautuvaa.

Hanasta, räystäästä, katosta, vaatteista tippuu vettä.
 Haavasti tippui verta.
 Siihen keräykseen minulta ei tipu penniäkään!
 Matkustajia alkoi tippua junasta asemille ja pysäkeille.
 Taivaastako sinä nyt siihen tipahdit!*

(Hakusanat laajennettu lyhennyistä muodoista luettavuuden vuoksi.

* Tästä esimerkistä myöhemmin lisää.)

Tippua-verbin kanssa *NS*:n esimerkkilauseissa kollokoivat enimmäkseen NESTEMÄISET kohteet, kuten *vesi*, *veri*, *hiki* ja *kyynel*. Myös ihmisen kaltaiset ELOLLISET *tippuvat*. Suurin osa kollokaateista ovat kuitenkin AINEELLISIA, KIINTEITÄ ja ELOTTOMIA asioita, kuten *omena*, *kranaatti*, *käpy* ja *vaatteet*. *Tippua*-verbi saa myös sellaiset AINEETTOMIA kollokaatit kuin *apu* ja *uutinen* metaforisessa käytössä. Kooltaan *tippuvat* esineet ja asiat ovat pääsääntöisesti *NS*:n mukaan PIENIÄ, kuten *käpy*, *nappi* ja *kranaatti*, mutta myös SUURET asiat ja olennot kuten *iso pala rappausta* ja ihminen kollokoivat *tippumisen* kanssa. Huomionarvoista *tippua*-verbin kanssa kollokoivissa kohteissa on se, että ne ovat esimerkkilauseissa kaikki joko monikollisia tai jaottomia.

Nauroin niin, että kyyneleet tippuivat silmistä.
 Taivaalta tippui suuria lumihiutaleita.
 Omenat, kävyt tippuvat puista.
 Paikalle alkoi tippua vihollisen kranaatteja.
 Laipiosta on tippunut rappausta isoja paloja.

(Hakusanat laajennettu lyhennetyistä muodoista luettavuuden vuoksi.)

Aivan kuten *pudota*-verbinkin kohdalla, osassa *tippua*-verbille esitetyistä käyttöyhteyksissä sen käyttö on laajentunut sellaisiin yhteyksiin, missä se olisi korvattavissa myös jollain toisella verbillä. Esimerkiksi *tippua*-verbiä käytetään kuvaamaan todennäköisesti vuolaasti valuvan *nenän* tilaa, mikä johtunee juoksevan rään ja veden fyysisten ominaisuuksien samankaltaisuudesta. Lisäksi *tippua*-verbillä on korvattu *herua*-verbi, joka sekkin viittaa konkreettisesti käytössä nesteeseen, kahdessa kielteisessä virkkeessä.

Nuhaisen nenän tipunta.

Heikot marssijat tippuivat matkan varrella.

Vieraita tippui yksitellen pitkin päivää.

Siihen keräykseen minulta ei tipu penniäkään!

En usko sieltäkään apua tippuvan.

(Hakusanat laajennettu lyhennetyistä muodoista luettavuuden vuoksi.)

Myös ihmisten liikkumisen yhteydessä *tippua*-verbiä käytetään kuvaamaan sellaisia tapauksia, joissa mielikuva on tipoittain, eli siis VÄHITELLEN, saapuvista tai matkalle jääneistä ihmisistä, vaikkeivät ihmiset muuten muistuta ominaisuuksiltaan nestettä. Näin ollen *tippuminen* on verbin ensisijaiseen merkitykseen verrattuna abstraktia ikään kuin -liikettä, kuten *pudota*-verbinkin tapauksessa. *Pudota*-verbin käytöstä poiketen tällaiset metaforiset merkitykset esitellään *NS*:ssa konkreettisen liikkeen parafrasoina osana, oletettavasti 'saapumisen' ja 'jälkeen jäämisen' ollessa luonteeltaan konkreettista toimintaa. Tästä huolimatta voidaan kuitenkin sanoa, että etenkin metaforisissa merkityksissä *tippua*-verbin käyttö on ollut laajentunutta jo *NS*:n julkaisun aikoihin 1950–1960-luvuilla, sillä sama sanakirja-artikkeli ohjeistaa aiemmin kuvailemallani tavoin käyttämään tällaisesta vähittäisen liikkeen kuvailuun *putoilla*-verbiä *muun kuin nesteen* yhteydessä.

Samantapaisesta ilmiöstä on kyse esimerkkilauseessa, jossa *tippumisen* esitetään merkitsevän 'satamista'. Näin ollen *satamisen* kohteen eli vesipisaran liikettä kuvaava verbi *tippua* on laajentunut merkitsemään useamman pisaran sadepilvestä liikehtimistä. Eräänä osasyynä tällaiseen kehitykseen voidaan mahdollisesti pitää tietynlaista sadetyyppiä kuvaileva *tihuttaa*-verbiä ja sen äänteellistä samankaltaisuutta *tippua*-verbin kanssa.

Kohta alkaa tippua 'sataa'.

(Hakusanat laajennettu lyhennetyistä muodoista luettavuuden vuoksi.
Puolilainausmerkit sisältöineen ovat lähteen mukaiset.)

Erityisen mielenkiintoinen esimerkkilause on kohtaa 1.b.:tä havainnollistava lause *räystäiden tippumisesta*, jota on käytetty aiempien sukupolvien kouluopetuksessa *sydämeen mahtuu vain yksi ämmä* -tyyppisten hokemien ohessa. Kyseessä on muodoltaan samanlainen lause kuin *Gananderin sanakirjassa* esimerkkilauseena ollut *se astia, saawi, korwee tippuu i. e. vuotaa*, jossa Gananderin mukaisesti kyseessä on *tippuvan* nesteen liikkeen lähtökohdan kuvaamisesta.

Pudota-verbin käytöstä poiketen tällaiset lausumat samaistuvat ennemminkin juuri *vuotaa*-verbin tyyppiisiin verbeihin, joiden kohdalla oman kielitajunikaan mukaisesti ei ole tarpeellista välttämättä mainita mitä vuotaa, mikäli kerrotaan mistä vuotaa. Sen sijaan *tippua*-verbi itsessään tuntuu usein vaativan objektin, jollei sitä voi päätellä kontekstista. Näin ollen räystäiden kohdalla odotuksenmukainen *tippumisen* kohde on [sade]vesi, jota ei tarvitse tällaisissa tapauksissa välttämättä mainita.

Räystäät tippuvat (vettä).

(Hakusanat laajennettu lyhennetyistä muodoista luettavuuden vuoksi.
Sulkeet sisältöineen ovat lähteen mukaiset.)

Erikoista *NS*:ssa on *tipahtaa*-verbin esiintyminen *tippua*-verbin esimerkkilauseissa. Tämä on todennäköisesti sanakirjan laatijan inhimillinen virhe verbien ollessa samankaltaisia, mutta oman tutkimukseni kannalta merkittävä löydös. Varsinkin kun otetaan huomioon, kuinka *Gananderin sanakirjassa* nämä kaksi verbiä olivat ainakin yhden merkityskomponenttiparin osalta toistensa vastakohtia, on tällainen sanakirjan esimerkkeihin yltänyt sekakäyttö merkittävä viittaus siihen, että verbien välillä ei enää *NS*:n aikana kenties ole aiemman kaltaista työnjakoa.

Taivaastako sinä nyt siihen tipahdit!

(Hakusana laajennettu lyhennetyistä muodosta luettavuuden vuoksi.)

Edellisiin hakusanoihin verrattuna *tipahtaa*-verbin määritelmä on *NS*:ssa suoranaisen la-
koninen, eikä se määrittele *tipahtamisen* liikeradan suuntaa tai tapaa. Määritelmässä itsessään
ei mainita myöskään *tipahtamisen* saamia kollokaatteja toisin kuin *tippua*- ja *pudota*-verbien
tapauksessa. *Tipahtaa*-verbin kohdalla *NS* toteaa sen olevan *tippua*-verbin johdos ja kehottaa
yksiselitteisesti vertaamaan sitä *pudota*-verbin kahteen ensimmäiseen pääosioon.

< tippua: vrt. pudota (I-II) (1.a.) (2.)

Laajentunutta ja kuv. käyttöä.

Koska *NS* ei määrittele *tipahtamista* erikseen, voidaan siis katsoa, että *tipahtaa*-verbin
määritelmiin kuuluvat kaikki ne merkityskomponentit, jotka on listattu *pudota* verbin yhteyteen.
Näin ollen *tipahtaminen* on siis *ALASPÄIN maata KOHTI tapahtuvaa NOPEAA* liikettä. Tämän li-
säksi se tarkoittaa myös jonkin *irtoamista* tai *luiskahtamista* ULOS- tai POISPÄIN, mitä seuraa
liike ALASPÄIN. Kuvainnollisessa käytössä *tipahtaminen* on myös *VOIMAKASTA* ja *RUNSASTA*
alenemista, *vähennemistä* ja *pienenemistä*. Nämä merkityskomponentit esiintyvät myös *tipahtaa*-
verbeille annetuissa esimerkkilauseissa.

Kynästä tipahti mustetta pöytäliinalle.

Monta hikipisaraa tipahtaa vielä, ennen kuin tämä oja on kaivettu.

Paketti on tipahtanut kuormasta matkan varrelle.

Mies tipahti rakennustelineiltä ja taittoi jalkansa.

(Hakusanat laajennettu lyhennytyistä muodoista luettavuuden vuoksi.)

Näin ollen voidaan sanoa, että *NS*:n kannalta *pudota* ja *tipahtaa* ovat toistensa synonyy-
meja *pudota*-verbin kahden ensimmäisen päämerkityksen osalta. *Tipahtaa*-verbiä ei voida kui-
tenkaan käyttää niissä tilanteissa, kun on kyse *riippuvasta vaatteesta* tai muusta vastaavasta
tarkoitteesta tai *jyrkästä maastomuodosta*. Erikoiseksi tämän synonymian tekee sen määritel-
män yksipuolisuus, sillä hakusanan *pudota* kohdalla *NS* ei mainitse *tipahtaa*-verbiä lainkaan.

Tipahtaa-verbi kollokoi *NS*:n mukaan sellaisten NESTEMÄISTEN asioiden kanssa, kuten
muste, *hikipisara* ja *pisara*. Näiden lisäksi myös ELOLLISET olennot, kuten ihminen ja *lintu*,
kollokoivat *tipahtaa*-verbin kanssa. Muita AINEELLISIA kollokaatteja ovat *omena*, *joukkue* ja

paketti. Näistä esimerkiksi jälkimmäinen edustaa *tipahtaa*-verbin ELOTTOMIA kollokaatteja. Kokonsa puolesta SUUREKSI kuvailtavissa olevaa ihmistä lukuun ottamatta kaikki *NS*:ssa esiteltyt *tipahtamisen* kollokaatit ovat PIENIÄ. AINEETTOMIA kollokaatteja *tipahtaa*-verbille ovat *nimi* ja *ennätys*.

Myös *tipahtaa*-verbille on annettu esimerkkilauseita laajentuneesta käytöstä, jotka edustavat kaikki myös verbin metaforista käyttöä. Ilmiö onkin sama kuin *pudota*- ja *tippua*-verbien kohdalla eli *tipahtaa*-verbin merkitykset ovat luonteeltaan abstrakteja, sillä kyseessä on *tipahtamisen* kuvainnollinen käyttö. *Tippua*-verbin määritelmän tavoin *NS* esittää *tipahtaa*-verbin metaforisen käytön konkreettisen liikkeen lisäyksenä, eikä omina parafraseinaan, kuten *pudota*-verbin yhteydessä.

Tipahti pois joukosta.

Tämän häviön johdosta joukkue tipahti mestaruussarjasta.

Kuinka hänen nimensä on voinut tipahtaa luettelosta?

Kilpailun loppuvaiheessa N. tipahti toiselta neljännelle sijalle.

Mailin ennätys tipahti alle 4 minuutin.

(Hakusanat laajennettu lyhennyistä muodoista luettavuuden vuoksi.)

Näissä tapauksissa *tipahtaminen* on korvannut sellaisia ilmauksia kuin 'jäädä pois' ja 'alentua'. Kielenkäytön muuttumisesta kielii se, että oman kielitajuni mukaisesti esimerkiksi *alenta*-verbin palauttaminen yllä oleviin lauseisiin muuttaisi niiden merkitystä. Sen sijaan *tipahtaa*-verbin korvaaminen *pudota*-verbillä ei muuttaisi lauseiden merkitystä ollenkaan, mikä kielii *tipahtaa*- ja *pudota*-verbien synonyymisesta luonteesta ainakin oman kielitajuni mukaisesti.

Pudota-verbin tavoin *NS*:ssa annetaan esimerkki idiomista, joka sisältää hakusanan, heti ensimmäisten esimerkkilauseiden joukossa. Näin ollen liian aikaisin iloitsemisen vaaroista varoitettava idiomiksi vaikuttaa olevan merkittävä *tipahtaa*-verbin käytön määrittelyn kannalta. Lisäksi sanakirjojen kuvatessa tavallista kielenkäyttöä, voidaan sanoa, että kyseinen idiomiksi oletettavasti myös yleisesti tunnettu.

Älä nuolaise ennen kuin tipahtaa.

(Hakusana laajennettu lyhennyistä muodosta luettavuuden vuoksi.)

NS:n komponenttianalyysitaulukot ovat liitteissä taulukot 7 ja 8. Taulukko 7 esittää verbejä kuvaavat komponentit ja taulukko 8 verbien kollokaattien ja muiden viittaussuhteessa olevien sanojen komponentit. Varsinaiset kollokaattikomponentit on merkitty taulukkoon k-merkinnällä.

4.2.2 PS

NS:an verrattuna PS on parafraaseiltaan suppeampi, eikä luettele yhtä suurta määrää erilaisia esimerkkilauseita *pudota-tippua*, ja *tipahtaa*-verbeille. Esittelen NS:n tavoin niistäkin vain osan, sillä samaa määritelmää havainnollistavat esimerkit toistavat luonnostaan samaa aspektia. Näin ollen keskityn tuomaan esille PS:n tarjoamia merkityskomponentteja niin kollokaateille kuin itse verbimääritelmille ja analysoimaan niitä.

Kuten jo mainitsin, PS:n esitystapa on sitä edeltänyttä NS:a suppeampi, mutta se on myös sen työn suora jatkaja. Tämä näkyy selvästi siinä, kuinka osa *pudota*-verbin saamista määritelmistä ja käyttöesimerkeistä ovat täysin identtisiä NS:n sisällön kanssa. Myös hakusanan määrittelyyn käytetty on NS:n tavoin tieteellisen eksaktia etenkin sen ensisijaisen merkityksen kannalta. Näin ollen hakusana *pudota* määrittyy PS:ssa seuraavasti:

1. liikkua pinovoiman vaikutuksesta (nopeasti) alaspäin maata kohti: vrt. laskeutua, painua, vajota.
Erik. jstk irtoamiseen, luiskahtamiseen tms. liittyen.
Kuv.
2. laskeutua, aleta, madaltua, painua (nopeasti, runsaasti).
3. joutua (huomattavasti) alempaan arvoasemaan.
4. vähetä (nopeasti, runsaasti), määrältään, arvoltaan tms.; us. paremmin: vähentyä, pienentyä, supistua, heikentyä, huonontua (huomattavasti, nopeasti)

PS:n mukaan *putoaminen* tarkoittaa NS:a mukailten ensisijaisesti *painovoiman vaikutuksesta NOPEAA ALASPÄIN maata kohti tapahtuvaa liikettä*. Tämä on siis NS:n tavoin konkreettista liikettä. Lisäksi liikkeelle on tyypillistä RUNSAUS ja HUOMATTAVUUS sekä esimerkkilauseen perusteella JYRKKYYS, eli NS:n tavoin *putoaminen* on SUURIVOLYYMISTÄ. Myös *pudota*-verbin käyttö *jostain irronneen tai luiskahtaneen ja sitten pudonneen* esineen tai asian liikkeen kuvaamiseen noudattaa NS:n sisältöä.

Näiden yhteyksien lisäksi *pudota*-verbiä käytetään PS:nkin mukaan korkeuseroista puhuttaessa, kun jokin *laskeutuu, alenee, madaltuu* tai *painuu* SUURIVOLYYMISESTI.

Määritelmien ja esimerkkilauseiden pohjalta putoaminen voi olla myös ULOS- ja SISÄÄNPÄIN sekä POISPÄIN ja KOHTI suuntautuvaa liikettä.

Vapaasti putoava kappale.

Pudota katolta, sängystä.

Pudota maahan, lattialle, veteen.

Pudota ojaan, kuoppaan.

Jyrkästi putoava [=viettävä] rinne.

(Hakusanat laajennettu lyhennetyistä muodoista luettavuuden vuoksi.

Kursivointi on lähteen mukainen.)

Uutta *PS*:ssa on *pudota*-verbin käytön kuvailu sellaisissa yhteyksissä, missä joku *joutuu alempaan arvoasemaan* tai jonkin *vähetyssä määrältään tai arvoltaan tai muulta vastaavalta ilman*, että tällaista käyttöä määriteltäisiin kuvainnolliseksi tai laajentuneeksi. Tällaiselle abstraktille käytöllekin on *pudota*-verbille tyypillisesti ominaista SUURIVOLYYMISYYS. Jälkimmäisen käyttöyhteyden kohdalla *PS* kuitenkin huomauttaa, että näissä yhteyksissä olisi *usein parempi* käyttää sellaisia verbejä, kuten *vähentyä* ja *heikentyä*, josta voidaan päätellä, ettei tällaista käyttöä pidetä aina suotavana. Näin ollen voidaan sanoa, että *NS*:sta poiketen *PS* asettaa tiettyjä rajoituksia *pudota*-verbin abstraktin käytön suhteen.

Oppilasmäärä on pudonnut 20:een.

Ruplan arvo alkoi pudota.

(Hakusanat laajennettu lyhennetyistä muodoista luettavuuden vuoksi.

Kursivointi on lähteen mukainen.)

Pudota-verbin kanssa kollokoivat asiat ja olennot ovat pääpiirteiltään samat kuin *NS*:ssa. Erityistä on kuitenkin se, että *PS*:ssa ainoa NESTEMÄINEN kollokaatio on *veden pinta* siinä, missä *NS*:ssa veteen tai muihin nesteisiin viittaavia esimerkkejä oli runsaasti. Tämä johtuu todennäköisesti *NS*:n tarjoamien esimerkkilauseiden suuresta määrästä *PS*:an verrattuna, jossa verbin käyttöyhteyksiä havainnollistetaan muutamalla erimerkillä. On myös huomionarvoista, kuinka *veden pinnan putoamista* on käytetty käyttöesimerkkinä *pudota*-verbille niin *Lönnrotin sanakirjassa*, *NS*:ssa kuin *PS*:ssakin.

Veden pinta on pudonnut pari metriä.

(Hakusana laajennettu lyhennetystä muodosta luettavuuden vuoksi.

Kursivointi on lähteen mukainen.)

Kuten *NS*:ssakin *PS*:ssa *pudota*-verbi on implikoidusti viittaussuhteessa sellaisten *ELOLISTEN* kohteiden kanssa, kuin ihminen. Verbin saamia *AINEELLISIA* kollokaatteja ovat esimerkiksi *kappale*, *lumi*, *housut*, *käsi*, *kynä* ja *lehti*. Nämä ovat lisäksi ominaisuuksiltaan *KIINTEITÄ*. Näistä kiinnostava esimerkki on *lumi*, jonka *putoamisen* tapaa kuvaillaan myös *pehmeäksi*, eli varsin vastakohtaiseksi kuin sille annettu merkityskomponentti *NOPEA*. Oletettavasti kyseessä onkin *lumi*[hiutaleiden] tavallisesta poikkeava suuri koko, jolloin ne kollokoivat puolestaan *pudota*-verbin kanssa.

AINEETTOMIA kollokaatteja ovat puolestaan *hinta* ja *sana*. *NS*:n tavoin osa kollokoivista sanoista, kuten *paino* ovat sekä *AINEELLISIA* että *AINEETTOMIA*. Kokonsa puolesta *PS*:n antamat kollokaatit *pudota*-verbille ovat enimmäkseen *PIENIÄ*, tosin ihminen tai *kivi* voidaan käsitellä myös *SUURIKSI*.

Pehmeästi putoava lumi.

Kynä putosi kädestä.

Koettaa saada painonsa putoamaan.

(Hakusanat laajennettu lyhennyistä muodoista luettavuuden vuoksi.

Kursivointi on lähteen mukainen.)

Pudota-verbin kuvailevasta käytössä *PS* noudattelee pitkälti *NS*:n linjaa, vaikka esimerkiksi esimerkkilause *suupielistä putoavista ilkeistä sanoista* on poistettu ja tilalle on otettu uusia esimerkkejä kuvailevasta käytöstä. *Kärkyiltä putoaminen* käyttöesimerkkinä on *PS*:ssa esitetty yksinomaan metaforiseksi siinä, missä vielä 50 vuotta aiemmin julkaistussa *NS*:ssa se listattiin ensisijaisesti konkreettisen liikkeen esimerkiksi. *Jaloilleen putoaminen* puolestaan on listattu edelleen *NS*:n tavoin konkreettisen *putoamisen* esimerkiksi. Lisäksi on mielenkiintoista huomata, kuinka idiomi *hämmästyisestä*, josta vielä *NS*:n aikoihin oli tarjolla sanaa *pilvistä* käytävä variaatio, on nähtävästi vakiintunut koskemaan vain *puusta putoamista*. Helpottumista kuvaavassa idiomissa *NS*:n mukainen variaatio *kiven ja painon* välillä on kuitenkin säilynyt vielä 1990-luvulle.

Pudota kärkyiltä.

Oli kuin puusta pudonnut hämmästynyt, ällistynyt

Pudota väliin vrt. väliinputoaja

Kivi, paino putoaa jkn sydämeltä [helpotuksen tunteesta].

(Hakusanat laajennettu lyhennetyistä muodoista luettavuuden vuoksi.

Hakasulkeet sisältöineen ja kursivointi ovat lähteen mukaiset.)

Vaikka *PS*:n sisältö on muilta osin hyvin yhtenäinen *NS*:n kanssa, *PS*:ssa ei mainitse mitään *pudota*-verbin käytön laajentumisesta, vaikka se käyttää käyttöesimerkkeinä samoja virkeitä, kuin *NS* laajentumisesta. *PS* luettelee jopa näiden *NS*:sta perittyjen esimerkkilauseiden lisäksi useamman erimerkin, jossa *pudota*-verbillä on korvattu jokin muu verbi. Näin ollen vaikuttaa siltä, että *PS*:n julkaisun aikoihin vielä *NS*:ssa laajentuneeksi tunnistettu *pudota*-verbiä käyttö on jo vakiintunut osaksi hyväksyttyä kielenkäyttöä.

Housut putosivat [=valahdivat] nilkkoihin.

Pudota [= kieriä, luisua] alas portaita.

Pudota [= lysähtää] polvilleen, kanveesiin.

Lehdet putoavat [= varsivat] puista.

Kädet putosivat [=vaipuivat, hervahtivat] rentoina sivuille.

Tekstistä on pudonnut [= jäänyt] pari sanaa pois.

Hän kiristi vauhtia ja toiset putosivat [=jäivät] joukosta heti.

(Hakusanat laajennettu lyhennetyistä muodoista luettavuuden vuoksi.

Hakasulkeet sisältöineen ja kursivointi ovat alkuperäiset.)

Hakusana ***tippua*** on *PS*:ssa *putoamisen* tavoin esitelty määritelty suppeasti. Toisaalta siinä, missä *pudota*-verbin määritelmät ja käyttöyhteydet ovat säilyneet *NS*:sta *PS*:an lähes sellaisinaan, on *tippua*-verbin määrittelystä jätetty osia pois ja toisia osia lisätty. Parafraaseissa käytetty metakieli on *NS*:an verrattuna lakonisempaa, sillä kaikki *tippumisen* merkitykset on selitetty toisten suomen kielen verbien kautta. Ainoa poikkeus on viimeisen käyttöyhteyden määritelmä, jossa kyseessä on ennemminkin käytön rajoittaminen kuin sen määrittely. Kuitenkin hakusanan määritelmässä on selvästi nähtävissä *NS*:n vaikutus.

1. nesteestä: putoilla tippoina, pisaroina, pisaroida.

2. muusta kuin nesteestä: putoilla, pudota, varista, karista.
3. kuv. ark. herua, tihkua.
4. kerrallisesta putoamisesta paremmin toisin.

Tippua-verbin osalta *PS* noudattelee *NS*:n linjaa määrittelemällä *tippumisen* nesteen putoiluksi *tippoina* tai *pisaroina* ja *pisaroimiseksi*. *NS*:sta poiketen parafrasissa ei mainita *tihkumista* ja muun kuin nesteen *tippumista* kuvaillaan *putoilun* lisäksi myös *putoamisena*, *varisemisena* ja *karisemisena*. Näin ollen konkreettinen *tippuminen* on *PS*:n mukaan ALASPÄIN suuntautuvaa NESTEMÄISEN tai KIINTEÄN aineen liikettä. Esimerkkilauseiden perusteella *tippuminen* tarkentuu myös ULOS- ja POISPÄIN sekä KOHTI suuntautuvaksi liikkeeksi, joka voi olla myös VÄHITTÄISTÄ.

Tippua-verbin kanssa kollokoivat *NS*:n tavoin enimmäkseen AINEELLISET NESTEMÄISET asiat, kuten *vesi*, *veri* ja *hiki*. KIINTEITÄ AINEELLISIA kollokaatit ovat *omena*, *rappaus* ja *penni*. *NS*:a mukaillen *tippua* saa myös AINEETTOMIA kollokaatteja, kuten *tieto*. Kokonsa puolesta *tippumisen* kollokaatit ovat PIENIÄ. *NS*:n esimerkkilauseiden tavoin kaikki *PS*:ssa kollokoivat kohteet ovat jaottomia tai monikollisia.

Hanasta tippui vettä.

Haavasta tippuu verta.

Katosta tippui rappausta.

Kypsät omenat olivat tippuneet maahan.

(Hakusanat laajennettu lyhennetyistä muodoista luettavuuden vuoksi.

Kursivointi on lähteen mukainen.)

Poikkeuksellisesti *PS*:n esimerkkilauseissa ei ole yhtään viittausta siihen, että *NS*:n esimerkkilauseissa esiintyvät ELOLLISET olennot, kuten ihminen, kollokoisivat *tippumisen* kanssa. Tämä on ensimmäinen selvä esimerkki siitä, että normatiivisen sanakirjan antama määritelmä poikkeaisi kielenkäyttäjien todellisesta kielenkäytöstä, kuten iltapäivälehtien ja keskusteluforumien (ks. luku 1.1) perusteella voidaan havaita.

PS määrittelee *tippua*-verbin käytöksi *NS*:n tavoin myös arkisessa kielenkäytössä sellaiset yhteydet, joissa *tippumista* käytetään *herua*-verbin merkityksessä. *NS*:ssa tällainen käyttö on määritelty negatiiviseksi, mutta *PS*:ssa tätä rajoitusta ei ole enää mainittu. *Herumisen* lisäksi *PS* esittää *tippua*-verbin korvaavan tällaisissa yhteyksissä myös *tihkua*-verbin. Näitä verbejä yhdistää niiden käyttö nestemäisten kohteiden liikkeen kuvaajina, aivan *tippua*-verbin ensisijaisen

merkityksen ja käytön mukaisesti. *PS*:n esittämässä käyttöyhteyksissä kyseessä on lisäksi juuri *tihkua*- ja *herua*-verbien kuvainnollinen käyttö.

Tietoja tippui vähitellen.

Häneltä ei tippunut keräykseen penniäkään.

”Anna se tänne!” ”Ei tipu [= en anna, ei tule kuuloonkaan]!”

(Hakusanat laajennettu lyhennetyistä muodoista luettavuuden vuoksi.

Hakasulkeet sisältöineen ja kursivointi ovat lähteen mukaisia.)

Eräs mielenkiintoinen seikka on *PS*:n kuvaus *tippua*-verbin käytöstä jo *NS*:n listaamassa esimerkkilauseessa *vettä tippuvista räystäistä*, ja tämän kehitys. Kuten mainitsin edellisessä luvussa, lähtöpistettä kuvaavissa *tippua jostakin* -ilmauksissa kontekstista pääteltävän objektin mainitseminen vaikuttaa olevan tarpeetonta. Näin ollen *NS* esitti tippumisen kohteen, veden, suluissa esimerkkilauseen kohdalla. Puoli vuosisataa myöhemmin ilmestyneessä *PS*:ssa koko *tippumisen* kohde on jätetty pois, jolloin voidaan sanoa, että objektiton käyttö on vakiintunut tämän ilmauksen yhteydessä. Toisaalta ilman objektiaan *tippua*-verbi vaikuttaa nyt viittaavan juuri *tippuviin räystäisiin*, eikä implikoituun sadeveteen.

Räystäät tippuvat.

(Hakusana laajennettu lyhennetystä muodosta luettavuuden vuoksi.)

Vaikka *tippua*-verbinkin parafrasi on *PS*:ssa *NS*:an verrattuna suppeampi, siihen on kuitenkin lisätty *tippua*-verbille uusi käyttöyhteys *kerrallisen putoamisen* kuvaajana. Tässä yhteydessä *PS* suosittelee yksiselitteisesti, että tuon kaltaiset ilmaukset olisi *parempi* esittää *toisin*, eli verbeillä *pudota* tai *tipahtaa*. Näin ollen kyseessä ei ole parafrasi, jossa kuvailtaisiin, missä ja millä tavoin *tippua*-verbiä käytetään, vaan *tippua*-verbin käyttö rajataankin olemaan koskematta tietynlaista liikettä. Tutkimukseni kannalta erityisen merkityksellistä on se, kuinka *tippua*-verbi suositellaan korvattavaksi juuri kahdella muulla tutkimillani verbillä. Lisäksi *pudota*- ja *tipahtaa*-verbit esitetään hyvin synonyymisessa valossa, johon paneudun tarkemmin *tipahtaa*-verbin parafrasien kohdalla.

Omena tippui [paremmin: putosi, tipahti] *maahan*.

(Hakusana laajennettu lyhennetystä muodosta luettavuuden vuoksi.

Hakasulkeet sisältöineen ovat lähteen mukaiset.)

Tämä ohjeistus sanakirjan tekijöitä on kiinnostava paitsi implikoidun synonymian takia, siinä esiintyy ensimmäisen kerran maininta kielteisestä määritelmästä. Mikäli *kerrallisesti tippumisesta* ei toivota käytettävän *tippua*-verbiä, on yksi sen määritelmän merkityskomponenteista EI-KERRALLINEN. Mielenkiintoisen tästä ohjeistuksesta tekee se, että *PS* listaa *muun kuin nesteen* tippumisen yhteydessä esimerkkilauseen, jossa useat *omenat olivat tippuneet*. Kyseisessä esimerkissä kuvaillaan siis tapahtumaa, jossa useampi omena on *tippunut* pidemmällä aikavälillä kuin yhdellä kertaa. Näin ollen tällaisen liikkeen voidaan sanoa olevan EI-KERRALLISTA eli JATKUVAA.

Tippuminen on *PS*:n määritelmien ja esimerkkilauseiden perusteella enimmäkseen konkreettista liikettä ja abstraktia ikään kuin -liikettä edustavat vain sellaiset metaforiset yhteydet, joissa *tippua*-verbi olisi korvattavissa *herua*-verbillä. Tämä johtunee hyvin pitkälti *PS*:n parafrasien keskittymisestä *nesteen* liikkumisen kuvailuun, jolloin abstraktien merkitysten määrä jää vähäiseksi.

Tipahtaa-verbi määritelläänkin *NS*:n tavoin *PS*:ssa yksiselitteisesti *putoamiseksi*. Näin ollen *tipahtaa*-verbi on sanakirjan perusteella täysin synonyyminen *pudota*-verbin kanssa. Tämä ilmenee osittain myös *tipahtamiselle* annettujen esimerkkilauseidenkin kautta, joiden perusteella *tipahtaa*-verbin liikettä kuvaaviksi merkityskomponenteiksi määrittyvät ALAS-, ULOS- ja POISPÄIN sekä KOHTI suuntautuminen niin sen konkreettisissa kuin abstrakteissa merkityksissä. Kuitenkin synonymia ei vaikuta olevan täydellistä, sillä esimerkkilauseissa ei ole nähtävissä samaa suurivolyymisyyttä kuin *pudota*-verbin määritelmässä tai käyttöesimerkeissä.

Nenänpäästä tipahtava hikipisara.

Tipahtaa puusta.

Lasi tipahti kädestä.

Kukkaro tipahti kadulle.

Tipahti kärkijoukon vauhdista.

Joukkue tipahti mestaruussarjasta.

Hänen nimensä on tipahtanut luettelosta.

Hakusanat laajennettu lyhennetyistä muodoista luettavuuden vuoksi.

Hakasulkeet ovat alkuperäiset.

Tipahtamisen kanssa viittaussuhteessa ovat *pudota*-verbille ominaiset AINEELLISET ELOLLISET olennot, kuten ihminen. Lisäksi muita AINEELLISIA ja KIINTEITÄ kollokaatteja ovat [juoma]lasi, kukkaro ja joukkue. Kollokaatit voivat olla myös NESTEMÄISIÄ, kuten *hikipisara*. *Tipahtaa*-verbi saa myös AINEETTOMIA kollokaatioita, kuten *nimen*. Kokonsa puolesta *tipahtavat* asiat ja esineet ovat SUURIKSI käsitettäviä ihmistä ja *joukkuetta* lukuun ottamatta PIENIÄ.

Tipahtaa-verbin esimerkkilauseiden joukossa on sama ennen aikojaan iloitsemisesta varoitettava idiomi kuin *NS*:ssakin. Näin ollen voidaan sanoa, että se on oleellinen käyttöyhteys *tipahtaa*-verbille, etenkin kun se listataan *PS*:ssakin heti ensimmäisten esimerkkilauseiden joukossa. Toisaalta huomionarvoista on sekin, että tämä idiomi vaikuttaa myös olevan ainoa vaikiintunut idiomi, jossa käytetään *tipahtaa*-verbiä, sillä se on ainoa laatuaan sekä *NS*:ssa että myöhemmin *PS*:ssa.

Älä nuolaise ennen kuin tipahtaa.

Mielenkiintoinen tapaus *tipahtaa*-verbin käytön esimerkeissä on *tipahtaa*-verbin metaforinen käyttö *yhtäkkiä ilmestymisen* metaforisessa merkityksessä. Siinä ikään kuin -liikkeen voi sanoa olevan luonteeltaan 'odottamatta johonkin ilmestymistä, kuin taivaalta alas tipahtaneena'. Lisäksi sanan *yhtäkkiä* käyttö merkityksen avaamisessa on rinnastettavissa *pudota*-verbin määritelmien yhteydessä käytettyyn JYRKKYYTEEN ilmestymisen ollessa tietyllä tapaa nopeaa ja odottamatonta. Tällaisesta kuvainnollisesta *tipahtamisesta* voidaan kuitenkin käyttää mieluummin merkityskomponentteja ÄKKINÄINEN ja YLLÄTTÄVÄ. Samanlainen lause on listattuna myös *NS*:ssa tipahtamisen yhteydessä, mutta siinä ilmausta ei avata, jolloin sen merkityksen yhteneväisyyttä *pudota*-verbin kanssa ei voi tarkastella.

Mistä sinä siihen tipahdit [= ilmestyit yhtäkkiä]?

PS:n komponenttianalyysitaulukot ovat liitteissä taulukot 9 ja 10. Taulukko 9 esittää verbejä kuvaavat komponentit ja taulukko 10 verbien kollokaattien ja muiden viittaussuhteessa olevien sanojen komponentit. Varsinaiset kollokaattikomponentit on merkitty taulukkoon k-merkinnällä

4.2.3 KS

Tutkimukseni kannalta erityisen huomionarvoista on se, että *KS:n* MOT-version tarjoamat määritelmät ja esimerkit *pudota-*, *tippua-* ja *tipahtaa-*verbien käytöstä ovat identtiset *PS:n* parafrasien kanssa, mikäli *tippua-*verbin esimerkkilauseen *pennin* muuttumista *kolikoksi* ei huomioida. Tämä muutos juontuu todennäköisesti Suomen liittymisestä euroon, jolloin markan sadasosista eli penneistä luovuttiin. *KS:ssa* tähän on reagoitu ja olematon valuutta on vaihdettu geneerisempään rahaa kuvaavaan sanaan.

Häneltä ei tipu keräykseen kolikkoakaan.

Näin ollen voidaan sanoa, että normatiivisten sanakirjojen kannalta tutkimieni verbien merkitykset ovat vakiintuneet nykyisiin määritelmiinsä 1990-luvun lopulla. On myös mahdollista, että koska verbien käytöstä ei ole annettu suositusta, 20 vuoden takaisten määritelmien arvellaan olevan riittäviä. Kyseessä ovat kuitenkin normaalit perussanat, jotka ovat jokapäiväisessä käytössä, jolloin niiden merkityksissä ei odoteta tapahtuvan kovin suuria muutoksia jo niiden yleisyyden kannalta.

Koska en näe samojen määritelmien ja esimerkkilauseiden analysoimista kahdesti hyödylliseksi tämän tutkimuksen kannalta tyydyn tämän version *KS:n* kohdalla vain esittelemään sen sisällön perusteella esiin nousevat eri määritelmät sekä merkityskomponentit itse verbien liikeradoille että liikkeen kohteille. Määritelmien ja esimerkkilauseiden tarkempi analyysi on luettavissa edellisessä luvussa, ja tarkastelen seuraavassa yhteenvetoluvussa analyysin tuloksia nykykielenkäytön kannalta.

KS:ssa putoamisella tarkoitetaan *painovoiman vaikutuksesta usein nopeasti alaspäin, maata kohti liikkumista*, jota voi verrata *laskeutumiseen, painumiseen* ja *vajoamiseen*. Sitä käytetään myös jostakin *irtoamisen, luiskahtamisen tai vastaavaan liikkeen* kuvaamiseen. Tämän lisäksi *putoaminen on laskeutumista alenemista, madaltumista* ja *usein nopeaa ja runsasta painumista*. Tällainen *putoaminen* voi olla sekä konkreettista että abstraktia liikettä. Puhtaasti abstraktia *putoamista* on puolestaan *usein huomattavasti alempaan arvoasemaan joutumista, nopeaa ja runsasta* esimerkiksi *määrältään, arvoltaan vähentymistä*. *Pudota-*verbi esiintyy myös idiomikäytössä.

KS:n tarjoamat merkityskomponentit kuvaavat *putoamisen* olevan ALAS-, POIS-, SISÄÄN- ja ULOSPÄIN sekä KOHTI suuntautuvaa liikettä, joka on NOPEAA, RUNSASTA, JYRKKÄÄ ja HUOMATTAVAA. *Putoamisen* kohteet ovat AINEETTOMIA ja AINEELLISIA, ELOLLISIA ja ELOTTOMIA, KIINTEITÄ ja NESTEMÄISIÄ sekä SUURIA ja PIENIÄ.

Tippumisella tarkoitetaan *nesteen tippoina* ja *pisaroina putoilua* ja *pisaroimista*. Muun kuin *nesteen* tapauksessa kyse on *putoilusta*, *putoamisesta*, *varisemisesta* ja *karisemisesta*. *Kuvailevassa* ja *arkisessa* puheessa *tippuminen* merkitsee jonkin *tihkumista* ja *herumista*. *Kerrallisesta tippumisesta* on *KS:n* mukaan *parempi* käyttää muita sanoja, jolla viitataan sekä *PS:ssa* että *KS:ssa* suositeltavampaan muotoon (Grönros 2013: 40).

Hakusana *tippua* puolestaan vastaa niin ikään *ALAS-*, *POIS-*, *SISÄÄN-* ja *ULOSPÄIN* sekä *KOHTI* suuntautuvaa liikettä, mutta kuvainnollisessa käytössä se voi olla esimerkkilauseen mukaisesti *VÄHITTÄISTÄ*. Lisäksi *tippuminen* on *KS:n* mukaan *EI-KERRALLISTA* eli *JATKUVAA*. *KS:ssa tippuminen* viittaa enimmäkseen konkreettiseen liikkeeseen, mutta sillä on myös abstrakteja merkityksiä. *Pudota*-verbin tavoin *tippuvat* kohteet voivat olla *AINEETTOMIA* ja *AINEELLISIA*, *KIINTEITÄ* ja *NESTEMÄISIÄ* sekä *SUURIA* ja *PIENIÄ*. Ne voivat olla myös *ELOTTOMIA* mutta eivät aineiston perusteella *ELOLLISIA*.

Tipahtaminen on *KS:n* mukaan *putoamista*, jolloin hakusanan *tipahtaa* saamat merkityskomponentit ovat pääpiirteittäin samoja kuin *tippua-* ja *pudota-*verbeillä. Näin ollen *tipahtaminen* on *ALAS-*, *POIS-*, *SISÄÄN-* ja *ULOSPÄIN* sekä *KOHTI* suuntautuvaa liikettä, mutta liikeradan tapaa ei ole määritelty tarkemmin. Metaforisen *tipahtamisen* yhteydessä verbiä kuvaavat komponentit *ÄKKINÄINEN* ja *YLLÄTTÄVÄ*. Samalla *tipahtaa*-verbin merkitykset kuvaavat sekä konkreettista että abstraktia liikettä. *Tipahtamisen* kohteiden ominaisuuksia ei ole rajoitettu ol- lenkaan, jolloin ne voivat *pudota*-verbin kollokaatioiden tapaan olla *AINEETTOMIA* ja *AINEELLISIA*, *ELOLLISIA* ja *ELOTTOMIA*, *KIINTEITÄ* ja *NESTEMÄISIÄ* sekä *SUURIA* ja *PIENIÄ*. *Tipahtaa*-verbi esiintyy myös idiomikäytössä.

Tutkimukseni kannalta on merkittävää, että käyttämäni sähköinen *MOT*-sanakirja uudistui tutkimusprosessin aikana, jolloin myös edellä analysoimani *KS* on omalta osaltaan jo historiallinen sanakirja, joka elää enää tutkielmani lisäksi vuonna 2012 painetussa kolmiosaisessa fyysisessä kirjasarjassa. Tarkastelen seuraavaksi suppeasti keväällä 2021 verkossa olevaa *Kielitoimiston sanakirjaa* (tästä eteenpäin *KS 2021*) havainnollistaakseni mahdollisesti tapahtuneita muutoksia ja nykyisen normatiivisen kielenhuollon kantaa tutkimiini verbeihin sanakirjassa.

Ensimmäinen huomio on se, että sanakirjan ulkoasu on muuttunut siten, että käyttäjän on mahdollista itse vaikuttaa, näkeekö tämä kaikki yksittäisen sanakirja-artikkelin esimerkklauseet. Näin ollen perusnäkylässä kutakin parafraasia edustaa vain yksi esimerkki, jonka alta voi valita nähtäväksi kaikki artikkeliin liittyvät esimerkit määritelmäkohtaisesti. Tämä on mahdollistanut useamman esimerkin lisäämisen tutkimieni verbien artikkeleihin, mutta aiemmin analysoimani *KS:n* tavoin sisältö on poimittu *PS:sta*, jolloin voidaan sanoa määritelmien ja

käyttöesimerkkien vakiintuneen normatiivisen kielenhuollon kannalta 1990-luvulla. Vakiintumisesta kielii myös se, että sekä aiemman että *KS 2021*:n saamat merkityskomponentit ovat identtisiä.

Tutkimukseni kannalta merkittävintä *KS*:n ja *KS 2021*:n välillä on *tippua*-verbin artikkelissa olevan *paremmin*-huomion puuttuminen *kerrallisen tippumisen* esittämisestä muulla kuin *tippua*-verbillä. *KS 2021* määrittelee tämän liikkeen *kerralliseksi putoamiseksi* ja antaa *tippua*-verbin käytölle tässä yhteydessä arkikielisyuden määritelmän. Tämä kertoo omalta osaltaan *tippua*- ja *pudota*-verbien hyponymisesta suhteesta, joka on nähtävissä myös aiemmin käsitellyissä teoksissa.

Toisaalta on merkittävää, että kielenhuollollinen muutos aineistossa on tapahtunut *KS 2021*:ssa nimenomaan *tippua*-verbin kohdalla, kun tilannetta peilataan esimerkiksi Palanderin (2006) viittaamaan *tippumis*-ilmiöön, jossa *tippua*-verbin käytön nähtiin laajentuneen. Muutos kielenohjauksen piiriin kuuluvasta *paremmin*-huomiosta tyyllilajin esittämiseen kertoo osaltaan *tippua*-verbin merkityksen vähittäisestä laajentumisesta. Varsinkin kun otetaan huomioon, että tällaisten tyylihuomioiden merkinnällä sanakirjoissa ei ole ohjata tai kieltää käyttämästä sanaa, vaan kertoa lähinnä siitä mikä sanan suhde on yleiskieleen ja etteivät kaikki kielenkäyttäjät välttämättä koe sanaa neutraaliksi (Grönros 2013: 45), *tippumisen* laajentumisesta on nähtävissä merkkejä myös kielenhuollolliselta kannalta.

KS:n ja *KS 2021*:n yhteiset komponenttianalyysitaulukot ovat liitteissä taulukot 111 ja 2. Taulukko 11 esittää verbejä kuvaavat komponentit ja taulukko 12 verbien kollokaattien ja muiden viittaussuhteessa olevien sanojen komponentit. Varsinaiset kollokaattikomponentit on merkitty taulukkoon k-merkinnällä.

4.2.4 Tutkittavien verbien kehitys normatiivisten sanakirjojen määritelmässä

Kaksikielisten sanakirjojen yhteenvetoluvun (luku 4.1.4) tavoin analysoin ja vertailen tässä luvussa *tippua*-, *pudota*- ja *tapahtaa*-verbien merkityksen ja käytön eroavaisuuksia ja yhteneväisyyksiä tutkimieni kolmen normatiivisen sanakirjan välillä. Käyn samalla läpi, millaisia muutoksia tutkimieni verbien merkityksessä ja käytössä on tapahtunut viimeisen reilun 50 vuoden aikana. Kaksikielisten sanakirjojen kuvaamaa kehitystä käsittelemän luvun 4.1.4 mukaisesti esitän merkityskomponenttien analyysin sanallisessa muodossa, mutta olen liittänyt liitteisiin toimintaa ja sen kohteita kuvaavista komponenteista taulukot.

Kaksikielisten sanakirjojen nuorimman teoksen, *Lönrotin sanakirjan*, ja normatiivisten sanakirjojen vanhimman teoksen, *NS*:n, väli on noin 70 vuotta. Sinä aikana voidaan itse

sanakirja-aineiston muuttuneet huomattavasti. Siinä missä Lönnrot esittää hakusanoilleen käännökset ja vain muutaman esimerkkilauseen niiden käytöstä, *NS* on etenkin esimerkkilauseiden osalta suorastaan ylenpalttinen. *NS*:ssa on myös *Lönnrotin sanakirjasta* poiketen varsinaiset määritelmät verbien merkityksistä ja käyttöyhteyksistä. Sanakirjat kehittyvät *NS*:n jälkeen kompaktimpaan muotoon, jolloin *PS* ja *KS* sisältävät pääpiirteittäin yhtä kattavat määritelmät, mutta niitä havainnollistavien esimerkkilauseiden määrä vähenee huomattavasti.

Kaikissa kolmessa normatiivisessa sanakirjassa *pudota*-verbin ensisijaiseksi merkitykseksi määritellään *painovoiman voimasta (nopeasti) maata kohti liikkuminen*. *NS*:ssa määritelmää täydensi vielä liikkumisen määrittely kappaleen *omasta painosta* tapahtuvaksi, mutta *PS*:ssa ja sen määritelmät perineessä *KS*:ssa tätä ei enää mainita. Tällaiseen liikkeeseen liittyy lisäksi *putoaminen*, missä jokin *irtoaa* tai *luiskahtaa* ja aiheuttaa täten edellä määritellyn *putoamisen*.

Näiden käyttöyhteyksien lisäksi *NS*:ssa listataan vielä *pudota*-verbille käyttöä, joissa *putoaminen* tarkoittaa *korkeuden vähenemistä, laskeutuvaa tai riippuvaa vaatetta* tai vastaavaa ja *maaston korkeuserojen jyrkkyyttä*. *PS*:ssa ja näin ollen *KS*:ssa nämä määritelmät on jätetty pois ja ne yksinkertaistettu merkitsemään *laskeutumista, alenemista, madaltumista* ja *painumista* yleensä. Niiden tilalle on nostettu jälkimmäisissä sanakirjoissa abstraktia *putoamista* kuvaavat *huonompaan arvoasemaan* tai vastaavaan *joutuminen* ja *määrän tai arvon väheneminen*, joita havainnollistavat kuitenkin hyvin pitkälti samankaltaiset esimerkkilauseet kuin *NS*:ssa poisjätettyjä kohtia. Näin ollen voidaan sanoa, että *pudota*-verbin kohdalla on tapahtunut merkityksen laajentumista siinä mielessä, että sen metaforinen käyttö etenkin abstraktien kohteiden, kuten *hinnan*, kuvainnollisen *putoamisen* yhteydessä on muuttunut huomattavammaksi osaksi verbin käyttöyhteyksiä.

Näiden muutosten lisäksi myös *NS*:n mainitsemassa varsinaisessa *pudota*-verbin käytön laajentumisessa on havaittavissa kehitystä. *NS*:ssa tällä tarkoitetaan *pudota*-verbin käytön leviämistä sellaisiin yhteyksiin missä on aiemmin käytetty muita verbejä. Näille yhteyksille yhteistä on niiden ikään -kuin *putoaminen* (ks. luku 4.2.1), jolloin esimerkiksi *kädet putoavat hervahtamisen* sijasta. Kyseessä ei kuitenkaan ole todellinen *putoaminen* siinä mielessä kuin irrallisen kappaleen *putoamisessa* vaan tällaisessa *putoamisessa* liikerata vain muistuttaa sitä esimerkiksi äkkinäisyytensä vuoksi.

Kuten olen maininnut luvussa 4.2.2, *PS*:n julkaisun aikoihin tällainen laajentunut käyttö on vakiintunut niissä määrin, ettei käyttöä enää käsitetä laajentuneeksi niin *PS*:ssa kuin *KS*:ssa. Näin ollen metaforinen *putoaminen* on tietyllä tapaa hajauttanut *pudota*-verbin merkitystä, jolloin niin sen merkitys kuin käyttö ovat laajentuneet. Tämä tarkoittaa sitä, että *pudota*-verbin

merkityskenttään kuuluu *tähdätä*-verbin tavoin sekä konkreettisia että abstrakteja merkityksiä, jotka ovat yhtä merkittäviä verbin käytön kannalta. Voidaankin sanoa, että *pudota*-verbin käyttö on monipuolistunut sitten 1900-luvun puolivälin, ja verbiä voidaan nykyään käyttää hyvin monenlaisissa tilanteissa kuvaamaan hyvin monentyyppistä *putoamista*.

Näiden määritelmien ja sanakirjojen tarjoamien esimerkkilauseiden pohjalta *pudota*-verbi määritetty *Lönnrotin sanakirjan* merkityskomponenttien tavoin *NS*:ssa ALAS-, ULOS-, SISÄÄN-, POISPÄIN ja KOHTI suuntautuvaksi liikkeeksi, jolloin sen liikeradan kuvailussa ei ole tapahtunut muutosta sanakirjojen julkaisun välisenä aikana. Koska nämä samat komponentit toistuvat kaikissa normatiivisissa sanakirjoissa, voidaan sanoa, että ne ovat keskeisiä komponentteja *putoamisen* liikeradan kuvailussa, onpa kyseessä sitten konkreettinen tai kuvainnollinen liike.

Kuten olen aiemmin seikkaperäisesti esitellyt (ks. 4.1.4), ovat ULOS- ja SISÄÄNPÄIN sekä POISPÄIN ja KOHTI tapahtuva liike käänteisessä vastakohtaisuussuhteessa toisiinsa nähden eli ne tapahtuvat liikkeen aikana yhtäaikaisesti, mutta eri näkökulmista. Näin ollen komponenttianalyysin kannalta nämä komponentit voi esittää myös +/-muodoissa. ALASPÄIN suuntautuva liike on puolestaan komplementaarissa suhteessa YLÖSPÄIN suuntautuvan liikkeen kanssa, jolloin *putoaminen* on kaikkien kolmen normatiivisen sanakirjan kannalta EI-YLÖSPÄIN suuntautuvaa liikettä.

Näiden lisäksi *putoaminen* on normatiivisten sanakirjojen mukaan aina jollain tapaa SUURIVOLYYMISTÄ. *NS*:ssa tätä edustavat merkityskomponentit NOPEUS, VOIMAKKUUS, JYRKKYYS ja RUNSAUS. *PS*:ssa ja *KS*:ssa VOIMAKKUUS on korvattu HUOMATTAVUUDELLA. Näin ollen *putoaminen* on samalla EI-PIENIVOLYYMISTÄ, joka on SUURIVOLYYMISYYDEN kanssa asteittaisessa vastakohtaisuussuhteessa eli niiden muodostamien ääripäiden väliin mahtuu monta volyyymitasoa. Tämä tekee *putoamisesta* myös EI-HIDASTA, EI-HEIKKOJA, EI-LOIVAA ja EI-VÄHÄISTÄ, jotka ovat kaikki niin ikään asteittaisessa vastakohtaisuussuhteessa edellä mainittujen merkityskomponenttien kanssa.

Putoamisen kohteiden ominaisuudet ovat normatiivisten sanakirjojen perusteella rajoittamattomia. Näin ollen konkreettisen ja abstraktin *putoamisen* kohteet ovat niin AINEELLISIA kuin AINEETTOMIA, KIINTEITÄ ja NESTEMÄISIÄ, PIENIÄ ja SUURIA sekä ELOLLISIA että ELOTOMIA, jolloin komponenttianalyysin kannalta ne saavat arvon +/- . Vaikuttaakin siltä, että itse *pudota*-verbin monikäyttöisyys vastaa sen kanssa kollokoivien kohteiden kirjoa. Mikä tahansa käsin kosketeltava kappale tai abstrakti käsite voi *pudota*, mikäli sen liikkeeseen tai kappaleen ominaisuuksiin liittyy *pudota*-verbille ominainen SUURIVOLYYMISYYYS. Erinomainen esimerkki tästä on *PS*:ssa ja *KS*:ssa esiintyvä *pehmeästi putoava lumi*, jossa sana *pehmeä* vaikuttaa

ristiriitaiselta *pudota*-verbille annettuihin merkityskomponentteihin nähden. Voidaankin siis olettaa, että kyseessä on lumihiutaleiden koon vaikutus niiden alenemista kuvaavaan verbin valinnassa, sillä oman kielitajuni mukaan *putoava lumi* sen sataessa taivaalta on nimenomaan suurikokoista ja jopa useamman hiutaleen muodostavia klustereita.

Pudota-verbi esiintyy myös idiomikäytössä kaikissa normatiivisissa sanakirjoissa. Pääpiirteittäin samat idiomit esiintyvät niin *NS*:ssa kuin *PS*:ssa ja *KS*:ssa, vaikka niissä on havaittavissa pientä kehitystä. Esimerkiksi *pudota kärryiltä* vaikuttaa vakiintuneen selvästi keskeiseksi *pudota*-verbiä hyödyntäväksi idiomiksi, sillä vielä *NS*:ssa ensisijaisesti konkreettisen *putoamisen* esimerkki edustaa *PS*:ssa ja *KS*:ssa metaforista *putoamista*. Tähän kehityksen tosin vaikuttanee suomalaisen kulttuurin muutos, jolloin kärryjen käyttö kulkuvälineenä on marginalisoitunut. Näin ollen *kärryiltä putoaminen* on kiteytynyt ensisijaisesti idiomiksi vakiintunut tähän käyttöön 1990-lukuun mennessä.

Muut *putoamisen* sisältävät idiomit eivät ole samalla tavalla kulttuurisesti vanhentuneet, mutta on mielenkiintoista, että *PS*:sta ja näin ollen *KS*:sta on jätetty pois idiomit *neulan putoamisen kuulemisesta hiljaisuudessa*. Kyseessä on kuitenkin idiomit, joka on omien kokemusteni mukaan edelleen yleisesti käytössä ja tunnetaan nykyään myös sen lähes identtisen englanninkielisen vastineen kautta. Toisaalta kyseessä voi olla yksinkertaisesti sanakirjantekijöiden valinnoista, sillä *PS*:ssa on käytössä huomattavasti *NS*:a suppeampi tila jokaista hakusanaa kohden. Kuten johdannossa jo mainitsin, sanakirjassa ei ole tarkoitus listata kaikkia mahdollisia käyttöyhteyksiä.

Siinä missä *pudota*-verbin merkitys ja käyttö ovat pysyneet lähes samanlaisina 1900-luvulta 2000-luvulle, *tippua*-verbin kehityksessä on nähtävissä muutoksia. *NS*:n mukaan *tippuminen* on ensisijaisesti *nesteen* liikettä, joka rinnastuu *tihkumiseen* ja siitä seuraavaan *putoilemiseen tippoina* ja *pisaroina* sekä *pisaroimista*. Se ilmaisee joko *mitä jostakin putoilee* tai ilmauksen *subjekti ilmaisee sen, mistä jotakin putoilee*. Näin ollen *tippumista* kuvailevissa ilmauksissa voidaan tuoda esille joko *tippumisen* kohde tai *tippumisen* lähtöpiste. *Muun kuin nesteen tippuminen* tarkoittaa *NS*:n mukaan yksiselitteisesti *putoilua*. Lisäksi *NS* mainitsee erikseen *tippua*-verbin kuvainnollisen käytön lisäksi myös sen käytön kielteisissä yhteyksissä arkipuheessa.

Kuten mainitsin luvussa 4.2.1 tällainen parafrasi, jossa liikettä ei määritellä *pudota*-verbin tavoin tieteellisesti liikeradan suunnan tai tavan kautta viittaa siihen, ettei *tippuminen* ole itsenäinen liikeverbi *putoamisen* tavoin. *NS*:n määritelmän perusteella vaikuttaakin siltä, että *tippuminen* on alisteista *putoamiselle*, josta *putoilla* on johdettu, ja *tippuminen* tarkoittaa nimenomaisesti pisaramaista *putoamista*. Näin ollen ne ovat hyponymisessa suhteessa, jossa

pudota-verbi on hyperonyymi ja *tippua* sen hyponyymi. Samalla muun kuin nesteen *tippuminen* olisi oikeastaan kuvainnollista *tippumista*, mikäli niiden liikkeen ajatellaan olevan ikään kuin *pisaroimista* eli *tippumista*.

PS:n ja *KS:n* tarjoamat määritelmät tukevat osaltaan näkemystäni *tippua*- ja *pudota*-verbiin hyponymisesta suhteesta, sillä niiden määritelmät määrittelevät *tippumisen* nykykielenkäytössä niin ikään esisijaisesti *nestettä* koskevaksi *tippoina* ja *pisaroina putoiluksi* sekä *pisaroimiseksi*. Muun kuin nesteen määritelmässä puolestaan esitetään sen jo *NS:sta* tutun *putoilu* lisäksi tarkoittavan myös *putoamista*, *karisemista* ja *varisemista*. Näin ollen *tippua*- ja *pudota*-verbit kuuluvat ehdottomasti samaan merkityskenttään, koska *tippuminen* määritellään *putoamiseksi*. Lisäksi koska *pudota*-verbin parafrasien yhteydessä ei mainita mitään *tippua*-verbin käytöstä tai sen suhteesta *putoamiseen*, on *tippuminen* todellakin normatiivisten sanakirjojen mukaan *putoamisen* alalaji.

Erityisen mielenkiintoinen havainto *tippua*-verbin käytön suhteesta *pudota*- ja samalla *tipahtaa*-verbiin on *PS:n* ja niin ikään *KS:n* *tippua*-verbin käyttöä rajoittava ohjeistus. Näissä sanakirjoissa mainitaan erikseen, että *kerrallisen tippumisen* yhteydessä olisi *parempi* ilmaista asia *toisin*. Tätä havainnollistavan esimerkkilauseen yhteydessä *paremmin* tällaista liikettä kuvaavat verbit ovat juuri kaksi muuta tutkimaani verbiä *pudota* ja *tippua*. Ohjeistus on kiinnostava siksi, ettei *pudota*- tai *tipahtaa*-verbiin parafraseissa anneta mitään määritelmää, jossa niiden käyttöyhteydeksi kuvailtaisiin *kerrallista tippumista* vastaava liike. Näin ollen myös näiden verbien käytön *paremmaksi* arvottamisen syy tällaisen liikkeen kuvailussa jää irralliseksi ja epäselväksi. Tämä saattaa olla yksi syy, miksi *KS 2021:ssä* huomautuksesta on luovuttu ja sen sijaan verbin suhdetta yleiskieleen tuodaan esille tyyllilajitiedolla sen arkikielisydestä (ks. 4.2.3).

Kun *tippumista* ja sen kehitystä tarkastellaan sen merkityskomponenttien kautta, liike määrittyy *NS:sta* *KS:an* ALAS-, POIS-, SISÄÄN- ja ULOSPÄIN sekä KOHTI suuntautuvaksi, kuten *pudota*-verbi. Näin ollen *tippumiseen* liittyvät niin ikään *pudota*-verbillekin tyypilliset komponenttien vastakohtaisuusparit. *NS:ssä* *tipahtaa*-verbi merkitsee myös *tihkua*-verbin kautta VÄHITTÄISTÄ liikettä, jollaista on *PS:ssä* ja *KS:ssä* metaforinen *tippuminen*. 1990-luvulta nykypäivän *tippuminen* määritellään EI-KERRALLISEKSI eli JATKUVAKSI, sillä liikettä kuvaillaan käyttämällä *putoilla*-verbiä ja hakusanalle annetaan ohjeistus, jossa sen käyttö rajataan sanallisesti koskemasta KERRALLISTA liikettä. Koska merkityskomponentti VÄHITTÄINEN on JATKUVUUDEN tavoin asteittaisessa vastakohtaisuussuhteessa KERRALLISUUDEN kanssa, on sekin sanallisesti ilmaistuna EI-KERRALLISTA.

Näin ollen *tippuminen* on normatiivisten sanakirjojen kannalta liikeradan suunnalta *pudota*-verbin kaltainen. Näiden verbien erot tarkentuvat liikkeen tapaa tarkasteltaessa, sillä siinä missä *pudota*-verbille on ominaista SUURIVOLYYMISYYS, *tippuminen* on kaikkien kolmen normatiivisen sanakirjan mukaan VÄHITTÄISTÄ eli PIENIVOLYYMISTÄ liikettä. 1900-luvun lopulla *tippumisen* määritelmään liittyi myös liikkeen rajoittaminen EI-KERRALLISEKSI eli JATKUVAKSI. Määritelmässä on siis tapahtunut tarkentumista, vaikka samalla nykyisissä parafraseissa ei enää oteta kantaa *tippua*-verbin sisältävien ilmausten rakenteeseen. Näin ollen *NS*:n määritelmässä havainnollistetaan *tippua*-verbin käyttö niin *tippumisen* lähtöpisteen kuin kohteen yhteydessä, mutta *PS*:ssa ja *KS*:ssa näistä tarkennuksista on luovuttu. Sen sijaan niihin on lisätty edellä kuvailemani ohjeistus käytön rajoituksesta.

Tippua-verbin abstrakti käyttö *tihkua*- ja *herua*-verbien niin ikään metaforisessa merkityksessä on tunnettu 1900-luvun puolivälistä aina nykyhetkeen asti. Myös *tippumiseen* liitettävä kielteisyys arkipuheessa, esimerkiksi rahaa pyydetessä on osa *tippua*-verbin parafraseja kaikissa kolmessa normatiivisessa sanakirjassa. Tällainen kuvainnollinen käyttö on siis keskeistä *tippumisen* merkityksen ja käytön kannalta, vaikka jälkimmäisessä tapauksessa kyse onkin juuri arkipuheessa käytetystä ilmaisusta. Toisaalta arkipuheen esimerkin ottaminen mukaan määritelmään kieli ilmauksen yleisyydestä, vaikka normatiivisessa kielenkäytössä sitä ei suostaisi käytettävän.

Pudota-verbin tavoin *tippuvat* kohteet voivat olla kaikkien normatiivisten sanakirjojen mukaan AINEETTOMIA ja AINEELLISIA, KIINTEITÄ ja NESTEMÄISIÄ sekä SUURIA ja PIENIÄ. *Tippuvista* kohteista suurin osa on PIENIÄ, niin *NS*:ssa, *PS*:ssa kuin *KS*:ssa. *Tippuville* kohteille vaikuttaa esimerkkilauseiden perusteella olevan tyypillistä monikollisuus ja jaollisuus. Tämä voisi osaltaan selittää, miksi *PS*:n ja *KS*:n esimerkkilauseissa useat *omenat* saavat *tippua* mutta yhden *omenan tippuminen kerrallisen tippumisen* yhteydessä olisi ilmaistava mieluummin *pudota*- tai *tapahtaa*-verbiä käyttäen. Toisaalta jaolliset kohteet ovat konkreettisen *tippumisen* kohdalla aina NESTEMÄISIÄ ja useamman kohteen liike on esimerkkilauseissa joko JATKUVAA tai TOISTUVAA, joten kyseessä voi olla myös sattuma.

Käytön rajoituksen lisäksi *tippua*-verbin määritelmässä on tapahtunut toinenkin mielenkiintoinen kehitys. Siinä missä vielä 1900-luvun puolessa välissä julkaistussa *NS*:ssa *tippua*-verbin käyttöä havainnollistetaan esimerkkilauseilla, joissa kuvainnollisen *tippumisen* kohteena on myös ihminen, 1990-luvulta eteenpäin näin ei enää ole. Näin ollen vielä *NS*:ssa *tippumisen* kanssa kollokoivat myös ELOLLISET kohteet, mutta *PS*:ssa ja *KS*:ssa kaikki *tippua*-verbille annetut objektit ovat ELOTTOMIA.

1900-luvun aikana *tippua*-verbin normatiivisissa määritelmässä on tapahtunut siis merkityksen muutos, jossa *tippumisen* kohteeksi on vaihtunut aikaisemman komplementaarinen vastakohtapari. Voidaan sanoa, että myös itse *tippua*-verbin merkityksessä on tapahtunut merkityksen siirtyminen tältä osin. Vaikuttaakin siltä, että *PS*:n ja myöhemmin *KS*:n ovat tekijät halunneet *tippua*-verbin määritelmässä korostaa ja suoranaisesti rajoittaa *tippumisen* koskemaan lähtökohtaisesti NESTEMÄISTÄ tai JATKUVAA liikettä, jonka kohteena ei olisi ihminen tai mikään muukaan ELOLLINEN olento. Samalla *tippua*-verbin konkreettiset merkitykset ovat korostuneet sanakirjoissa.

Vaikka nämä rajoitukset ja määritelmien metakieli antavat kuvan siitä, että *tippuminen* olisi hyponymisessa suhteessa monikäyttöiseksi havaitun *pudota*-verbin kanssa, ei asia ole näin yksinkertainen. Mikäli *tippuminen* olisi *putoamisen* (ja mahdollisesti *tipahtamisen*) hyponyymi se merkitsisi kyllä juuri tällaista liikettä, joka kuvaa joko NESTEMÄISTÄ tai JATKUVAA, ja sellaista liikkeen kohdalla, missä nämä kaksi keskeistä merkityskomponenttia eivät toteutuisi, olisi kielenkäyttäjän turvauduttava esimerkiksi *pudota*- ja *tipahtaa*-verbeihin. Tällainen tilanne ei kuitenkaan toteudu *tippua*- ja *pudota*-verbiin suhteessa, sillä siinä missä *tippua*-verbillä on rajoittavat merkityspiirteensä, myös *pudota*-verbille on ominaista sen SUURIVOLYYMISYYS, josta ei ole mitään viitteitä *tippumisen* parafraseissa yhdessäkään normatiivisessa sanakirjassa.

Näin ollen *pudota*-verbi on *tippua*-verbin hyperonyymi vain *putoamisen* ensisijaisen merkityksen ja käytön eli liikeradan suunnan osalta. Siinä missä mikä tahansa kohde voi liikkua *pudotessaan* ALAS-, POIS-, SISÄÄN- ja ULOSPÄIN sekä KOHTI, tarkentuu *tippuminen* tämän liikeradan JATKUVAKSI ja VÄHITTÄISEKSI alalajiksi. Tämän lisäksi liikkeen kohteena ovat NESTEMÄISET tarkoitteet. Sen sijaan *putoamisen* merkitys NOPEANA tai muuna SUURIVOLYYMISENÄ liikkeenä tai *korkeuseroista* tai *arvoaseman huonontumisesta* puhuttaessa ei ole hyponymisessa suhteessa *tippumiseen*. Voidaankin sanoa, että näiden kahden verbin välillä vallitsee osittainen hyponymia, jota nykyistä kielenhuoltoa edustava *KS* korostaa *tippua*-verbin parafraseissa.

Tippua- ja *pudota*-verbiin kanssa samassa merkityskentässä olevat *tipahtaa*-verbi puolestaan on normatiivisten sanakirjojen perusteella selvästi laajentunut merkitykseltään. Siinä missä vielä 1900-luvun puolivälissä *tipahtaa*-verbin merkitys ja käyttö vastasivat *pudota*-verbiä *painovoiman voimasta* (*nopeasti*) *maata kohti liikkumisesta*, jostain *irtoavasta* tai *luiskahlavasta* ja sitten *putoavasta* kohteesta tai *korkeuden vähenemistä* puhuttaessa, 1900-luvun lopulla *tipahtaa*-verbin määritelmäksi annetaan yksinkertaisesti vain *putoaminen*. Näin ollen *tipahtamiseen* liittyy sama SUURIVOLYYMISYYS kuin *putoamiseen*, vaikka *NS*:ssa tällaisesta ei ole mitään viitteitä *tipahtaa*-verbin parafraseissa ja *PS*:ssa ja *KS*:ssa ainoa konkreettinen

esimerkki on sanan *yhtäkkiä* käyttö esimerkkilauseen selityksessä. Toisaalta nykykielenhuoltoa edustavan *KS:n* (ja sitä edeltäneen *PS:n*) *tipahtaa*-verbille antamassa käyttösuosituksessa *tipahtaa* rinnastetaan *pudota*-verbiin, kuten olen edellä maininnut.

Tällä hetkellä *tipahtaa*-verbi määritellään synonyymiseksi *pudota*-verbin kanssa, jolloin sen käyttöyhteydet ja merkityskomponentitkin ovat samoja. Näin ollen *tipahtaminen* on sekä konkreettisesti että abstraktissa merkityksessä ALAS-, POIS-, SISÄÄN- ja ULOSPÄIN sekä KOHTI suuntautuvaa liikettä, mutta liikeradan tapaa ei ole määritelty tarkemmin. Metaforisen *tipahtamisen* yhteydessä verbiä kuvaavat komponentit ÄKKINÄINEN ja YLLÄTTÄVÄ.

Tipahtamisen kohteiden ominaisuuksia ei ole rajoitettu ollenkaan, aivan kuten *pudota*-verbilläkin yhdessäkään normatiivisissa sanakirjoissa, joten niiden osalta verbin käytössä ei ole tapahtunut muutoksia. *Tipahtamisen* kanssa kollokoivat *pudota*-verbille ominaiset AINEELLISSET KIINTEÄT ja NESTEMÄISET asiat ja esineet. Lisäksi sen kollokaatit voivat olla ELOLLISIA olentoja, toisin kuin *tippua*-verbillä *tipahtaa*-verbi saa myös AINEETTOMIA kollokaatteja. Konkonsa puolesta *tipahtaa*-verbin kohteet voivat olla SUURIA, mutta ovat enimmäkseen PIENIÄ, kuten *tippua*-verbillä.

Tipahtaa- ja *pudota*-verbit ovatkin siis normatiivisten sanakirjojen perusteella toistensa synonyymeja. Tällaisen suhteen kannalta on erikoista, kuinka *pudota*-verbin parafraaseissa ei mainita mitään *tipahtaa*-verbin käytöstä niin *NS:ssa*, *PS:ssa* kuin *KS:ssa*. Myös *tipahtaa*- ja *tippua*-verbien välinen suhde jää täysin *PS:ssa* ja *KS:ssa* olevan *tippua*-verbin käytön ohjeistuksen varaan, jolloin *tipahtamisen* voidaan sanoa merkitsevän KERRALLISTA liikettä, mutta tätä määritelmää ei anneta itse hakusanan kohdalla. Normatiivisten sanakirjojen kannalta tutkiemieni verbien väliset suhteet vaikuttavat etenkin *pudota*- ja *tipahtaa*-verbien osalta epämääräisiltä ja varsin yksipuolisilta, vaikka *pudota*-verbiä käytetäänkin *tippua*- ja *tipahtaa*-verbien määrittelyn apuna.

Kulttuuriselta kannalta on mielenkiintoista, että sama *tipahtaa*-verbin sisältävä idiomi toistuu kaikissa normatiivisissa sanakirjoissa. *Älä nuolaise ennen kuin tipahtaa* -sananlasku vaikuttaa näin ollen olevan keskeinen osa *tipahtaa*-verbin käyttöä, sillä idiomi listataan esimerkkilauseissa ensimmäisten joukossa. Voidaankin sanoa, että kyseessä on myös yleinen sananlasku, jonka kielenkäyttäjän voi olettaa tuntevan. Edellä käsitellyn *pudota*- ja *tipahtaa*-verbin synonymian kannalta on erikoista, etteivät sanakirjat tarjota muita tämänkaltaisia *tipahtaa*-verbin sisältäviä idiomeja, sillä kaikki normatiiviset sanakirjat listaavat hakusanalle *pudota* useita idiomiesimerkkejä.

Tämän lisäksi *tipahtaa*-verbille annetaan normatiivisissa sanakirjoissa käyttöesimerkki, 'jonnekin ilmestymisen' merkityksessä. Tällainen metaforinen merkitys määritellään

PS:ssa ja *KS*:ssa tarkemmin 'yhtäkkiä ilmestymiseksi', jolloin *tipahtaminen* saa *pudota*-verbille ominaisia piirteitä (ks. 4.2.2). Tällainen kuvainnollinen käyttö tukee siis osaltaan *tipahtaa*- ja *pudota*-verbien välistä synonymiaa.

4.3 Slangi- ja fraasisanakirjat

Tässä luvussa esittelen tarkemmin tutkimieni verbien käyttöä kuvainnollisessa kielenkäytössä ja puhekielisissä merkityksissä ja käytössä. Idiomien osalta tyydyn tarkastelemaan millaisissa idiomeissa *tippua*- *pudota*- ja *tipahtaa*-verbit esiintyvät, ja millaisia kollokaatioita verbit saavat idiomien sisällä. Slangia ja puhekieltä tutkiessani suhtaudun niihin samoin kuin kaksikielisiin ja normatiivisiin sanakirjoihin. Vertaan lopuksi luvussa 4.3.6, millä tavalla tämän ryhmän sanakirjojen käsitykset tutkimieni verbien merkityksestä ja käytöstä eroavat normatiivisten sanakirjojen vastaavista määritelmistä. Painotan erityisesti nykykielenkäyttöä havainnollistavia merkityksiä ja käyttötilanteita jatkumona edellisten osioiden historialliselle ja normatiivisille aspekteille.

4.3.1 Naulan kantaan

Koska *Naulan kantaan* on idiomisanakirja, se ei tarjoa samalla tavalla hakusanakohtaisia määritelmiä, vaan se selkokielistää erilaisten sanontojen merkityksiä. Näin ollen metakieli koostuu suomenkielisistä parafraseista, joilla havainnollistetaan idiomien merkityksiä yleistajuisiksi ja niille annetaan mahdollisia käyttötarkennuksia. Teos listaa kuusi erilaista idiomia, joissa sana *pudota* esiintyy. Näistä viisi esiintyvät normatiivisissa sanakirjoissa.

ei omena kauas puusta putoa <sananlasku> esim. lapset muistuttavat vanhempiaan

Jos *putoaa käreiltä* tai *kelkasta*, ei enää pysty seuraamaan (esim. juonta).

Kun *kivi* tai *paino putoaa sydämeltä*, olo helpottuu.

oli kuin puusta pudonnut hämmästynyt, ällistynyt

pudota jaloilleen selvitä vaikeasta tilanteesta ilman suuria vammoja, onnistua

pudota kuin eno veneestä <uussananparsi> jäädä joukosta, menettää paikkansa

(Kursivointi on lähteen mukainen.)

Idiomit esiintyvät pitkälti samoissa muodoissa kuin normatiivisissa sanakirjoissa, mutta osassa niissä on pientä variaatiota. *Hämmästyneisyyttä* ja *ällistystä* kuvaava *oli kuin puusta pudonnut* esiintyi jo *NS*:ssa, jolloin siitä on ollut käytössä *pilvi*-sanana sisältänyt variaatio (ks. 4.2.1). *Naulan kantaan* tuntee idiomista saman version, jota *PS* ja *KS* käyttävät. *Kärryiltä putoamiselle* puolestaan esitetään vaihtoehdoksi myös *kelkasta putoamista* idiomien merkityksen pysyessä samana. *Naulan kantaan* listaa myös uussananparren, joka ei esiinny tutkimissani normatiivisissa sanakirjoissa. Siinä idiomien merkitys vastaa itse *pudota*-verbille annettua kuvainnollista käyttöä *huonompaan arvoasemaan joutumisesta*, mikä esiintyy *putoamisen* käyttöyhteytenä niin *NS*:ssa, *PS*:ssa kuin *KS*:ssa. *Pudota*-verbi vaikuttaa näin usean esiintymistapauksen perusteella olevan produktiivinen verbi erilaisissa idiomeissa.

Naulan kantaan -teoksen esittämissä idiomeissa *putoaminen* saa enimmäkseen AINEELLISIA ja KIINTEITÄ kollokaatteja, kuten *omena* ja *kivi*. Lisäksi se on viittaussuhteessa ELOLLISTEN olentojen, kuten, ihmisen kanssa. Esimerkeistä *paino* on sellainen kollokaatti, joka on jälleen käsitettävissä sekä AINEELLISEKSI että AINEETTOMAKSI. Kollokoivat kohteet eivät siis poikkea normatiivisissa sanakirjoissa esiintyvistä kollokaatioista, vaikka yhteyksiä onkin *Naulan kantaan* -teoksessa luonnollisesti huomattavasti vähemmän.

Tippua-verbiä käytetään *Naulan kantaan* -teoksenkin mukaan kielteisessä ilmauksessa, jolla ilmaistaan, *ettei jotain heru* tai *ettei jotain saa*. Tämän tyyppinen käyttö määritellään *tippua*-verbin kuvainnolliseksi käytöksi kaikissa normatiivisissa sanakirjoissa. On huomionarvoista, että tässäkin teoksessa ilmaus määritellään nimenomaisesti arkikieliseksi.

ei tipu <arkikieltä> et saa

päitä tippuu erotetaan henkilöitä tehtävistään

(Kulmalainausmerkit sisältöineen ja kursivointi ovat lähteen mukaiset.)

Tutkimukseni näkökulmasta uutena idiomikäyttönä *tippua*-verbille esitetään ilmaus *päitä tippuu*, jossa viitataan teloittamiseen pää katkaisemalla. Kyseessä ei siis ole *pudota*-verbin yhteydessä käsittelemäni ikään kuin *-putoaminen* (ks. luku 4.2.1), vaan tämän idiomien tapauksessa kyseessä on pikemminkin ikään kuin *-mestaus*, jonka kohteena on henkilön työpaikka. Kollokaation osalta *tippuminen* saa tässä idiomissa AINEELLISEN ja KIINTEÄN kollokaatin eli *pään*.

Naulan kantaan -teoksen ainoa merkintä *tipahtaa*-verbin idiomikäytöstä ei valaise siihen liittyviä kollokaatiota. Kyseessä on kuitenkin sama idiomien, joka esiintyy kaikissa

normatiivisissa sanakirjoissa *tipahtaa*-verbin käyttöesimerkkinä, joten vaikuttaa siltä, että kyseessä saattaa olla myös ainoa, joskin tunnettu, *tipahtaa*-verbin sisältävä idiomi.

Älä nuolaise ennen kuin tipahtaa! <sananparsi> älä iloitse ennen aikojasi!

(Kulmalainausmerkit sisältöineen ja kursivointi ovat lähteen mukaiset.)

Teoksen *Naulan kantaan* komponenttianalyytitaulukko on liitteissä taulukko 13, jossa esitetään *tipahtaa*-verbi pois sulkien verbien kollokaattien ja muiden viittaussuhteessa olevien sanojen komponentit. Varsinaiset kollokaattikomponentit on merkitty taulukkoon k-merkinnällä.

4.3.2 Sanakirja ulkomaalaisille

Sanakirja ulkomaalaisille muistuttaa rakenteeltaan hyvin pitkälti normatiivisia sanakirjoja. Siinä annetaan näiden tapaan määritelmät ja esimerkkilauseita hakusanojen merkityksistä ja käyttöyhteyksistä. Myös määritelmien metakieli on samanlaista kuin normatiivisissa sanakirjoissa. Teoksessa hakusana ***pudota*** määritellään seuraavasti:

1. liikkua painovoiman vaikutuksesta yllättäen alaspäin, romahtaa
2. irrota, lähteä irti
3. korkeuden vähenemisestä: laskea
4. vähetä, huonontua
5. kuv. pois, jälkeen jäämisestä

Vaikka määritelmät vastaavatkin lähes täysin *PS:n* ja *KS:n* sisältöä, on näiden sanakirjojen välillä eroavaisuuksia. Esimerkiksi *putoamisen* ensisijaisen merkityksen määritelmään *ALASPÄIN painovoiman vaikutuksesta* suuntautuva liikkeenä on lisätty liikeradan tapaa kuvaava *YLLÄTTÄVYYS*, jonka lisäksi putoamisen määritellään tarkoittavan *romahtamista*. Näistä ensimmäinen lisä vastaa *pudota*-verbille tyypillistä *SUURIVOLYYMISYYTTÄ*, mutta *romahtaminen* ei esiinny minkään normatiivisen sanakirjan parafrasissa.

Tämän lisäksi *putoamisella* tarkoitetaan jonkin *irtoamista* tai *irti lähtemistä*, *vähenevää korkeutta*, *vähenemistä* ja *huonontumista*. *Sanakirja ulkomaalaisille* -teoksen mukaan kuvainnollisissa yhteyksissä *pudota*-verbi saa myös *pois* tai *jälkeen jäämisen* merkityksen. Näin ollen

määritelmien sisältö noudattaa kutakuinkin normatiivisten sanakirjojen määritelmiä *pudota*-verbin konkreettisista ja abstrakteista merkityksistä, vaikka niiden sanamuodot ja järjestys eivät ole täysin yhteneviä. *Putoaminen* on siis merkityskomponenteiltaan ALAS- ja POISPÄIN suuntautuvaa YLLÄTTÄVÄÄ liikettä. Esimerkkilauseiden perusteella liike on myös ULOS- ja SISÄÄNPÄIN sekä KOHTI suuntautuvaa, mutta liikeradan tapaa ei kuvailla tarkemmin.

Omena putosi puusta.

Olin pudota laiturilta veteen.

Hän putosi jäihin ja hukkui.

Hammas putosi suusta.

Lämpötila on pudonnut monta astetta.

Pudota-verbin kanssa kollokoivia kohteet ovat normatiivisten sanakirjojen tapaan sekä AINEETTOMIA, kuten *kunto* ja *paino*, että AINEELLISIA ja KIINTEITÄ, kuten *omena* ja *lentokone*, tai ne kuuluvat molempiin kategorioihin, kuten *lämpötila* (ks. luku 4.2.1). NESTEMÄISIÄ kollokaatteja esimerkkilauseissa edustaa *veden pinta*, joka on esiintynyt *putoamisen* kollokaattina *Lönnrotin sanakirjasta* lähtien, kuten mainitsen niin ikään luvussa 4.2.1. Kooltaan kollokaatit voivat olla SUURIA, kuten *lentokone* tai PIENIÄ, kuten *nappi*. Näiden ELOTTOMIEN kohteiden lisäksi *putoamisen* kanssa viittaussuhteessa on useassa esimerkkilauseessa ihminen, joka kuuluu ELOLLISIIN olentoihin.

Lentokone oli pudonnut vuoristoon.

Takista on pudonnut nappi.

Järven veden pinta alkoi pudota juhannuksen jälkeen.

Kunto on pudonnut niin alhaalle, etten voi osallistua joukkueeseen.

Painoni putosi sairauden aikana kuusi kiloa.

Normatiivisista sanakirjoista poiketen *Sanakirja ulkomaalaisille* ei esitä *pudota*-verbille yhtään idiomiesimerkkiä. Lisäksi *pudota*-verbille tyypillinen abstrakti ja metaforinen konkreettinen käyttö on eriytetty *PS*:sta ja *KS*:sta poiketen ensisijaisen merkityksen alta omaksi määritelmäkseen, jolloin se tarkentuu merkitsemään yksinomaan *putoamista pois* tai *jälkeen jäämisen* merkityksessä. Mielenkiintoista kyllä, molemmissa teoksen tarjoamassa esimerkkilauseessa tällaisen kuvainnollisen *putoamisen* kohde on ihminen, joka esiintyy näissä yhteyksissä myös kaikissa normatiivisissa sanakirjoissa.

Hän putosi joukkueesta huonon kuntonsa takia.

Putosin muiden kilpailijoiden vauhdista heti ensimmäisen kilometrin jälkeen.

Pudota-verbin tavoin **tippumisen** saamat määritelmät noudattavat hyvin pitkälti *PS:n* ja *KS:n* sisältöä, niin itse määritelmiä, käyttöesimerkkejä kuin metakielen luonnetta myöten. Kuitenkin *Sanakirja ulkomaalaisille* -teoksen määritelmissä on nähtävissä samaa hienoista eroavaisuutta kuin *pudota*-verbin kohdalla. Esimerkiksi ensisijaisen merkityksen yhteydessä ei teoksessa määritellä erikseen kyseessä olevan nesteiden liikkumista kuvaava verbi, vaikka toissijainen merkitys sisältääkin normatiivisten sanakirjojen mukaisen maininnan *muista kuin nesteistä*. Lisäksi verbiä *pisaroida* ei käytetä teoksessa *tippumisen* määrittelyyn.

1. putoilla tippoina, pisaroina
2. muun kuin nesteen putoilemisesta
3. kerran tapahtuvasta putoamisesta miel. toisin
4. kuv.

Vaikka tarkennusta ei annetakaan ensisijaisen *tippumisen* määritelmän yhteydessä, voidaan sellainen kuitenkin päätellä toissijaisen *tippumisen* parafrasoin ja esimerkkilauseiden kautta. Näin ollen *Sanakirja ulkomaalaisille* -teoksessa *tippumisella* tarkoitetaan ensisijaisesti nimenomaisesti *nesteen* konkreettista liikettä ALASPÄIN *tippoina* tai *pisaroina*. Tämän lisäksi sitä käytetään myös *muun kuin nesteen putoilun* kuvaamisessa. Tällainen liike määrittyy konkreettista *tippumista* havainnollistavien esimerkkilauseiden perusteella myös ULOS- ja POISPÄIN sekä KOHTI suuntautuvaksi.

Katosta rupesi tippumaan vettä.

On niin kuuma, että hiki tippuu.

Vesi tippui kuivumaan nostetuista matoista.

Omenia tippui puista ihan itseksensä.

Kuvainnollinen *tippuminen* on *Sanakirja ulkomaalaisille* -teoksen perusteella samantyyppistä kuin normatiivisissa sanakirjoissa. Sitä käytetään samassa kielteisessä merkityksessä kuin *herua*-verbiä, kuten jo *NS:ssä*. Huomionarvoista on, että normatiivisista sanakirjoista ja edellä käsitellystä *Naulan kantaan* -teoksesta poiketen *Sanakirja ulkomaalaisille* ei määritelle käyttöä arkikieliseksi. Tällaisen käytön lisäksi *tippua* saa ikään kuin -merkityksen VÄHITELLEN

saapuvista tai pois jäävistä ihmisistä puhuttaessa. Tässä yhteydessä verbiä on käytetty jo 1900-luvun puolivälissä, kuten mainitsin luvussa 4.2.1.

Heikommat juoksijat alkoivat tippua matkan varrelle.

Vieraita tippui pitkin päivää.

Siihen keräykseen ei minulta tipu 'heru' penniäkään.

(Puolilainausmerkit sisältöineen ovat lähteen mukaiset.)

Tutkimukseni kannalta on huomionarvoista, että myös *Sanakirja ulkomaalaisille* ottaa kantaa *tippua*-verbin käyttöön kerrallisen liikkeen merkityksessä. *PS:n* ja *KS:n* oheistuksesta poiketen tällainen liike suositellaan ilmaistavan *mieluiten toisin*, mutta sana *paremmin* mainitaan normatiivisen kannan mukaisesti itse esimerkkilauseessa. Normatiivisten sanakirjojen tapaan *Sanakirja ulkomaalaisille* esittää, että tällaisia parempia ilmaisumuotoja olisivat juuri kaksi muuta tutkimaani verbiä, *pudota* ja *tipahtaa*.

”Varo, ettet tipu (par. *putoa, tipahda*) laiturilta!”

(Sulkeet sisältöineen ja kursivointi ovat lähteen mukaiset.)

Näin ollen normatiivisten sanakirjojen tavoin *tippuminen* määrittyy merkityskomponenteiltaan EI-KERRALLISEKSI eli JATKUVAKSI. Jälkimmäinen komponentti on vastakohtaisuuden lisäksi pääteltävissä implisiittisesti esimerkiksi hakusanan kohdalla käytettävästä esimerkkilauseessa, jossa useampi *omena* tippuu itsekseen. Vastaavia esimerkkejä käytetään myös *PS:ssa* ja *KS:ssa*, kuten olen aiemmin maininnut luvussa 4.2.4.

Edellä mainitut yhtäläisyydet normatiivisten sanakirjojen kanssa kielivät ennen kaikkea niiden sananmukaisesta normittavasta vaikutuksesta, josta kerroin tarkemmin jo luvussa 1.1. Tätä vahvistaa entisestään myös aiemmin mainittu *tippua*-verbin käytön kielenhuollon suositus. Näin ollen on loogista, että kun kyseessä on sanakirja, jonka tehtävänä on kuvata kielemme sanojen merkityksiä suomea vieraana kielenä käyttävälle, että sen pohjana on käytetty yleisesti hyväksytyjä ja normatiivisiin sanakirjoihin vakiintuneita merkityksiä ja käyttösuosituksia.

Kuten normatiivisissa sanakirjoissa, *tippua*-verbin kollokaatiot *Sanakirja ulkomaalaisille* -teoksessa ovat ensisijaisesti NESTEMÄISIÄ, kuten *vesi* ja *hiki*. Muita AINEELLISIA kollokoivia kohteita ovat KIINTEÄT ja PIENET *omena* ja *penni*. Jälkimmäinen kollokaatti on

mielenkiintoinen, sillä se esiintyy vielä *PS*:ssa havainnollistamassa samaa käyttöyhteyttä kuin *Sanakirja ulkomaalaisille* -teoksessa, mutta *KS*:ssa se on korvattu geneerisellä *kolikolla*.

Merkittävin ero normatiivisiin sanakirjoihin nähden on *tippua*-verbin kanssa esimerkkilauseissa viittaussuhteessa olevat ihmiset, jotka edustavat ELOLLISIA olentoja. Hyväksyttäviä käyttöyhteyksiä ihmisen *tippumiselle* ovat *Sanakirja ulkomaalaisille* -teoksen mukaan metaforisen *tippumisen* kuvaaminen. Toisaalta koska myös *kerrallisen tippumisen* esimerkkilauseessa kyse on ihmisestä, voidaan sanoa, että tavallinen kielenkäyttäjä käyttää *tippua*-verbiä myös ihmisten konkreettista liikettä tarkoittaessaan. *PS*:ssa ja *KS*:ssa tällaisesta ihmisen ja *tippua*-verbin välisestä kollokaatiosta ei ole mitään mainintoja, edes metaforisen käytön yhteydessä.

Aivan kuten kaikki normatiiviset sanakirjat, *Sanakirja ulkomaalaisille* rinnastaa ***tipahtaa***-verbin *putoamiseen*, jolloin *pudota*-verbin ominaisuudet ovat myös *tipahtaa*-verbin ominaisuuksia. Tämän lisäksi *tipahtaa*-verbille määritellään *kuvainnollista* eli abstraktia ja *arkista* käyttöä, joka on *PS*:ssa ja *KS*:ssa sisällytetty konkreettiseen *tipahtamiseen*. Tutkimistani *Sanakirja ulkomaalaisille* -teoksen hakusanoista *tipahtaa* on suppein, sillä verbien määritelmien me-takieli koostuu edellä kuvaillusti vain *pudota*-verbistä ja huomautuksesta *kuvainnollisesta arkikäytöstä*, sekä neljästä esimerkkilauseesta.

Pisaraakaan kahvia ei sitten saa tipahtaa uudelle pöytäliinalle!

Kassi tipahti laiturilta veteen.

Joukkue tipahti liigasta.

Mistä sinä siihen yhtäkkiä tipahdit 'tulit'?

Tästä huolimatta *tipahtaa*-verbi määrittyy *pudota*-verbin merkityspiirteiden ja esimerk-kilauseidensa perusteella ALAS-, POIS- ja ULOSPÄIN sekä KOHTI suuntautuvaksi liikkeeksi. Vaikka *Sanakirja ulkomaalaisille* noudattaa hyvin pitkälti normatiivisten sanakirjojen sisältöä, ei sen perusteella voi määritellä merkityskomponentteja liikkeen tavalle. *PS*:sta ja *KS*:sta poiketen *tipahtamisen* kuvainnollisen käytön yhteydessä käytettyä määrettä *yhtäkkiä* ei ole enää sisällytetty itse *tipahtaa*-verbin merkitykseen, vaan sana esiintyy nyt osana esimerkkilauseetta. Näin ollen *tipahtamiseen* ei liity *pudota*-verbin määritelmässä mainittua YLLÄTTÄVYYTTÄ, vaikka itse hakusanan parafrasi ja *tippua*-verbin yhteydessä annettu suositus viittaavatkin siihen, että *pudota*- ja *tipahtaa*-verbit olisivat synonyymisia.

Tipahtaa-verbin kanssa kollokoivien kohteiden osalta *Sanakirja ulkomaalaisille* on suppeutensa nähden hyvin monipuolinen. Se saa NESTEMÄISEN kollokaatin eli kahvin lisäksi KIINTEÄT kollokaatit *kassin*, *joukkueen* ja implikoidun viittauksen ihmiseen. Näistä *kassi* on

PIENI ja loput SUURIA. ELOLLISTA ihmistä lukuun ottamatta kaikki *tipahtamisen* kohteet ovat ELOTTOMIA.

Verrattuna normatiivisiin sanakirjoihin ja *Naulan kantaan* -teokseen on mielenkiintoista havaita, ettei *Sanakirja ulkomaalaisille* anna mitään idiomiesimerkkiä *tipahtaa*-verbillekään. Tämä on erikoista, sillä *älä nuolaise ennen kuin tipahtaa* -idiomi on esiintynyt kaikissa käsittelemissäni normatiivisissa sanakirjoissa, joita *Sanakirja ulkomaalaisille* vaikuttaa hyödyntävän. Lisäksi myös *Naulan kantaan* nostaa idiomien esiin *tipahtaa*-verbin kohdalla sen ainoana esiintymisyhteytenä. Vaikuttaakin siltä, että normatiivisillekin sanakirjoille tyypilliset idiomiesimerkit eivät kuulu sellaiseen kielenkäyttöön, jonka esittelemine ulkomaalaisille on koettu tarpeelliseksi suomen kielen sanaston merkityksen ja käytön määrittelemisessä.

Sanakirjan ulkomaalaisille komponenttianalyysitaulukot ovat liitteissä taulukot 14 ja 15. Taulukko 14 esittää verbejä kuvaavat komponentit ja taulukko 15 verbien kollokaattien ja muiden viittaussuhteessa olevien sanojen komponentit. Varsinaiset kollokaattikomponentit on merkitty taulukkoon k-merkinnällä

4.3.3 Paunosen sanakirja

Paunosen sanakirjassa hakusanojen määritelmät muistuttavat tietyllä tapaa normatiivisten sanakirjojen määritelmiä, vaikka niissä on tiettyjä kaksikielisten sanakirjojen piirteitä. Jälkimmäiset liittyvät kuitenkin lähinnä yleiskielestä hyvin kaukaisiin slangisanoihin, joten tutkimieni verbien ollessa kielen perussanoja, niiden metakieli koostuu joko samaa tarkoittavista muista verbeistä tai käyttötilanteen kuvailusta. Näin ollen annettuja merkityksiä ymmärtääkseen kielenkäyttäjän tulee ymmärtää suomen kielen sanastoa varsin laajasti. Toisin sanoen kielenkäyttäjä tarvitsee kielitajuaan määritelmien ymmärtämisessä (ks. 4.2.1).

Pudota-verbin käyttöä kuvaillaan enimmäkseen abstrakteissa merkityksissä sellaisissa yhteyksissä, missä tarkoitetaan *häviämistä*, *hämmentymistä* tai *ruoan maistumista*. Lisäksi *putoaminen* esiintyy *sanonnoissa*, jotka edustavat hyvin pitkälti samaa idiomikäyttöä, jota olen tarkastellut jo aineistoni muissa sanakirjoissa. Konkreettista liikettä *putoamisen* merkitystä kuvaa *pudota*-verbin käyttäminen *kaatumisen* tai *pyöryntymisen* yhteydessä. Näiden lisäksi myös SUURIVOLYYMINEN *nauru* edustaa konkreettista toimimista. Niin *pudota*-verbin saamisissa abstrakteissa kuin konkreettisissa merkityksissä on nähtävissä niiden metaforinen suhde

normatiivisten sanakirjojen ensisijaiseen merkitykseen, mitä käsittelen tarkemmin kukin parafrasoin kohdalla. Näin ollen Paunosella esiintyvä *putoaminen* edustaakin lähinnä erilaisten ikään kuin *-putoamisen* tyyppejä.

1. hävitä (esim. kilpailussa, pelissä tai tappelussa).1950–70-l.
2. kaatua tai pyörtyä. 1960–70-l.
3. joutua hämilleen, pudota kärryiltä 1960–.
4. ruoan maistumisesta 1990–.
5. purskahtaa hillittömään nauruun 1990–.
6. sanonnoissa

Jo aiemmin mainitun naurun SUURIVOLYYMISYYDEN lisäksi *Paunosen sanakirjan* parafrasien perusteella *kaatumisen* ja *pyörtymisen* merkityksissä, *pudota*-verbin merkityskomponentiksi voidaan esittää ALASPÄIN suuntautuneisuutta, kuten jo *Jusleniuksen sanakirjan* yhteydessä. On mielenkiintoista huomata, kuinka tämä merkitys ei kuitenkaan ole Paunosen mukaan ole ollut käytössä enää 1970-luvun jälkeen.

Samalla tavalla jo käytöstä pois jäänyt merkitys *putoamiselle* on sen käyttö jossain *häviämisen* ilmaisussa. Merkitys on tietyllä tapaa rinnastettavissa normatiivisesta kielenkäytöstä tuttuun *pudota*-verbin metaforiseen käyttöön jostain ulos tai pois joutumisena, mutta varsinaista liikeradan suuntaa tai tapaa ei tällaisesta kuvainnollisesta merkityksestä ole mahdollista erotella. Näin ollen *putoamisen* ominaisuuksia tässä käytössä ovat ne ominaisuudet mitä kielenkäyttäjä liittää *hävitä*-verbiin, esimerkiksi 'päihitetyn tuleminen'.

Mä putosin raskaasti tennismatsissa.

Paunosen sanakirjan mukaan muut *pudota*-verbille slangissa annettavat merkitykset ovat yhä käytössä. Niistä vanhin on 1960-luvulta, eli siis juuri *NS:n* julkaisun jälkeen, asti käytetty merkitys *ymmälleen joutumisesta*. Mielenkiintoista kyllä, Paunonen käyttää tämän merkityksen selityksenä myös *pudota kärryiltä* -idiomia, joka esiintyy myöhemmin *pudota*-verbin sisältämiä sanontoja esittelevässä kohdassa kuusi. Koska *pudota*-verbin merkitys tässä tapauksessa on lisäksi sama kuin kyseisen idiomien, on varsin mahdollista, että verbi on saattanut lohjeta idiomista jälleen itsenäiseksi, mutta säilyttänyt idiomien merkityksen.

Kuten olen jo normatiivisten sanakirjojen yhteydessä käsitellyt, kyseessä ei kuitenkaan ole enää idiomista, sillä sellainen vaatii aina vähintään kahden sanan liiton. Näin ollen tällainen *putoaminen* on luonteeltaan abstraktia ja rinnastettavissa esimerkiksi luvussa 2.3 esiteltyyn

tähdätä-verbiin tai *pudota*-verbin normatiivisissa sanakirjoissakin saamiin *alenemista* tai *huononemista* tarkoitaviin merkityksiin. Se on siis ikään kuin ULOSPÄIN suuntautuvaa liikettä, kuten merkitystä havainnollistavasta esimerkkilauseesta selviää. *Pudota*-verbin voisi määritellä Paunosen parafraasin lisäksi tässä yhteydessä esimerkiksi 'jonkin käsiteltävän asian ymmärtämisen piiristä ulos joutumiseksi'.

»Hei putosik sä vai? » »Mä putosin.»

Putosin ulos koko jutusta.

Muita Paunosen sanakirjan mukaan yhä käytössä olevia slangimerkityksiä ovat 1990-luvulta asti käytössä olleet *ruoan maistuminen* ja *hillittömään nauruun purskahtaminen*. Normatiivisten sanakirjojen kannalta ne sijoittuvat siis PS:n julkaisun ajankohtaan. Näistä ensimmäinen saattaisi viitata nielemisen ALASPÄIN suuntautuvaan liikkeeseen ruoan liikkuessa suusta kohti mahalaukkuun, mutta varmuudella ei tällaisia päätelmiä voi tehdä. Tällainen *maistumista* tarkoittava merkitys on aiemmin mainitulla tavalla yksi *pudota*-verbin saamista metaforisista merkityksistä.

Eiks putoo?

Jälkimmäinen tapaus puolestaan sisältää normatiivisten sanakirjojen *pudota*-verbin parafraseissa toistuvasti esiintyvän SUURIVOLYYMISYYDEN *hillitön*-sanana kautta. Lisäksi tällaisessa toiminnassa voidaan ajatella olevan kyse myös hervottomaan nauruun liittyvästä lihasten toimimattomuudesta, jolloin myös pystyssä pysyminen on vaikeaa, minkä jokainen tällaisen naurukohtauksen saanut tietää. Tällöin konkreettinen *putoaminen* voi olla myös seuraus hillittömästä naurusta, jolloin nauraja todellakin liikkuu ALASPÄIN maata KOHTI normatiivisten sanakirjojen parafrasien mukaisesti. Useimmiten kyse lienee kuitenkin *pudota*-verbin kuvainnollisesta käytöstä kuin maahan lakoavasta naurajasta, jolloin merkitys on pohjimmiltaan metaforinen, vaikka itse toiminta onkin konkreettista.

Vähä me pudottii ku nähtii se.

Näiden käyttöyhteyksien lisäksi *pudota*-verbillä on Paunosen sanakirjan mukaan idiomikäyttöä sanonnoissa. Näistä kaksi idiomia on jo ennestään tuttuja aiemmin käsitellyistä

sanakirja-aineistosta, mutta Paunonen listaa myös neljä täysin uutta idiomiä. Lisäksi jo aineistossa esiintyneidenkin idiomien muoto ja merkitykset eroavat osittain aiemmasta.

juttu putoaa vilkkaasta keskustelusta
pudota kuin eno veneestä hävitä tappelussa
pudota kärryiltä joutua ymmälleen
pudota leuka tiskille hämmästyä
pudota pulkasta joutua ymmälleen
sagga putoaa ruoan maistumisesta

Jo aiemmin sivuamani *pudota kärryiltä* -idiomi merkitsee Paunosen mukaan samaan kuin verbin metaforinen *ymmälleen joutuminen*. Näin ollen se vastaa normatiivisten sanakirjojen antamaa merkitystä *lakata ymmärtämästä*, ja täten myös *Naulan kantaan* -teoksen antamia merkityksiä. Kyseessä vaikuttaakin olevan idiomi, joka on käytössä niin normatiivisessa kielenkäytössä kuin slangissa eli on *pudota*-verbin käyttöyhteytenä merkittävä.

Paunonen antaa myös toiselle idiomille saman *ymmälleen joutumisen* merkityksen. Ilmaus *pudota pulkasta* on hyvin todennäköisesti *Naulan kantaan* -teoksessa *kärryiltä putoamisen* variaation *kelkasta putoamisen* jatkovariaatio. *Pulkka* ja *kelkka* ovat kuitenkin molemmat lumessa etenemiseen tarkoitettuja liikkumisvälineitä, joita käytetään samaan tapaan kuin *kärryjä*. Näin ollen kaikki nämä samaa tarkoittavat idiomit ovat oikeastaan yhden idiomien variaatioita.

Toinen aiemmasta aineistosta merkitykseltään poikkeava idiomi on *pudota kuin eno veneestä*, jossa *Naulan kantaan* -teoksen mukaan on kyse *joukosta jäämisestä* tai *paikkansa menettämisestä*. Paunosen sanakirjan mukaan idiomien merkitys on *tappelussa häviäminen*, jolloin se rinnastuisi osittain Paunosen *putoamiselle* ensisijaiseksi merkitykseksi määrittelemään *häviämiseen*. Tällaisessa merkityksen eroamisessa kyse voi olla kielenulkoisista seikoista, kuten Stadin slangin tyypillisestä puhujasta, joka on ollut tyypillisesti nuori mies. Näin ollen on mahdollista, että idiomien merkitykselle on kehittynyt uusia, väkivaltaisempia merkityksiä *Naulan kantaan* -teoksen esittämiin verrattuna.

Aineistossa uusia *pudota*-verbin idiomikäyttöä edustavia ilmauksia ovat myös *sagga putoaa* ja *juttu putoaa*. Näistä ensimmäisessä on kyse samasta, Paunosella jo aiemmin esillä olleesta *ruoan maistumisen* merkityksestä, joka on Paunosen sanakirjan mukaan ollut käytössä 1990-luvulta alkaen. *Saggan* eli ruoan on täytynytkin kollokoida *putoamisen* kanssa hyvin

tiuhaan, jotta ne ovat kiteytyneet sanonnaksi niiden kymmenen vuoden aikana, mitä ilmauksen käytön aloittamisesta *Paunosen sanakirjaan* julkaisuun on kulunut.

Toinen aiemmin esiintymätön idiomi viittaa *vilkaaseen keskusteluun*. *Pudota*-verbille tyypillisesti annetuista merkityskomponenteista tällaisessa käytössä sivutaan NOPEUTTA ja RUNSAUTTA, joilla voidaan kuvailla myös sanaa *vilkas*. Koska kyseessä on idiomi, jonka merkitykset eivät liity sen sisältämien sanojen merkityksiin, näitä komponentteja ei voida suoraan liittää itse *putoamiseen*. Niiden avulla on kuitenkin mahdollista päätellä, millaisesta metaforisesta *putoamisesta* idiomi on kehittynyt.

Näiden ilmausten lisäksi *Paunosen sanakirja* mainitsee *pudota*-verbiä käytettävän idiomissa *pudota leuka tiskille*, joka tarkoittaa *hämmästymistä*. Toimintana idiomissa kuvattu liike vastaa jo luvussa 4.3.1 tarkastelemaani *nyrkin* ikään kuin *-putoamista*, jolloin voidaan puhua 'vapaasti painovoiman vaikutuksesta alaspäin liikkuvaa kappaleen liikkumistapaa muistuttava äkillinen alaspäin suuntautuva liike', joka tässä tapauksessa päättyy *leuan* osumiseen *tiski*in. Koska tällainen liike on tavallisesti fyysisesti mahdotonta suorittaa, on kyseessä ollut alun perin ollut metafora, joka on kiteytynyt yleistyttyään idiomiksi.

Putoaminen kollokoi *Paunosen sanakirjassa* lähes yksinomaan AINEELLISEN ja KIINTEÄN ELOLLISEN olennon eli ihmisen kanssa. ELOTTOMIKSI ja KIINTEIKSI laskettavia kohteita ovat idiomien sisäiset kollokaatit *sagga* [=ruoka] ja *leuka*. Näiden lisäksi putoamisen AINEETOMIA kollokaateista tässä teoksessa on mainittuna *juttu*, niin ikään idiomikäytön yhteydessä.

Paunosen sanakirja antaa hakusanalle **tippua** *pudota*-verbiin verrattuna useampia eri määritelmiä. *Tippua*-verbin saamat merkitykset ovat luonteeltaan niin konkreettista kuin abstraktia liikettä kuvaavia, minkä lisäksi se esiintyy myös idiomeissa. Sanakirjan parafrasien merkitys on samanlaista kuin hakusanan *pudota* kohdalla, joten nekin rakentuvat hyvin yksinkertaisesti toisten verbien ja lyhyiden käyttötilanteita kuvailevien selitysten varaan.

1. pudota, tipahtaa. Puhek.
2. pudota kyydistä tai hävitä kilpailussa. 1950–.
3. kaatua maahan (lyönnistä), ottaa lukua. 1950–.
4. menettää tajuntansa huumeiden vaikutuksesta. 1960–1970-l.
5. rahaa pyydettyäessä, myös pyyntöön kieltävästi vastattaessa.
6. *tippua voodaa* sataa. 1950–1960-l.
7. purskahtaa hillittömään nauruun. 1990–.
8. muissa sanonnoissa

Näistä määritelmistä ensimmäinen on tutkimukseni kannalta erittäin mielenkiintoinen, sillä Paunonen määrittelee *tippumisen* yksinkertaisesti verbeillä *pudota* ja *tipahtaa* puhekielissä yhteyksissä. Lisäksi näille merkityksille ei ole annettu vuosilukua, jolloin kyseessä on merkitys, jolle ei ole voitu määritellä ajankohtaa. Näin ollen vaikutta siltä, että *tippumisen* käyttö *putoamisen* ja *tipahtamisen* merkityksissä on ollut osa puhekieltä jo pitkään. Esimerkkilauseiden perusteella kyseessä on enimmäkseen konkreettisen liikkeen kuvailusta, jolloin *tippumista* käytetään *putoamisen* ja *tipahtamisen* synonyymina. Samalla myös *pudota*- ja *tipahtaa*-verbit ovat toistensa synonyymeja.

Mä luulen, että jos torakka olisi tippunut ryssien kulhoon, ne olis tyynesti poiminu sen vege ja jatkanu skruuttaamista.

Kyllä siinä gnesan päästä voda tippui, ja vähän muutakin.

Kato faija, ton auton rekkari on tippumaisillaan.

Tällaista konkreettista *tippumista* kuvaavien käyttöyhteyksien lisäksi, verbi on käytössä myös metaforista *tippumisesta* puhuttaessa. Esimerkkilauseen tapauksessa *tippumisen* luonne on samanlainen kuin *NS*:n yhteydessä kuvatun *nyrkin* ja edellä kuvatun *leuan putoamisessa*.

Se tapitti niin ett silmät meinas tippuu päästä.

Voidaankin siis sanoa, että puhekielessä *tippumisen* käyttöyhteydet vastaavat normatiivisen kielenkäytön mukaisen *putoamisen* ensisijaista käyttötapaa niin konkreettisesti kuin abstraktimmassakin mielessä. Samalla käyttöyhteydet vastaavat myös normatiivista *tipahtamista*, jolla puolestaan on käytössä *putoamisen* ominaisuudet. Näin ollen puhekielisen *tippumisen* voi määritellä ALAS-, POIS-, ULOS- ja SISÄÄNPÄIN sekä KOHTI suuntautuvaksi liikkeeksi.

Tällaisen käytön lisäksi *Paunosen sanakirjassa* ei määritellä ajankohtaa myöskään niin normatiivisista kuin muista slangi- ja fraasisanakirjoista tutulle *ei tipu* -ilmaukselle. Aiemmin käsitellyistä tapauksista poiketen Paunosen mukaan *tippua*-verbiä käytetään tässä yhteydessä *rahaa pyydettäessä*, ja muiden sanakirjojen mukaan pääasiallinen kielteisyys esitetään muodossa *myös pyyntöön kielteisesti vastattaessa*, jolloin itse pyytäminen nousee ensisijaiseksi toiminnoksi. Normatiivisista sanakirjoista poiketen käyttöyhteys rajataan siis koskemaan vain *rahan pyytämistä* ja tällaisesta pyynnöstä kieltäytymistä. Toisaalta, vaikka normatiivisissa sanakirjoissa ilmaus määritellään vain kielteiseksi, on huomattava, että *PS*:n ja sitä kautta *KS*:n käyttöesimerkeissä (ks. luku 4.2.2) kyse on nimenomaan kieltäytymisestä.

Paunosen sanakirjassa ei tipu -ilmaukselle annetaan aiemmin käsitellyistä normatiivisista sanakirjoista ja *Naulan kantaan* -teoksesta poiketen myös esimerkki, jossa siihen liittyy toinen osa, joka sekkin on mielenkiintoista kyllä nesteestä käytettävä verbi *liristä*. *Liristä*-verbi vaikuttaa vahvistavan tässä käyttöyhteydessä *tippua*-verbin merkitsemää kielteisyyttä. Näin ollen voidaan sanoa, että *tippua*-verbi säilyttää idiomikäytössäänkin osia sen ensisijaisesti neste-
mäisestä luonteesta, jolloin *PS:n* ja *KS:n* ohjeistus *tippua*-verbin käytöstä saa osaltaan tukea ei-normatiivisesta kielenkäytöstä.

Tippuuks sult yhtään kossoa pyhäks?

»Anna hiukan rahaa!» »Ei tipu!»

Ei tipu eikä lirise!

Edellä käsitellyjä tapauksia lukuun ottamatta *Paunosen sanakirjassa* mainitaan muiden merkitysten yhteydessä niiden esiintymisajat. Näistä kaksi eivät ole enää käytössä, mutta kolme muuta ovat Paunosen mukaan yhä käytössä. Käytöstä poistuneista merkityksistä vanhempi on 1950–1960-luvuilla tunnettu *tippuminen satamista* kuvatessa. Mielenkiintoista kyllä, samaa aikakautta edustava *NS* mainitsee tämän saman merkityksen, kuten olen maininnut jo luvussa 4.2.1, mutta myöhemmät *PS* ja *KS* eivät enää mainitse tällaista käyttöä *tippua*-verbille. Näin ollen vaikuttaa siltä, että 1900-luvun puolivälissä *tippua*-verbiä käytettiin laajasti sekä normatiivisessa että ei-normatiivisessa kielenkäytössä *sataa*-verbin merkityksessä, mutta tällainen merkitys on harvinaistunut, ellei jopa kadonnut sen jälkeen.

Sielt tippuu voodaa taivaalta.

Toinen tällainen nykyään käyttämätön käyttöyhteys *tippua*-verbille on *Paunosen sanakirjan* mukaan *tippumisen* käyttö *huumeiden vaikutuksesta tajuntansa menettämisen* merkityksessä 1960–1970-luvuilla. Tällainen käyttö viitanee todennäköisesti konkreettiseen liikkeeseen, joka vastaa Paunosella *pudota*-verbin merkitystä *kaatumisena* tai *pyörtymisenä*. Näin ollen kyseessä on ALASPÄIN suuntautuva liike, joka voi olla konkreettista, mutta niissä tapauksissa, jossa *tippuva* henkilö ei kirjaimellisesti lysähdä maahan käyttö on metaforista ja sitä kautta jopa abstraktia.

Tippuneelta kaverilta voi mennä muisti, mutta tavallisesti näin ei tapahdu.

Toi tyyppi tippu toissa iltana.

Näiden merkitysten lisäksi *Paunosen sanakirjan* mukaan *tippua*-verbille on yhä käytössä 1950-luvulta asti tunnetut merkitykset *pudota kyydistä* tai *hävitä kilpailussa* sekä *kaatua maahan (lyönnistä)* ja *ottaa lukua*. 1990-luvulta lähtien *tippumista* on käytetty puolestaan *hillittömään nauruun purskahtamiseen* merkityksessä. On mielenkiintoista huomata, että nämä merkitykset ovat joko identtisiä tai muistuttavat suuresti *Paunosen sanakirjassa* esitettyjä *pudota*-verbin merkityksiä.

1950-luvulta lähtien tunnettu *tippumisen* merkitys *kyydistä putoamisena* tai *häviämisenä* vastaa osittain *Paunosen pudota*-verbille antamaa merkitystä *hävitä*, mutta määritelmä on osin tuttu myös *NS*:sta joukosta jäämisen kuvaamisena *tippua*-verbillä (ks. luku 4.2.1). Esimerkkilauseiden perusteella kyseessä vaikuttaa olevan karsiutumista vastaava toiminta, joka oman kielitajuni mukaisesti kuuluu samaan merkityskenttään kuin *häviäminen*. Näin ollen määritelmän ja käyttöesimerkkien pohjalta *tippuminen* ei siis ole *pudota*-verbin synonyymi merkitykselle 'joutua päihitetyksi', mutta sitä käytetään saman aihepiirin samantapaisen toiminnan kuvailemiseen. Merkityskomponenteiltaan tällainen abstrakti *tippuminen* on sen määritelmän mukaisesti ULOSPÄIN suuntautuvaa.

Tällä rundilla sä tiput.

Nyt tiputtiin me Jonenkin kaa laakista.

Toinen *putoamisen* määritelmää muistuttava *tippua*-verbin merkitys on niin ikään 50-luvulta käytössä ollut *lyönnin* vaikutuksesta *maahan kaatuminen*, jolloin siinä on samoja piirteitä kuin *pudota*-verbin parafrasille, jossa *putoaminen* määritellään *kaatumiseksi* tai *pyörymiseksi*. Tällainen *tippuminen* on pääosin konkreettista ALASPÄIN maata KOHTI suuntautuvaa liikettä. *Paunosen sanakirjan* mukaan tällaista liikettä kuvataan myös sanonnassa *tuu tasalle niin tiput rososelle*, jossa se on metaforisessa käytössä, vaikkakin idiomin sisäisessä maailmassa liike vastaa sen konkreettista merkitystä.

Se kundi tippu ekalla liipasulla.

Se tippuu kerralla.

Tuu tasaselle niin tiput rososelle.

Näiden merkitysten lisäksi *Paunosen sanakirjan* mukaan *tippua*-verbiä on käytetty *hillittömään nauruun purskahtamisen* merkityksessä 1990-luvulta lähtien. Parafraasi on identtinen

pudota-verbille annettuun vastaavaan määritelmään nähden, jota tarkastelen edellä, ja myös käytön aloitus ajoittuu samalle vuosikymmenelle. Näin ollen tässä metaforisessa käyttöyhteydessä *tippua*- ja *pudota*-verbit ovat olleet toistensa synonyymeja slangikielenkäytössä jo lähes 30 vuoden ajan. Täydellisestä synonyymiasta kielii myös *hillittömyyden* yhdistyminen tällaiseen *tippumiseen*, jolloin *tippua*-verbi saa *pudota*-verbille tyypillisen merkityskomponentin SUURIVOLYYMINEN.

Me tiputtiin sen böönan kans ihan totaallisesti sille äijälle.

Hakusanan *pudota* tavoin *Paunosen sanakirja* listaa myös *tippumiselle* useita esimerkkejä sen idiomikäytöstä. Näistä mikään ei ole ollut aiemmin esillä aineistossani, jolloin Paunosella ei siis esiinny yhtään muiden käsittelemieni sanakirjojen idiomiesimerkkiä. Kaksi *tippua*-verbin sisältävistä idiomeista vaikuttaa lisäksi olevan ennemmin saman *'kuolemista'* tarkoittavan ilmauksen variaatioita, joissa molemmissa idiomin merkitys on varsin läpinäkyvä. Näin ollen *junasta tippuva kuolee* todennäköisesti kovan vauhdin ja maahan iskeytymisen aiheuttamiin vammoihin siinä missä *veneestä tippuva* hukkuu.

tippua junasta kuolla

tippua veneestä kuolla

tippua kun eno veneestä olla ymmärtämättä, olla ”pihalla”,

(konkreettisesti:) pudota tai jäädä jälkeen joukosta

tippua pohja (asiasta:) mennä pilalle

tippuu uus tapahtuu jotain mieluisaa

(Asteriski ks. alaviite.

Lihavointi, kursivointi ja sulkeet ja lainausmerkit sisältöineen ovat lähteen mukaiset.)

Näiden idiomien lisäksi *Paunosen sanakirjassa* mainitaan kaksi idiomiä, joiden merkitykset ovat toistensa vastakohtia. Kun jostain *tippuu pohja*, tarkoitetaan sillä jonkin *menevän pieleen*, mutta ilmaus *tippuu uus* merkitsee jonkin *mieluisan tapahtuvan*. *Kuolemista* tarkoittaviin idiomeihin verrattuna näitä merkityksiä ei voi päätellä ilmauksista yhtä helposti. Kuitenkin pohjan *tippumisen* voi ajatella viittaavan konkreettiseen liikkeeseen, jossa jonkin astian *pohjan tiputtua* astian sisältö menetetään eli se *menee* mahdollisesti *pilalle*. *Kyseessä on Paunosen sanakirjassa* kuitenkin metaforinen *tippuminen* idiomikäytössä, sillä pohjan mainitaan *tippuvan* jostain *asiasta*, joka viitanee abstraktiin kohteeseen.

Merkittävin idiomiesimerkki Paunosella on *tippua*-verbin esiintyminen niin Paunosella kuin *Naulan kantaan* -teoksessa *pudota*-verbin yhteydessä esitellyssä *enoa* koskevassa idiomissa. *Naulan kantaan* -teoksen mukaan *pudota kuin eno veneestä* -ilmausta käytetään *joukosta jäämistä* tai *paikkansa menettämisen* kuvailemiseen, mutta *Paunosen sanakirjassa* sen merkitykseksi annetaan *tappelussa häviäminen*, kuten mainitsin jo aiemmin. *Tippua*-verbin sisältävälle versiolle Paunonen antaa kaksi erilaista merkitystä, joista kumpikaan ei vastaa *putoamisen* kohdalla annettuja. Näistä ensimmäisen mukaan idiomi tarkoittaa *ymmärtämättä olemista*, mitä tarkennetaan vielä *olla ”pihalla”* -idiomilla. Oman kielitajuni mukaan *pihalla oleminen* tarkoittaa juuri *ymmärtämättömyyttä*, jolloin kumpikin parafraasi ilmaisee samaa merkitystä.

Erityisen mielenkiintoista tämän idiomien kohdalla on se, että Paunonen määrittelee sille toisenkin merkityksen, joka kuvaa *konkreettista* toimintaa, jossa *pudotaan* tai *jäädään jälkeen joukosta*. Määritelmä vastaa siis osin *Naulan kantaan* -teoksen määritelmää *pudota*-verbilliselle variaatiolle samasta idiomista, sillä sekin saa *jälkeen jäämisen* merkityksen. Paunonen määrittelee tällaisen toiminnan konkreettiseksi, mutta on huomattava, että *joukosta jälkeen jääminen* edustaa samalla metaforista toimintaa, jossa *tippuvat* tai *putoavat* henkilöt *jäävät jälkeen* tippumaisesti (ks. luvut 4.2.1 ja 4.2.2), kuten niin normatiivisissa kuin muissakin slangij- ja fraasisanakirjoissa.

Idiomista näyttää siis olevan käytössä kaksi versiota, joissa toisessa idiomien sisäisen maailman liikettä kuvataan *pudota*-verbillä, toisessa *tippua*-verbillä. Vastaavista tapauksista poiketen kyseessä ei ole muodon variaatio, vaan eri versioilla on eri merkitykset. On kiehtovaa, että Paunosen määritelmä *putoamisen* sisältävälle versiolle ei vastaa *Naulan kantaan* -teoksen antamaa määritelmää samalla, mutta *tippua*-verbin sisältävän version määritelmä on lähes identtinen juuri samaisen *Naulan kantaan* -teoksen parafrasien kanssa.

Paunosen sanakirjan esimerkkilauseissa *tippua*-verbi kollokoi niin edellä esitellyissä idiomikäytössä kuin muissakin parafraaseissa enimmäkseen ihmisen, eli AINEELLISEN ja KIINTEÄN SUUREN ELOLLISEN olennon kanssa, mikä poikkeaa täysin normatiivisten *PS:n* ja *KS:n* kollokaatioista. Myös PIENI *torakka* kuuluu tähän ELOLLISTEN kategoriaan. Muita kollokaatteja ovat NESTEMÄINEN *vesi* sekä KIINTEÄT ja PIENET *rekkari* (= rekisterinumerolaatta), *silmä* ja *raha*. Idiomiesimerkeissä olevaa *pohjaa* voidaan katsoa KIINTEÄKSI, mutta sen koosta on mahdotonta esittää arveluja idiomien pohjalta. AINEETTOMIA *tippumisen* kohteita edustaa idiomikäytössä oleva *uus[i]*. Myös *rahaa* voidaan pitää tietyissä tapauksissa AINEETTOMANA tilisiirtojen aikakaudella, jolloin konkreettisen setelitukun tai kolikkokasan sijasta raha liikkuu useimmiten aineettomasti.

Tipahtaa-verbin merkitykseksi *Paunosen sanakirja* antaa vain *hämmästyminen*, joka on ollut Paunosen mukaan käytössä 1980–1990-lukujen taitteessa. Parafraasissa ei siis oteta kantaa *tipahtaa*-verbin suhteesta muihin tutkiini verbeihin, vaikka itse sitä käytetään *tippua*-verbin parafraasissa. Hakusanan ja sitä havainnollistavan esimerkkilauseen pohjalta tällaiselle tipahtamiselle ei voi määrittää mitään merkityskomponentteja. Käyttöesimerkin pohjalta voidaan kuitenkin sanoa, että *tipahtaminen* kollokoi AINEELLISEN ja KIINTEÄN ELOLLISEN olennon, eli ihmisen kanssa. Kooltaan ihmistä voidaan puolestaan pitää SUURENA.

Mä tipahdin tosi mielettömästi.

Slangikäytössä hakusana *tipahtaa* ei näytä kuuluvan *tippua*- ja *pudota*-verbiin kanssa samaan merkityskenttään jonkinlaisen liikkeen kuvaajana joko konkreettisessa tai abstraktissa mielessä. Normatiivisten sanakirjojen parafraasien tavoin *Paunosen sanakirjassa tipahtaa*- ja *pudota*-verbejä käytetään kuitenkin *tippumisen* selittämiseen, jolloin ainakin pääkaupunkiseudun puhekielessä tutkimani kolme verbiä eivät vain kuulu samaan merkityskenttään, mutta ovat tämän lisäksi toistensa synonyymeja.

Paunosen sanakirjan komponenttianalyysitaulukot ovat liitteissä taulukot 16 ja 17. Taulukko 16 esittää verbejä kuvaavat komponentit ja taulukko 17 verbiin kollokaattien ja muiden viittaussuhteissa olevien sanojen komponentit. Varsinaiset kollokaattikomponentit on merkitty taulukkoon k-merkinnällä.

4.3.4 Oikeeta suomee

Muista käyttämistäni sanakirjoista poiketen tutkimani verbit eivät esiinny *Oikeeta suomee* -teoksessa vain yksittäisten verbiin hakusanojen kohdalla niiden eri käyttöyhteyksien kuvaajina, vaan tunnetut sanaliitot ovat teoksessa itsenäisiä hakusanoja. Näin ollen tutkimieni verbiin käyttöä ja merkityksiä selitetään sekä varsinaisten verbiin kohdalla että omina hakusanoinaan esiintyvien *tippua*-, *pudota*- ja *tipahtaa*-verbiin sisältävien idiomien yhteydessä. Säilyttääkseni eri sanakirjojen vertailumahdollisuuden esittelen nämä idiomit kunkin tutkittavan verbiin yhteydessä aiemman analyysin tapaan.

Hakusanojen luonteen erilaisuudesta huolimatta *Oikeeta suomee* lähestyy hakusanojensa käsittelyä hyvin samalla tavoin kuin muukin tutkimani sanakirjat eli määritelmien metakieli rakentuu ensisijaisesti toisen suomenkielisten sanojen varaan. *Oikeeta suomee* -teoksen erikoisuutena ovat määritelmien käännökset englanniksi, jolloin metakielenä toimii myös englanti.

Tarkastelen pääasiallisesti sanakirjan suomenkielisiä parafraaseja, mutta esittelen määritelmien yhteydessä myös niiden englanninkieliset käännökset.

Hakusanan *pudota* kaikki määritelmät esiintyvät *Paunosen sanakirjassa*, tosin suppeamassa muodossa. On myös huomattavaa, kuinka näistä Paunosella esiintyvistä käyttöyhteyksistä *Oikeeta suomee* -teoksessa mainitaan vain kolme, ja kuinka yksikään näistä parafraaseista ei vastaa normatiivisten sanakirjojen määritelmiä *pudota*-verbille. *Pudota* määritelläänkin *Oikeeta suomee* -teoksessa seuraavalla tavalla:

1 kaatua, pyörtyä [fall down; fall unconscious]

2 lakata ymmärtämästä, pudota kärryiltä [lose track; not understand]

3 slg. menettää pokkansa, nauraa hillittömästi, putoilla [burst into immoderate laughter]

Näin ollen *putoaminen* määritellään ensisijaisesti *kaatumiseksi* ja *pyörtymiseksi*, jotka ovat Paunosen mukaan olleet *putoamisen* merkityksiä vain 1960–1970-luvuilla. Ristiriita on erikoinen, sillä se viittaisi siihen, että käyttöyhteys on hävinnyt stadin slangista, mutta säilynyt yleisessä puhekielessä. Tällainen *putoaminen* tarkoittaa esimerkkilauseiden ja määritelmien pohjalta konkreettista liikettä, jossa liikutaan ALASPÄIN, kuten Paunosella.

Näiden merkitysten yhteydessä esiintyvät esimerkkilauseet ovat siitä mielenkiintoisia, että etenkin niistä jälkimmäisen voi käsittää kuvaavan konkreettisen toiminnan lisäksi myös Paunoselta tuttua *häviämistä* jostain karsiutumisen kautta. *Oikeeta suomee* ei kuitenkaan anna *pudota*-verbille tällaista merkitystä, jolloin liike määrittyy yksinomaan konkreettiseksi toiminnaksi.

Se oli semmonen tälli, et jätkä putos heti.

Kesy nyrkkeilijä putos kolmannessa erässä.

Niin ikään Paunoselta tutulla tavalla *putoamisella* tarkoitetaan myös abstraktia toimintaa eli *ymmärryksen lakkaamista* ja *kärryiltä putoamista*, joiden metaforista luonnetta tarkastelen jo normatiivisten sanakirjojen yhteydessä. Jälkimmäinen selitys eli *pudota kärryiltä* -idiomi esiintyy *Oikeeta suomee* -teoksessa myös itsenäisenä hakusanana, jolloin se määritellään seuraavasti:

lakata ymmärtämästä, pudota juonesta, tippua kärryiltä, pudota (2) [lose track, not understand]

Parafraasista on nähtävissä, kuinka se on tietyllä tapaa kehämäisessä suhteessa *pudota*-verbin määritelmän kanssa, sillä siinä missä *pudota*-verbin kohta 2 selitetään *pudota kärryiltä* -idiomilla, idiomi selitetään puolestaan tällä *pudota*-verbin merkityksellä. Myös määritelmien englanninkieliset versiot ovat identtisiä toistensa kanssa, jolloin voidaan sanoa, että sekä idiomi että yksittäinen verbi vastaavat samaa abstraktia merkitystä 'lakata ymmärtämästä'. Tämä näkyy osaltaan myös hakusanoille annetuista esimerkkilauseista, joista etenkin *pudota*-verbiin liittyvää lausetta voisi oman kielitajuni mukaisesti täydentää sanalla *kärry* ja ilmauksen merkitys säilyisi samana. Herääkin kysymys, voisiko tällainen *pudota*-verbin merkitys olla alkujaan syntynyt verbin lohkeamalla *pudota kärryiltä* -idiomista.

Hei, sanotko uudestaan, mä taisin jo pudota.

Osa oppilaista putoo kärryiltä jo heti ekalla luokalla.

Sä oot kuule mutsi jo pudonnu kärryiltä ajat sitten.

Tutkimieni verbien kannalta on huomattavaa, että *pudota kärryiltä* -idiomin parafraasissa idiomin selittämiseen käytetään idiomia *tippua kärryiltä*, joka esiintyy *Oikeeta suomee* -teoksessa myös omana hakusananaan. Käsittelen tätä idiomin tarkemmin *tippua*-verbin muiden merkitysten ja käyttöyhteyksien yhteydessä, mutta jo *pudota kärryiltä* -idiomin määritelmän perusteella on nähtävissä, että näillä kahdella ilmauksella on sama merkitys, jolloin ainakin idiomikäytössä ne ovat synonyymisia. Tämä on myös ensimmäinen kerta, kun mitään *pudota*-verbiin viittaavaa tai sen sisältämää ilmausta määritellään aineistossani käyttämällä *tippua*-verbiä, vaikka *tippuminen* on määritelty toistuvasti *pudota*-verbin kautta.

On myös mielenkiintoista huomata, kuinka *Oikeeta suomee* esittää *kärryiltä putoamisen* selitykseksi myös ilmauksen *pudota juonesta*, jota ei ole listattu teoksessa omaksi hakusanakseen. Mielenkiintoiseksi ilmauksen tekee sen yhteneväisyys *Naulan kantaan* -teoksessa esitettyyn selitykseen *kelkasta putoamiselle* (ks. luku 4.3.1), jossa ilmaus määritellään kyvyttömyydeksi *seurata esimerkiksi juonta*. Tällainen merkitys on hyvin lähellä 'ymmärtämisen lakkaamisen' merkitystä, ja *Naulan kantaan* -teoksessa *kärryiltä* ja *kelkasta putoaminen* esitetäänkin saman ilmauksen variaatioina.

Idiomi *pudota kelkasta* esiintyy myös *Oikeeta suomee* -teoksessa, mutta ei omana hakusananaan vaan hakusanan *kelkasta* esimerkklauseena. *Kelkasta*-sanon sisältäville ilmauksille annetaan *Oikeeta suomee* -teoksessa hyvin pitkälti *Naulan kantaan* -teoksessa esitettyä määritelmää vastaava selitys, tosin jälkimmäistä huomattavasti yksityiskohtaisemmin. Tämän lisäksi

sana *kelkasta* rinnastetaan parafrasissa sanoihin *kärryiltä* ja *joukosta*, jotka molemmat esiintyvät useissa *pudota*-verbin määritelmässä niin normatiivisissa kuin slangi- ja fraasisanakirjojen yhteydessä. Näissä kaikissa ilmauksissa on kyse tietynlaisesta ikään kuin ULOSPÄIN suuntautuvaan liikkeeseen, jossa *ymmärrys* edustaa sisätilaa.

tilanteessa tms. heikosti tai ei ollenkaan pysymisestä, jälkeen jäämisestä tms.: *kärryiltä*; *joukosta* [lose track of sth; "not with sb"]

Vaikka on mielenkiintoista nähdä, kuinka näiden kahden idiomin tai yhden idiomin variaatioiden merkitys on pysynyt samana niiden 20 vuoden aikana mitä on kulunut *Naulan kantaan* ja *Oikeeta suomee* -teosten julkaisun välissä, varsinainen huomio kiinnittyy hakusanalle *kelkasta* annettaviin esimerkkilauseisiin. Tämä johtuu siitä, että tämän hakusanan kohdalla esiintyy koko *Oikeeta suomee* -teoksen ainoa maininta *tipahtaa*-verbistä, jota käytetään esimerkkilauseissa synonyymisesti *pudota*-verbin kanssa. Näin ollen vaikka *pudota*-verbin määritelmässä ei mainita mitään *tipahtaa*-verbistä eikä itse *tipahtaa*-verbi esiinny yksin tai minkään muun hakusanan yhteydessä, niiden käyttö on *Oikeeta suomee* -teoksen perusteella idiomikäytössä synonyymistä.

Mä putosin kelkasta heti tunnin alussa.

Meikä tipahti kelkasta jo alkukierroksilla.

Näiden *ymmärtämisen lakkaamista* tai *mukana pysymisen* vaikeutta merkitsevien metaforisten merkitysten lisäksi *Oikeeta suomee* esittää *putoamisen* kolmanneksi merkitykseksi myös Paunosen *sanakirjassakin* esiintyvän *hillittömän nauramisen*, jota täydennetään määritelmillä menettää *pokkansa* ja *putoilla*. Näistä jälkimmäinen esiintyy myös omana hakusanaan merkityksessä *nauraa hillittömästi* tai *katketakseen* ja *pudota*-verbi sen nauramista tarkoittavassa merkityksessä. Kyseessä ei siis ole sama *putoilla*-verbin konkreettinen merkitys, jolla määritellään *tippumista* normatiivisten sanakirjojen parafraaseissa. Näin ollen myös tässä tapauksessa *Oikeeta suomee* -teoksen antamat määritelmät ovat kehämäisiä, sillä merkityksiä määritellään toinen toisillaan.

Kuten esittelin jo aiemmin *Paunosen sanakirjan* yhteydessä, tällainen *hillittömäksi* kuvailtava toiminta saa merkityskomponenttikseen SUURIVOLYYMISYYDEN, jota tätä käyttöä havainnollistavassa esimerkkilauseessa korostetaan vielä *täysillä*-sanalla. Näin ollen sen merkityksessä on havaittavissa tietty yhteys normatiivisten sanakirjojen kuvailemaan *putoamiseen*,

vaikka *Oikeeta suomee* -teoksessa esitelläänkin nimenomaisesti normitettuun yleiskieleen kuulumattomia merkityksiä ja käyttöyhteyksiä. On kuitenkin huomattava, että sekä *pudota-* että *putoilla-*verbien käyttö tässä merkityksessä luokitellaan *Oikeeta suomee* -teoksessa slangiksi-ilmaukseksi, toisin kuin *pudota-*verbille annettu kaksi ensimmäistä merkitystä. Syynä tähän voi olla verbin käyttötarkoituksen suhteellinen nuoruus, sillä Paunonen on ajoittanut tämän merkityksen syntyneen vasta 1990-luvulla, jolloin se ei ole välttämättä vielä vakiintunut samalla tavalla osaksi kielenkäyttäjien yhteistä sanastoa, kuten merkitykset 'kaatua', 'pyörtyä' ja 'lakata ymmärtämästä'.

Mä yritin olla vaan ihan pökkana, mut sit mä putosin.

Se oli semmonen herja, et jengi putos ihan täysillä.

Näiden hakusanojen lisäksi putoaminen esiintyy *Oikeeta suomee* -teoksessa vielä ilmauksessa *puusta pudonnut*, joka esiintyy aineistossani jo *NS*:ssa idiomissa *seisoa kuin puusta, pilvistä pudonneena*, joka on esitetty *PS*:ssa ja *KS*:ssa muodossa *oli kuin puusta pudonnut*. Tämä versio on myös *Naulan kantaan* -teoksessa. Ilmauksen merkitys on tässäkin teoksessa sama kuin aiemmin käsittelemissäni tapauksissa, jolloin idiomilla kuvataan *hämmästyneisyyttä*, tosin *Oikeeta suomee* tarjoaa muiden hakusanojensa tapaan laajemman joukon muita tätä merkitseviä ilmauksia.

hölmistynyt, hämmentynyt, ymmällään, puulla päähän lyöty; tärähtänyt, hölmö [confused, baffled; stupid, crazy]

Aiemmista sanakirjoista poiketen *Oikeeta suomee* -teoksessa niin konkreettisen kuin abstraktinkin *putoamisen* kohteena on aina jokin ihmiseen viittaava sana, toisin kuin esimerkiksi normatiivisten sanakirjojen yhteydessä, joissa *pudota-*verbin kollokaattien joukko on varsin laaja. Tämä ilmiö näkyy myös metaforiin perustuvien idiomien sisäisessä maailmassa, kuten *puusta pudonnut* -ilmauksen esimerkkilauseissa.

Äiti oli kun puusta pudonnu, kun me karautettiin isän kanssa uella autolla pihaan.

Toi tyyppi tuntuu olevan vähän puusta puonnu.

Äidin ja tyyppin lisäksi muita ihmistä tarkoittavia *putoamisen* kollokaatteja edustavat *nyrkkeilijä* ja *jätkä*. '*Nauramisen*' merkityksen yhteydessä *pudota* kollokoi myös *jengin* kanssa, jolloin kollokaation voi rinnastaa esimerkiksi normatiivisissa sanakirjoissa *tipahtaa-*verbin

kollokaattina esiintyvään *joukkue*-sanaan (ks. luvut 4.2.1 ja 4.2.2). Suurin osa *Oikeeta suomee* -teoksen määrittelemästä *putoamisesta* kohdistuu esimerkkilauseissa kuitenkin joko puhujaan itse tai puhuteltavaan. Näin ollen merkityskomponenteiltaan *pudota*-verbin kanssa kollokoivat kohteet ovat kaikki ELOLLISIA olentoja eli AINEELLISIA, KIINTEITÄ ja kooltaan SUURIA.

Tippua-verbille *Oikeeta suomee* -teoksessa ei ole yhtä monta hakusanaa kuin *putoamiselle*, mutta sisällöllisesti teoksen määritelmät *tippumiselle* ovat moniin muihin käsittelemiini sanakirjoihin verrattuna monipuolisemmat. Tässäkin on tosin *poikkeuksena Paunosen sanakirja*, jossa *tippumiselle* määritellään peräti kahdeksan eri käyttöyhteyttä, joista *Oikeeta suomee* sisältää neljä. *Oikeeta suomee* -teos antaa itsenäiselle hakusanelle *tippua* seuraavat määritelmät:

- 1 nauraa hillittömästi, pudota (3) [burst into immoderate laughter]
- 2 lakata ymmärtämästä, pudota kärryiltä, pudota (2) [lose the thread]
- 3 kaatua, pyörtyä, pudota (1) [fall over; faint]
- 4 herua, tulla, ilmestyä [appear; leak out]

Parafraasit ovat siitä mielenkiintoisia, että niistä kolme ensimmäistä vastaavat täysin *pudota*-verbille annettuja määritelmiä, tosin käänteisessä järjestyksessä. Näin ollen puhekielessä *tippua* ja *pudota* olisivat synonyymisia, vaikka *Oikeeta suomee* -teoksen listausjärjestyksen perusteella vaikuttaa siltä, että verbien eri merkitysten yleisyydessä on eroja. Lisäksi huomionarvoista on se, että *tippumista* selitetään näissä yhteyksissä *pudota*-verbin parafraaseilla, vaikka *putoamista* ei puolestaan selitetä *tippua*-verbin avulla. Ilmiö on tuttu aiemmin käsittelemistäni sanakirjoista, ja vaikuttaakin siltä, että myös *Oikeeta suomee* mieltää *tippumisen putoamiselle* alisteiseksi toiminnaksi. Kuitenkaan *tippua*-verbille annettavien merkitysten ja käytön perusteella tällaista suhdetta ei synny, jolloin valinta saattaa perustua normatiivisen kielenkäytön kantaan.

Näiden *pudota*-verbin kanssa jaettujen merkitysten lisäksi *tippua*-verbille annetaan myös merkitykset *herua*, *tulla* ja *ilmestyä*, jotka ovat esiintyneet *tippumisen* merkityksinä jo normatiivisissa sanakirjoissa. Tämän käytön parafraasissa esiintyvä käänös *leak out* [=tihkua, valua, vuotaa] on *Oikeeta suomee* -teoksen ainoa maininta tippumisen liittymisestä millään tavalla nesteen liikkeeseen. Näin ollen voidaan sanoa, että puhekielessä normatiivisten sanakirjojen korostama *tippumisen* nestemäisyys ei vaikuta olevan ollenkaan osa verbille annettavia merkityspiirteitä tai käytön rajautumista.

Koska *tippua*-verbille annetut määritelmät ovat kolmen ensimmäisen kohdan kannalta lähes identtisiä *pudota*-verbille annettujen kanssa, en koe tutkielmani kannalta kovin

hedelmälliseksi analysoida uudestaan sellaisia osioita, jotka olen käsitellyt *pudota*-verbin yhteydessä. Keskitynkkin sen sijaan tarkastelemaan parafraaseissa esiintyviä eroavaisuuksia, ja selvittämään verbien merkityksen ja käytön suhdetta sitä kautta.

Esimerkiksi *putoamisen* ensisijaisena merkityksenä esiintyvän konkreettisen merkityksen *kaatua* ja *pyörtyä* sijoittuminen *tippumisen* käyttöyhteyksissä vasta kolmanneksi samalla, kun sitä abstraktimman *hillittömän nauramisen* merkitys annetaan *Oikeeta suomee* -teoksessa ensimmäisenä, on hyvin mielenkiintoinen tapaus. Tällainen esitystapa saattaa kieliä siitä, että *pudota*-verbille annetaan myös puhekielessä enemmän normatiivisista sanakirjoista tuttuja *putoamisen* ominaisuuksia, jolloin sitä käytetään merkityksissä, jotka muistuttavat eniten huolitellun yleiskielen mukaista ALASPÄIN suuntautuvaa liikettä. Toisaalta koska puhekielessä *tippua*-verbin merkityksiin ei liitetä *Oikeeta suomee* -teoksen perusteella nestemäisiä ominaisuuksia, sitä voidaan käyttää normatiivisen kielenkäytön merkityksistä etäisemmistä merkityksistä, kuten *nauramisen* yhteydessä. Samalla *tippua*-verbi saa *pudota*-verbille tyypillisen merkityspiirteiden eli toiminnan SUURIVOLYYMISYYDEN.

Pudota-verbin esimerkkilauseisiin verrattuna *tippua*-verbin *nauramisen* merkitystä havainnollistaviin käyttöesimerkkeihin ei liity muita volyymin suuruutta korostavia sanoja, mutta *kaatumista* ja *pyörtymistä* merkitsevistä esimerkkilauseista toisessa käytetään sanaa *rankka*, joka normatiivisessa kielenkäytössä liittyisi enemmän *pudota*-verbin ominaisuuksiin. Myös toinen tätä merkitystä havainnollistavassa lauseessa vaikuttaa kyseessä olevan yhtäkkinen toiminta, joka on niin ikään ominaisuus, joka liittyy normatiivisessa kielenkäytössä *pudota*-verbiin. Vaikuttaakin siltä, että *tippua*-verbi saa ainakin implisiittisesti puhekielessä joitakin *putoamiselle* tyypillisiä ominaisuuksia.

Sit et ala vääntelee naamaas, tai mä tipun heti.

Voi veljet, sillon me tiputtiin.

Mua väsyttää niin rankasti, et mä tipun kohta.

Älä ny siihen tipu!

Näistä yhteneväisyyksistä huolimatta, *tippua*-verbin *hillittömän naurun* määrittelyssä on *Oikeeta suomee* -teoksessa myös eräs kiehtova eroavaisuus *pudota*-verbin vastaavaan parafraasiin verrattuna. Kuten edellä mainitsin, *hillittömän nauramisen* merkitys annetaan *pudota*-verbille määritelmän viimeisenä kohtana ja *tippumiselle* sen ensimmäisenä. Tämän esitysjärjestyksen vastakkaisuuden lisäksi tämän molemmille verbeille identtisen merkityksen tyyliarvoa ei

määritellä samoin. Siinä, missä *pudota*-verbin yhteydessä käyttö määritellään slangi-ilmaukseksi, *tippumisen* parafrasissa käytölle ei anneta mitään tyyliarvoa. Näin ollen *tippua*-verbin käyttö tällaisen *nauramisen* merkityksessä ei vaikuta olevan paitsi yleisempää kuin *pudotamisen* käyttö, se on myös tyyllillisesti neutraalimpi puhekielessä.

Mielenkiintoista kyllä, merkitys '*lakata ymmärtämästä*' esiintyy sekä *pudota*- että *tippua*-verbillä toisena määritelmänä, jolloin voidaan olettaa, että niiden käyttö on kutakuinkin yhtä yleistä. Tämä idiomimerkitys on aineistoni kannalta merkittävä, sillä, kuten mainitsin jo *pudota kärryiltä* -idiomin yhteydessä, *Oikeeta suomee* -teoksessa esiintyy myös itsenäinen hakusana *tippua kärryiltä*, joka määritellään seuraavasti:

lakata ymmärtämästä, pudota kärryiltä [stop understanding]

Vaikka tämä parafraasi onkin *pudota kärryiltä* -idiomin määritelmään verrattuna suppeampi, sillä siihen ei ole liitetty muita *Oikeeta suomee* -teoksessa esiintyviä vastaavaa merkitystä välittäviä hakusanoja, ne ovat sisällöltään hyvin lähellä toisiaan. Lisäksi itsenäisistä hakusanoista *tippua* ja *pudota* poiketen tässä tapauksessa idiomien synonyymisyys on selvästi nähtävissä määritelmistä, sillä siinä missä tässä annetaan *pudota*-verbillinen variaatio *tippua kärryiltä* -idiomin selityksenä, vastaavasti *pudota kärryiltä* määritellään *tippua*-verbillisellä variaatiolla aiemmin käsitellyllä tavalla.

Näin ollen nämä kaksi idiomia ovat puhekielessä oikeammin saman *ymmärryksen lakkaamista* merkitsevän idiomien variaatioita, jolloin ilmauksessa voi käyttää kumpaa tahansa verbiä. Tämä ilmenee myös hakusanalle *tippua kärryiltä* annetusta esimerkkilauseesta, joka muistuttaa rakenteeltaan hyvin pitkälti *pudota kärryiltä* -idiomille annettuja esimerkkejä (ks. edellä). Näin ollen molemmissa variaatioissa ymmärrys vaikuttaa lakkaavan *heti* tai melko pian sen jälkeen, jolloin eri variaatioiden käyttötilanteissakaan ei vaikuta olevan eroja.

Mä tipuin heti ku se proffa alko selittää.

Mä tipuin kärryiltä heti kun alettiin puhua kieliopista.

Ootteks te tippunu kärryiltä, pitäistkö mun selittää uudestaan?

Itsenäinen hakusana *tippua* määritellään *Oikeeta suomee* -teoksessa aiemmin mainitulla tavalla *herumiseksi*, *ilmestymiseksi* tai *tulemiseksi*. Näistä konkreettisilta ominaisuuksiltaan nestemäinen merkitys *herua* on esiintynyt *tippumisen* normatiivisissa määritelmissä

implisiittisesti jo *NS*:ssa ja varsinaisesti *PS*:ssa ja *KS*:ssa sekä näihin hyvin pitkälti perustuvassa *Sanakirja ulkomaalaisille* -teoksille. Näin ollen tämä abstrakti ikään kuin -merkitys on hyviin vakiintunut *tippua*-verbin käyttöyhteydeksi, mikä ilmenee myös *Oikeeta suomee* -teoksessa muihin hakusanoihin verrattuna runsaasti liitettyihin esimerkkilauseisiin.

Oli niin kolkko myyjä, et ei ees pientä hymyä tippunu.

Kai niin rikkaalta äijältä ees pari sataa tippuu.

Onks niistä tuloksista tippunu mitään tietoa?

Sen sijaan samassa kohdassa annetut merkityksen 'ilmestyä' ja 'tulla' eivät ole aiemmin esiintyneet *tippua*-verbin yhteydessä, vaan molemmat merkitykset ovat sisältyneet *tipahtaa*-verbin parafraaseihin. 'Ilmestyä' esiintyy *tipahtamisen* määritelmässä niin *PS*:ssa kuin *KS*:ssa ja *tulla*-verbi samassa merkityksessä *Sanakirja ulkomaalaisille* -teoksessa. Näiden merkitysten liittyminen *Oikeeta suomee* -teoksessa *tippua*-verbiin on erikoista, sillä kuten jo aiemmin mainitsin, *tipahtaa* ei esiinny itsenäisenä hakusanana tai minkään hakusanan osana, jolloin sen ainoa esiintymä koko teoksessa on esimerkkilauseessa hakusanan *kelkasta* kohdalla. Myös näille merkityksille annettava esimerkkilause muistuttaa rakenteellisesti aiemmin *tipahtaa*-verbille annettuja käyttöesimerkkejä (ks. luvut 4.2.1–4.2.3 ja 4.3.2). Esimerkkilauseen perusteella toiminta on KOHTI suuntautunutta.

Mitäs sä siihen tipuit?

Vaikuttaakin siltä, että *tippua*-verbiä käytetään puhekielessä sellaisissa yhteyksissä, joissa normatiivinen kielenkäyttö suosii *tipahtaa*-verbiä. Tämä ei olisi itsessään mitenkään erikoinen ilmiö sanaston ja merkitysten saralla, mutta tällainen *tipahtamisen* syrjäyttäminen sille tyypillisissä yhteyksissä on hyvin merkittävä seikka *tippua*- ja *pudota*-verbien vastaavaan suhteen, ja samalla koko tutkimukseni, kannalta.

Tippua-verbi esiintyy *Oikeeta suomee* -teoksessa myös osana hakusanaa *ei tipu*, joka on mainittu yhtenä *tippumisen* käyttöyhteytenä normatiivisista sanakirjoista slang- ja fraasisanakirjoihin. Aiemmin aineistossani *arkisävyiseksi kieltäytymiseksi* määritellylle ilmaukselle ei tässä tapauksessa anneta mitään arvioita sen tyyliarvosta, sillä kyseessä on jo lähtökohtaisesti puhekielen sanakirja, mutta *Oikeeta suomee* määrittelee poikkeuksellisesti itse kiellon tapaa. Teos tarjoaa ilmaukselle myös useamman samaa merkitystä edustavan selityksen, mutta *Naulan kantaa* -teoksesta ja *Paunosen sanakirjasta* poiketen käyttöyhteydelle ei määritellä mitään

tiettyä aihepiiriä, kuten edelle mainituissa *rahaa*. Näin ollen *Oikeeta suomee* -teoksen parafrasi hakusanalle *ei tipu* on seuraavanlainen:

jyrkkä kieltö: en anna, ei onnistu, ei tule kuuloonkaan [”No way!”]

Kuten mainitsin, parafrasissa määritellään muista käsittelemistäni sanakirjoista poiketen kiellon tapa, joka on *Oikeeta suomee* -teoksen mukaan *jyrkkä*. Tällaisen ominaisuuden liittämisen *tippumisen* sisältävään ilmaukseen vahvistaa osaltaan *Oikeeta suomee* -teoksessa ilmenevää kaavaa, jossa *tippua*-verbiin liittyy normatiivisen kielenkäytön kannalta selvästi *pudota*-verbille ominaisia piirteitä. Tässä tapauksessa yhteneväisyyttä ei tarvitse päätellä implisiittisesti, vaan merkityskomponentti JYRKKÄ, joka esiintyy kaikkien normatiivisten sanakirjojen *pudota*-verbin määritelmässä, on niin ikään suoraan ilmaistuna.

Vaikka *Oikeeta suomee* ei erikseen mainitse mitään ilmauksen käytöstä pyynnöstä kieltäytymisenä kuten *Paunosen sanakirjassa*, hakusanaan liitetty käyttöesimerkki noudattaa kuitenkin tätä kaavaa. Näin ollen *kieltö* voidaan ajatella myös kieltäytymisenä, mikä on *Paunosen sanakirjan* yhteydessä mainitsemallani tavalla nähtävissä myös *PS:n* ja *KS:n ei tipu* -ilmauksen käyttöesimerkeissä.

”*Oisko sul lainata vähän? – Ei tipu!*”

Tippumisen kohteet ovat *Oikeeta suomee* -teoksessa enimmäkseen ihmisiä niin konkreettisen kuin abstraktin toiminnan kollokaatteina. *Pudota*-verbin kollokaattien tavoin kollokaateissa toistuvat useimmin puhuteltava tai puhuja itse, jolloin *putoamisen* tavoin *tippumisen* kohteet ovat ELOLLISIA olentoja, ja näin ollen AINEELLISIA, KIINTEITÄ ja kooltaan SUURIA. Näin ollen *Oikeeta suomee* -teoksen kuvaama kielenkäyttö eroaa varsin merkittävästi normatiivisen kielenkäytön kannasta ELOLLISTEN olentojen rajautumisesta *tippua*-verbin kohteiden ulkopuolelle.

Poikkeuksen tälle ihmiskeskeisyydelle muodostavat *tippua*-verbin merkitykselle *herua* annetut kollokaatit. Tähän käyttöön liitetyissä kolmessa esimerkikilauseessa *tippumisen* kollokaatteina esiintyvät *hymy*, *pari sataa* ja *tieto*. Näistä *tieto* esiintyy myös *PS:n* ja *KS:n* yhteydessä abstraktin *tippumisen* kohteena edustaen sen AINEETTOMIA kollokaatioita. *Hymy* puolestaan on verrattavissa esimerkiksi *putoamisen* kollokaatioon *painoon* (ks. luku 4.2.1), sillä siinä yhdistyvät konkreettinen kasvojen lihasten järjestäytyminen ilmeeksi, mutta *hymyä* ei voi käsin

kosketella samalla tavalla kuin esinettä. Näin ollen sen on samanaikaisesti sekä AINEETON että AINEELLINEN *tippumisen* kohde.

Myös kollokaatio *pari sataa* kuuluu tähän kategoriaan *hymyn* kanssa. Esimerkkilauseesta voidaan päätellä sen kontekstiksi raha, jolloin puhuja jättää mainitsematta rahayksikön, sillä se on usein kaikkien tiedossa, eikä sitä tarvitse mainita erikseen. Näin ollen *tippumisen* kohde on tässä tapauksessa oikeammin *pari sataa* [valuuttaa]. Kuten mainitsin jo *Paunosen sanakirjan* kohdalla, elämme nykyään tilisiirtojen aikakaudella, jolloin raha liikkuu enimmäkseen ykkösinä ja nollina eli täysin AINEETTOMASTI. Koska kuitenkin käytämme yhä myös käteistä, joka on nimensä mukaisesti käsin kosketeltavaa, *tippumisen* kohde voi tässä tapauksessa olla myös potentiaalisesti AINEELLISTA.

Tipahtaa-verbi esiintyy aiemmin tässä luvussa mainitsemallani tavalla vain osana yhtä hakusanan *kelkasta* esimerkkilauseista. Näin ollen sen merkitys jää idiomille tyypillisesti abstraktiksi tarkoittaen 'esimerkiksi *tilanteessa heikosti tai ei ollenkaan pysymistä*' tai '*jälkeen jäämistä*'. Kuten jo käsittelin *pudota*-verbin kohdalla, *tipahtaa* ja *pudota* ovat tämän idiomien kohdalla toistensa synonyymeja, jolloin ne ovat saman idiomien eri variaatiovaihtoehtoja. *Pudota*-verbille tyypillisesti *tipahtamisen* kohteena on puhuja itse eli ELOLLINEN olento. Näin ollen *tipahtaa*-verbin samaa kohde on ominaisuuksiltaan AINEELLINEN, KIINTEÄ ja SUURI. Idiomien sisäisessä maailmassa tipahtamisen liikeradaksi voidaan määritellä ULOSPÄIN suuntautuvaisuus, vaikka itse idiomilla ei luonnollisesti ole liikeverbille ominaisia piirteitä.

Meikä tipahti kelkasta jo alkukierroksilla.

Oikeeta suomee -teoksen komponenttianalysitaulukot ovat liitteissä taulukot 18 ja 19. Taulukko 18 esittää verbejä kuvaavat komponentit ja taulukko 19 verbien kollokaattien ja muiden viittaussuhteessa olevien sanojen komponentit. Varsinaiset kollokaattikomponentit on merkitty taulukkoon k-merkinnällä.

4.3.5 Suurella sydämellä

Suurella sydämellä on *Naulan kantaan* -teoksen tavoin idiomisanakirja, joten tämänkin teoksen osalta tutkittavien verbien merkityksen ja käytön tarkastelu jää pitkälti idiomien sisäisten kollokaatioiden varaan. *Pudota*-verbiä käytetään *Suurella sydämellä* -teoksen mukaan varsinaisen hakusanan *pudota* yhteydessä neljässä idiomissa, joista kahta käytetään aineistoni normatiivisissa sanakirjoissa ja *Naulan kantaan* -teoksessa, yhtä *Naulan kantaan* -teoksessa, muttei

normatiivisissa sanakirjoissa ja yksi on aineistossani uusi. Näiden lisäksi verbi esiintyy hakusanojen *puu* (*puusta pudonnut*), *omena* (*ei omena kauas puusta putoa*), *kyyti* (*jäää/pudota kyydistä*), *kivi* (*kivi putoaa sydämeltä*), *neula* (*kuulla neulan putoavan*) ja *eno* (*pudota/tippua/jäää kuin eno veneestä*) yhteydessä. Tutkimukseni kannalta on merkittävää, että vain viimeisessä tapauksessa esiintyy sekä *tippua-* että *pudota-*verbi toistensa vaihtoehtoina.

Ilmaukset *pudota jaloilleen* ja *pudota kärryiltä* ovat *Naulan kantaan* -teoksen yhteydessä mainitsemallani tavalla esiintyneet osata *pudota-*verbin sanakirja määritelmiä jo *NS:*sta lähtien aina nykykielenhuoltoon edustavaan *KS:*an. Idiomi *pudota kelkasta* esitetään *Naulan kantaan* -teoksessa sekä *Paunosen sanakirjassa kärryiltä putoamisen* variaationa (ks. luvut 4.3.1 ja 4.3.3), mutta siitä poiketen *Suurella sydämellä* antaa idiomille toisen merkityksen. Näin ollen *pudota kelkasta* ei merkitse *ymmärryksen lakkaamista* vaan *muista jälkeen jäämistä*. Vaikuttaakin siltä, että eri kielenkäyttäjille kyseessä voi olla muodon variaation sijasta myös aivan toista merkitystä välittävästä idiomista. Tällainen merkitys on lähempänä *pudota-*verbin muuta metaforista käyttöä, jossa viitataan verbin ikään kuin jostain *ULOS-* ja *POISPÄIN* suuntautuvaan liikkeeseen.

Vaikeissakin tilanteissa pitää aina pudota jaloilleen.

Terminologiaa tuntematon saattaa pudota kärryiltä muutaman kerran.

Heikoimmat putoavat kelkasta eikä sille voi mitään.

Tähänastisessa aineistossani esiintymättömänä idiomina *pudota-*verbille *Suurella sydämellä* -teoksessa esiintyy ilmaus *pudota syliin*. Idiomien merkitykseksi annetaan *'saavuttaa tai saada jotain helposti, ponnistelematta'*, mikä ei idiomien luonteen mukaisesti vastaa itse *pudota-*verbin saamia merkityksiä. Vaikka idiomista on mahdotonta päätellä sen merkitykseen liittyvää jonkin helposti saamista, siinä on jälkiä *pudota-*verbille ominaisesta jotakin *KOHTI* suuntautuvasta metaforisesta liikkeestä.

Duunin pitäisi pudota syliin tekemättä asian eteen mitään.

Kollokaation kannalta lähes jokaisessa idiomissa *pudota-*verbi kollokoi ihmisen eli *AINEELLISEN KIIENTEÄN ELOLLISEN* olennon kanssa. Suomen *naapureilla* puolestaan viitataan maihin, jotka ovat oman kielitajuni mukaisesti *AINEETTOMIA* ja *ELOTTOMIA*, vaikka valtioihin liittyy osaltaan myös konkreettinen maa-aines. Vain *pudota syliin* -idiomin kohdalla kollokaatioissa on variaatiota. Sen yhteydessä kollokaatit ovat enimmäkseen *AINEETTOMIA*, kuten *maailma* ja *duuni* [= työ]. Lisäksi putoaminen kollokoi *runon* kanssa, joka voi olla joko

AINEELLISEEN fyysiseen muotoon kirjoitettu tai osin AINEETON *melodian* (ks. luku 4.2.1) kaltaisen sanataiteen tuotos.

Tosin toisin kuin Suomella, noilla naapureilla on taipumus pudota jaloilleen.
 Joka ei nyt ole mukana, putoaa kelkasta.
 Alku oli aivan loistava, mutta toisessa luvussa meinasin pudota kärryiltä kokonaan.
 Jos olet usein poissa, voit pudota kärryiltä.
 Maailman saa putoamaan syliin, kun avaa yhteyden verkkoon.
 Harva runo putoaa syliin valmiina.

Näiden varsinaisen tutkittavan verbin alla esiteltyjen idiomien lisäksi *pudota*-verbi esiintyy aiemmin mainitusti myös kuuden muun hakusanan kohdalla. Näistä ilmaus *puusta pudonnut* esiintyy myös *PS*:ssa ja teoksissa *Naulan kantaan* ja *Oikeeta suomee*. Sille tässä annettu merkitys *hölmistynyt* annettiin muiden vastaavien tunnetilaa kuvaavien merkitysten rinnalla teoksessa *Oikeeta suomee*, mutta merkitys *neuvoton* ei ole esiintynyt tämän ilmauksen selityksenä aiemmin tutkimassani aineistossa, joten se jää myös ainutkertaiseksi esiintymäksi. Tyyli-
 lajiltaan ilmaus määritellään arkiseksi. *Putoamisen* kollokaatteja ovat tämän ilmauksen tapauksessa *kitaristi* eli AINEELLINEN KIINTEÄ ELOLLINEN olento ja olo, joka on merkityspiirteiltään AINEETON.

Vieläkin on vähän puusta pudonnut olo.
 Vaikka bändin kitaristi kuin puusta pudonnut, The Rollings Stones sai Milanon yleisön villiintymään.
 Olin kuin puusta pudonnut: ei ole käynyt mielessäkään lasten hoitoon laittaminen, kun itse olen kotona.

Hakusanan *kyyti* alla *pudota*-verbi on käytössä *pudota kyydistä* -ilmauksen osana verbin *jäädä*-rinnalla. *Oikeeta suomee* antaa sille merkityksen *ei pysyä mukana vauhdissa tai uudistuksessa*, mikä osoittaa sen eroavan selvästi aiemmin käsitellyistä *kelkasta* ja *kärryiltä putoamisesta*. *Pudota*-verbin sisältämiä esimerkkilauseita teoksella on tarjota vain yksi, joten kollokaatiksi jää edellä kuvatun *kitaristin* tapainen AINEELLINEN KIINTEÄ ELOLLINEN olento eli *seniori*.

Samaan aikaan tietotekniikka viuhkoo eteenpäin yhä kiihtyvää vauhtia – aktiivinen seniori meinaa pudota kyydistä.

Hakusanojen *kivi*, *omena* ja *neula* yhteydessä esiintyneet *pudota*-verbin esiintymät ovat tässä tapauksessa mieluisinta esitellä yhtenä ryhmänä, sillä ne kaikki esiintyvät myös *NS*:ssa ja ilmaukset *ei omena kauas puusta putoa* ja *kuulla neulan putoavan* esiintyvät myös teoksessa *Naulan kantaan* aiemmin annetuissa merkityksissä (ks. luvut 4.2.1 ja 4.3.1). Ryhmää yhdistää myös se, että niiden hakusanat ovat oman tutkimukseni kannalta aineistosta nousevia kollokaatteja. Merkityskomponenteiltaan ne ovat AINEELLISIA, KIINTEITÄ, ELOLLISIA ja PIENIÄ.

Ei omena kauas puusta putoa, ellei se hyppää!

Helpottaa, kun kivi putoaa sydämeltä.

Katsomo nousee seisomaan, voisi kuulla neulan putoavan.

Näiden pelkästään *pudota*-verbiä käsittelevien ilmausten lisäksi *Suurella sydämellä* -teoksessa on esitetty jo *Naulaan kantaan* -teoksessa ja *Paunosen sanakirjassa* esiintyneelle *pudota kuin eno veneestä* -ilmaukselle useampi verbivaihtoehto. Tämän tutkimuksen kannalta on merkittävästi vaihtoehtoiset verbit ovat *jäädä*-verbin lisäksi juuri *tippua* ja *pudota*. Tämä kielisi siitä, että ilmauksen merkityksen säilyessä kaikissa tapauksissa muodossa *jäädä jälkeen, joukosta, menettää asemansa* verbien oletetaan toimivan synonyymisesti. *Jäädä*-verbin läsnäolo ei oman kielitajuni mukaan vaikuta tässä tapauksessa *tippumisen* ja *putoamisen* väliseen suhteeseen, sillä *jääminen* on koko ilmauksen ydinmerkitys.

Ilmauksen merkitys on pääpiirteittäin sama kuin *Naulan kantaan* -teoksessa, tosin *Suurella sydämellä* esittää *aseman menetettäväksi paikan* sijaan. Näistä eroten Paunonen on antanut merkityksen *hävitä tappelussa*, mutta tämä ero selittyy *Paunosen sanakirjan* kuvaaman kielen kautta. On kuitenkin huomioitava, että Paunonen esittää ilmaukselle *tippua kuin eno veneestä joukosta jälkeen jäämisen* merkitystä erottaen tämän konkreettiseksi toiminnaksi. *Suurella sydämellä* ei tee tällaista erottelua, vaan *tippua kuin eno veneestä* esitellään yhtäläisenä vaihtoehtona. Sen sijaan teoksessa mainitaan, että *enon* asemesta myös muita henkilöitä käytetään vertauksen kohteena.

Pudota-verbin sisältävissä esimerkkilauseissa *putoamisen* kollokaatteja ovat Suomi ja kiinnostuskäyrä, jotka ovat AINEETTOMIA ja ELOTTOMIA.

Toisin kuin jäsenyyden kannattajat olettavat, putoaa Suomi Natosta kuin eno veneestä.

Putosi kuin täti veneestä.

Kiinnostuskäyrä putoaa kuin Kekkonen veneestä.

Tippua-verbin sisältävässä esimerkissä *tippuminen* kollokoi *kokoomuksen* kanssa, joka on puolueena niin ikään AINEETTON ja ELOTON merkityskomponenteiltaan.

Kun keskustellaan työelämän kehittämisestä, kokoomus tippuu kuin eno veneestä.

Tippua-verbin käyttöyhteys hakusanan *tippua* yhteydessä on *Suurella sydämellä* -teoksessa sama kuin normatiivisissa sanakirjoissa *herua*-verbin esiintyminen kielteisissä arkikielen ilmauksissa. Idiomia huomautetaan käytettävän, kun jotain, *erityisesti rahaa, ei ole saatavilla*, mikä vastaa *Paunosen sanakirjan* ilmaukselle antamia käyttöyhteyksiä. On tosin huomattava, että *Suurella sydämellä* ei rajaa käyttöyhteydeksi vain *rahaa* käsitteleviä tilanteita, kuten *Paunosen*. Ei olekaan siis yllättävää, että *tippuminen* kollokoi *Suurella sydämellä* -teoksessa sekä AINEELLISEN PIENEN KIINTEÄN *rahan* että AINEETTOMAN *suostumuksen* kanssa. Erilaiset rahan saamiseen ja antamiseen liittyvät käyttöyhteydet ja valuuttaa merkitsevät kollokaatit ovatkin esiintyneet *tippua*-verbin tässä merkityksessä myös kaikissa normatiivisissa sanakirjoissa. Se esiintyy myös *Sanakirja ulkomaalaisille* -teoksessa *tippua*-verbin kuvailevana käyttönä.

Tosin kuten jo mainitsin, näissä sanakirjoissa ilmaukseen ei liitetä *lirinää*, joka esiintyy aineistossani vain *Suurella sydämellä* -teoksen ja *Paunosen sanakirjan* yhteydessä. *Paunosen sanakirjasta* poiketen *Suurella sydämellä* antaa *ei tipu eikä lirise* -ilmauksesta esimerkkilauseen, jossa kohteena ei ole *raha* vaan edellä kuvailusti *suostumus*. Näin ollen ilmauksen käyttöyhteydet ovat siis *Paunosen sanakirjan* esittämiä laajemmat.

Rahaa ei tipu eikä lirise.

Holhoojan suostumusta aseluvan saantiin ei tipu eikä lirise.

On myös huomionarvoista, että *tipahtaa*-verbi ei ole ollenkaan hakusanana *Suurella sydämellä* -teoksessa, jolloin sen idiomikäytöstä ei ole saatavissa mitään lisätietoa tältä osin. Tämä on erikoista, sillä, kuten olen jo useasti maininnut, *älä nuolaise ennen kuin tipahtaa* -idiomi on esiintynyt *tipahtaa*-verbin käyttöyhteytenä myös normatiivisissa sanakirjoissa 1900-luvun puolivälistä lähtien. Näin ollen sen poisjättäminen hakusana on yllättävää.

Suurella sydämellä -teoksen komponenttianalyysitaulukot ovat liitteissä taulukot 20 ja 21. Taulukko 20 esittää verbejä kuvaavat komponentit ja taulukko 21 verbien kollokaattien ja muiden viittaussuhteessa olevien sanojen komponentit. *Tipahtaa*-verbi ei esiinny taulukoissa. Varsinaiset kollokaattikomponentit on merkitty taulukkoon k-merkinnällä.

4.3.6 Tutkittavien verbien kehitys slangi- ja fraasisanakirjojen määritelmässä

Tämän osion teokset edustavat *Paunosen sanakirjaa* lukuun ottamatta samaa aikakautta kuin normatiiviset sanakirjat *PS* ja *KS*. *Paunosen sanakirjan* parafrasit kattavat näiden sanakirjojen lisäksi myös *NS*:n kuvaaman kielenkäytön, jolloin slangi- ja fraasisanakirjojen määritelmät esittelet normatiivisten sanakirjojen tavoin kielenkäyttöä 1900-luvun puolivälistä nykyaikaan. Esittelen tässä luvussa miten tutkimieni verbien merkitykset ja käyttöyhteydet ovat kehittyneet ei-normatiivisissa sanakirjoissa ja vertaan näitä tuloksia normatiivisten sanakirjojen sisältöön seuraavassa luvussa.

Kuten olen aiemmin maininnut, tämän osion sanakirjat koostuvat teoksista, joiden määritelmät keskittyvät puhekieliseen tai idiomikäyttöön, jolloin ne eivät edusta virallisen kielenhuollon kantaa. Näin ollen niissä ei *Sanakirja ulkomaalaisille* -teosta lukuun ottamatta esiinny juuri ollenkaan normatiivisten sanakirjojen kuvaamaa konkreettista liikettä kuvaavia merkityksiä. Tämä näkyy myös *Paunosen sanakirjassa*, jonka vanhin *pudota*-verbille antama merkitys *hävitä* edustaa abstraktia toimintaa. *Putoaminen* tässä merkityksessä on ollut Paunosen mukaan käytössä vain 1950–1970-luvuilla, jonka jälkeen tällaisesta käytöstä ei ole todisteita aineistosani.

Paunonen antaa *pudota*-verbille myös toisen nykykielenkäytöstä poistuneen merkityksen, joka tosin esiintyy myös 2000-luvulla ilmestyneessä *Oikeeta suomee* -teoksessa. *Pudota*-verbin käytön rajautuminen 1960–1970-luvuille *kaatumisen* ja *pyörtymisen* merkityksessä, vaikka samainen käyttö esiintyy nykypuhekieltä kuvaavassa teoksessa voi aiemmin käsittelemälläni tavalla johtua siitä, että merkitys on jäänyt pois stadin slangista, mutta on samalla siirtynyt yleisesti pääkaupunkiseudulla käytettävään puhekieleen. On kuitenkin nähtävissä, että *pudota*-verbillä on ollut tällainen konkreettinen merkitys jo 1960-luvulta lähtien aina nykykielenkäyttöön asti.

Komponenteiltaan tällaista *putoamista* voidaan pitää ALASPÄIN suuntautuvana liikkeenä, jolloin se on komplementaarisessa vastakohtaisuussuhteessa YLÖSPÄIN suuntautumisen kanssa. Tässä yhteydessä *putoamisen* kohteet ovat sekä Paunosella että *Oikeeta suomee* -teoksessa ihmisiä eli ELOLLISIA, KIINTEITÄ, AINEELLISIA ja SUURIA olentoja. Nämä merkityskomponentit kuvaavat myös *häviämisen* merkityksessä esiintyneen *putoamisen* kollokaatiota.

Niin ikään *Paunosen sanakirjan* mukaan 1960-luvulta käytössä ollut *pudota*-verbin merkitys *hämilleen joutumisesta* esitetään *Oikeeta suomee* -teoksessa parafrasilla *'lakata ymmärtämästä'*, mutta kyseessä on esimerkkilauseiden perusteella samasta abstraktista toiminnasta. Molemmissa teoksissa merkitystä selitetään myös *pudota kärryiltä* -idiomin avulla, ja tällä

onkin sama *ymmärtyksen lakkaamisen* merkitys. Kuten jo aiemmin (ks. luku 4.3.3) mainitsin *pudota*-verbin käyttö tässä merkityksessä saattaakin olla lohjennut *pudota kärryiltä* -idiomista.

Ilmaus *pudota kärryiltä* on keskeinen osa *pudota*-verbin ei-normatiivista käyttöä, sillä idiomi esiintyy kaikissa tämän osion teoksissa *Sanakirja ulkomaalaisille* -teosta lukuun ottamatta. Lisäksi ilmaus saa useita eri variaatiovaihtoehtoja, jotka kaikki välittävät samaa merkitystä. Näin ollen *Naulan kantaan* ja *Oikeeta suomee* -teokset sisältävät variaation, jossa *pudotaan kelkasta* ja *Paunosen sanakirja* esittää vaihtoehdon *pudota pulkasta*. Kyseessä on kuitenkin esimerkkilauseiden ja määritelmien perusteella samasta merkityksestä, jolloin kaikki variaatiot edustavat abstraktia toimintaa, jossa *pudota*-verbin kanssa kollokoi edellisten merkitysten tapaan ihminen.

Paunonen määrittelee *putoamisen* merkitsevän stadin slangissa myös *ruoan maistumista*. Tällainen merkitys on ollut Paunosen mukaan käytössä 1990-luvulta lähtien, mutta muissa slangit - ja fraasisanakirjoissa ei ole vastaavia määritelmiä. Paunosen tarjoaman esimerkkilauseen perusteella ei voida määritellä mitään selviä merkityskomponentteja, mutta toiminnan kohteena on määritelmän mukaisesti ruoka, jolloin kulloiseenkin ruokaan pätevät komponentit ovat varsin laaja-alaisia.

Niin ikään 1990-luvulta käytössä ollut *pudota*-verbin käyttö *hillittömän nauramisen* merkityksessä esiintyy sekä *Paunosen sanakirjassa* että *Oikeeta suomee* -teoksessa. Tähän konkreettiseen toimintaan liittyy selvästi *pudota*-verbille tyypillinen SUURIVOLYMISSYYS sanan *hillitön* perusteella. Kuten *Oikeeta suomee* -teoksen kohdalla jo käsittelin, merkityksen suhteellisesta nuoruudesta kielii sen listaaminen viimeiseksi *pudota*-verbin määritelmäksi ja merkityksen tyylin arvottaminen slangikielenkäytöksi puhekielen sanakirjassa. Näin ollen kyseessä vaikuttaa todellakin olevan *pudota*-verbin saamasta uudesta merkityksestä ja käyttötavasta. Tästäkin tapauksessa kaikki *Oikeeta suomee* -teoksen tarjoamat *putoamisen* kohteet ovat ihmisiä, joihin liittyvät samat merkityskomponentit kuin edellisissäkin kohdissa. Käsittelen tätä käytöyhteyttä vielä myöhemmin *tippua*-verbin yhteydessä.

Vaikka *Sanakirja ulkomaalaisille* ei edustakaan virallista kielenhuoltoa, sen sisältö vastaa hyvin pitkälti normatiivisten sanakirjojen nykysisältöä *pudota*-verbin osalta. Näin ollen *putoaminen* määrittyy ensisijaisesti *painovoiman vaikutuksesta yllättäen alaspäin liikkumiseksi* ja *romahtamiseksi*. Näiden lisäksi se tarkoittaa *irtoamista*, *irti lähtemistä*, *korkeuden vähenemistä* eli *laskemista*, *vähentämistä* ja *huonontumista*. Näistä neljä ensimmäistä edustavat konkreettisia merkityksiä ja loput abstrakteja. Kuvainnolliseksi käytöksi *putoamiselle* *Sanakirja ulkomaalaisille* -teos määrittelee vain *pois* tai *jälkeen jäämisen*.

Näin ollen määritelmien ja esimerkkilauseiden perusteella *putoamisen* merkityskomponenteiksi (ks. tarkemmin 4.3.2) määrittyvät ALAS- ja POIS- ULOS- ja SISÄÄNPÄIN sekä KOHTI suuntautuvuus. *Romahtaa*-sanon perusteella toiminta voi olla myös YLLÄTTÄVÄÄ liikettä. *Putoamisen* kohteet ovat AINEETTOMIA ja AINEELLISIA, KIINTEITÄ ja NESTEMÄISIÄ, SUURIA ja PIENIÄ sekä ELOTTOMIA että ELOLLISIA normatiivisten sanakirjojen tavoin.

Sanakirja ulkomaalaisille -teos ei sisällä yhtään idiomiesimerkkiä *pudota* verbille, mutta muissa tämän osion teoksissa niitä on runsaasti. Edellä esitellyn *pudota kärryiltä* -idiomin ja sen variaatioiden lisäksi *pudota*-verbi esiintyy 'selviytymisen' merkityksessä *Naulan kantaan* ja *Suurella sydämellä* -teoksissa ilmauksessa *pudota jaloilleen*. *Oikeeta suomee* ja *Naulan kantaan* puolestaan tuntevat ilmauksen *puusta pudonnut* 'hämmästyksen' merkityksessä. *Joukosta jäämistä* merkitsevä, *Naulan kantaan* -teoksessa uussananparreksi määritelty *pudota kuin eno veneestä* esiintyy myös *Paunosen sanakirjassa*, mutta merkitsee sen mukaan 'tappelussa häviämistä'.

Naulan kantaan antaa ei omena kauas puusta putoa -idiomille käyttöyhteydeksi esimerkiksi lapsien muistuttavan lapsiaan, joka ei esiinny tämän osion muissa teoksissa. *Suurella sydämellä* -teos tuntee idiomien *pudota syliin*, jolla tarkoitetaan jonkin 'saavuttamista helposti'. Yksinomaan *Paunosen sanakirjassa* esiintyviä idiomeja ovat *juttu putoaa*, jolla tarkoitetaan vilkasta keskustelua ja merkityksessä 'hämmästyä' käytettävä *pudota leuka tiskille*. Näin ollen *pudota*-verbiä käytetään selvästi hyvin monenlaisissa idiomiyhteyksissä ja osana hyvinkin erilaista kielenkäyttöä, kuten edellä esitellysti sananlaskuissa ja slangi-ilmauksissa.

Tippua-verbi saa slangi- ja fraasisanakirjoissa yhtä moninaisia merkityksiä ja käyttöyhteyksiä kuin putoaminen. Tutkimukseni kannalta mielenkiintoisin on *Paunosen sanakirjassa* esitetty ajoittamaton puhekielen konkreettisen toiminnan merkitys *pudota* ja *tipahtaa*, jonka perusteella voidaan selvästi nähdä, että kaikki kolme tutkimaani verbiä ovat tällaisessa kielenkäytössä synonyymeja keskenään. Tässä merkityksessä *tippumiselle* voidaan määritellä merkityskomponenteiksi ALAS-, POIS-, ULOS- ja SISÄÄNPÄIN sekä KOHTI suuntautuvaisuuden.

Paunosen mukaan 1950-luvulta lähtien tunnettu *tippumisen* merkitys *kyydistä putoamisena* tai *häviämisenä* vastaa osittain Paunosen *pudota*-verbille antamaa merkitystä *hävitä*. Kuten mainitsen *Paunosen sanakirjan* yhteydessä kyseessä vaikuttaa olevan karsiutumista vastaava toiminta, jolloin se kuuluu samaan merkityskenttään kuin *häviäminen*. Näin ollen määritelmän ja käyttöesimerkkien pohjalta *tippuminen* ei siis ole *pudota*-verbin synonyymi merkitykselle 'joutua päihitetyksi', mutta sitä käytetään saman aihepiirin samantapaisen toiminnan kuvailemiseen. Nämä abstraktit merkitykset eivät esiinny osion muissa sanakirjoissa.

Niin ikään Paunosen mukaan 1950-luvulta käytössä ollut *tippumisen* merkitys *lyönnistä maahan kaatumisen* merkitys muistuttaa hyvin paljon *Oikeeta suomee* -teoksen tuntemia *tippua*-verbin merkityksiä *kaatua* ja *pyörtyä*. Nämä merkitykset esiintyvät *Oikeeta suomee* -teoksessa aiemmin esitellyllä tavalla myös *pudota*-verbin määritelmänä. Tällainen konkreettinen toiminta on siis ALASPÄIN maata KOHTI suuntautuvaa liikettä ja se kohdistuu esimerkkilauseiden perusteella ihmisiin eli ELOLLISIIN, KIINTEISIIN, AINEELLISIIN ja kooltaan SUURIIN olentoihin.

Tietyllä tapaa samankaltaista toimintaa merkinnyt *tippuminen huumeiden vaikutuksesta tajuntansa menettämisenä* on Paunosen sanakirjassa ajoitettu käytetyksi 1960–1970-luvuilla. Vaikka toiminta on konkreettista, se on *tippua*-verbin kannalta suurilta osin metaforista toimintaa, kuten mainitsen jo Paunosen sanakirjan yhteydessä. Näin ollen liike voi olla ALASPÄIN suuntautunutta, mikäli *tajunnan menetys* tapahtuu suorilta jaloilta *pyörtymisen* tapaan. Tämän parafrasoin lisäksi tämä merkitys ei esiinny muualla aineistossani.

Paunosella on esittää *tippua*-verbille myös merkitys 'sataa', joka on ollut käytössä 1950–1960-luvuilla. Mielenkiintoista kyllä, käyttöyhteys mainitaan myös osana normatiivisen sanakirjan NS:n parafraseja. Näin ollen merkitys ei ole rajoittunut vain stadin slangiin, vaan on ollut tuona ajanjaksona yleisesti käytössä. Tällaista käyttöä ei mainita muissa tämän osion, joten tämä merkitys on hävinnyt täysin nykykielenkäytöstä myös puhekielessä.

Edellä käsitellyn *pudota*-verbin tavoin myös *tippua*-verbiä käytetään hillittömän nauramisen merkityksessä. Kuten *putoamisen* tapauksessa Paunonen ajoittaa tämän käytön 1990-luvulta eteenpäin ja se esiintyykin *Oikeeta suomee* -teoksessa *tippua*-verbin puhekielisen käytön ensisijaisena merkityksenä. Tässä merkityksessä *tippuminen* on siis synonyyminen *pudota*-verbin kanssa, mutta siinä missä *pudota*-verbin kohdalla *hillittömän nauramisen* merkitys saa jopa puhekielen sanakirjassa huomautuksen slangikielisydestä, vastaavia tyyllisävyhuomioita ei anneta *tippua*-verbin yhteydessä. Näin ollen merkitys vaikuttaa vakiintuneen *tippua*-verbille nopeammin kuin *pudota*-verbille, mikäli molempien käyttö nauramisen merkityksessä on todellakin lähtöisin samasta ajankohdasta. Tulos on sikäli yllättävä, sillä *hillitön nauraminen* on merkityskomponenttien tasolla SUURIVOLYYMISTA, joka on tyypillisesti *putoamiselle* ominainen merkityspiirre.

Oikeeta suomee antaa *tippumiselle* myös merkitykset *herua*, *tulla* ja *ilmestyä*, joista ensimmäinen kuvaa abstraktia toimintaa ja kaksi viimeistä pohjimmiltaan samaa konkreettista toimintaa. *Tippua*-verbin saama merkitys 'herua' on sille tyypillinen, mutta 'tulemisen' ja 'ilmestymisen' merkitykset liittyvät normatiivisissa sanakirjoissa *tipahtaa*-verbiin, jolloin vaikuttaa siltä, että tässä tapauksessa *tippua*-verbin käyttö ei ole levinnyt yksinomaan *pudota*-verbille

tyypillisiin yhteyksiin. *Tippumisen* käyttö näissä yhteyksissä ei esiinny muissa tämän osion sanakirjojen määritelmässä.

Normatiivisissakin sanakirjoissa *tippua*-verbin käyttöön vahvasti liittyvä ilmaus *ei tipu* jostain *kieltäydyttäessä* esiintyy *Sanakirja ulkomaalaisille* -teosta lukuun ottamatta kaikissa tämänkin osion sanakirjoissa. Ilmausta käytetään usein *rahasta puhuttaessa*, mutta vain *Paunosen sanakirja* esittää tämän kontekstin varsinaisena käytön rajoituksena. Paunonen määrittelee ilmauksen käyttötarkoitukseksi myös ensisijaisesti rahan *pyytämisen*, pelkän kieltäytymisen lisäksi. *Paunosen sanakirjassa* ja *Suurella sydämellä* -teoksissa ilmauksesta annetaan myös pidempi, *ei tipu eikä lirise* -idiomivariaatio, joka ei esiinny muissa sanakirja-aineistoni teoksissa.

Oikeeta suomee -teoksen mukaan *tippumista* käytetään myös *pudota*-verbin tavoin merkityksessä 'lakata ymmärtämästä'. Merkitys määritellään myös *pudota kärnyiltä* -idiomin avulla ja koska *Oikeeta suomee* -teos tuntee samassa merkityksessä käytettävän *tippua kärnyiltä* -variaation, on mahdollista, että tämäkin käyttö on puhekielessä lohjennut tätä merkitystä välittävistä idiomista. Joka tapauksessa voidaan sanoa, että tällaisissa abstraktia toimintaa kuvaavissa merkityksissä *tippua*- ja *pudota*-verbejä käytetään synonyymisesti, olipa kyse sitten itsestäisestä verbistä tai verbin esiintymisestä osana idiomeja.

Tästä on viitteitä myös *Paunosen sanakirjassa* esiintyvissä *tippua kun eno veneestä* -idiomeissa, joka esiintyy aineistossa aiemmin kuvatulla tavalla *pudota*-verbillisenä. Nämäkin variaatiot merkitsevät Paunosen mukaan abstraktia 'ymmärryksen lakkaamista', kuten edellä. Ilmausta voidaan käyttää myös konkreettisen toiminnan kuvaajana, jolloin se saa merkityksen 'jäädä joukosta'. Molemmista merkityksistä toimintaa voidaan kuvailla merkityskomponenttien ULOS- ja POISPÄIN kautta, vaikka abstraktin toiminnan kohdalla myös liikkeen suunta jää yhtä abstraktiksi.

Näiden yhteyksien lisäksi *tippua*-verbi esiintyy myös useissa muissa idiomeissa. *Naulan kantaan* -teos antaa yhdeksi *tippua*-verbin sisältämäksi idiomiksi 'tehtävistään erottamista' merkitsevä *päitä tippuu* -ilmaus, joka aiemmin käsittelemälläni (ks. luku 4.3.1) tavalla kuvaa metaforista ikään kuin -mestausta. Myös *Paunosen sanakirja* tuntee idiomeja, joissa *tippua*-verbi saa tehtäväkseen välittää ikäviä merkityksiä. Tällaisia idiomeja ovat etenkin *tippua junasta* ja *tippua veneestä* -idiomit, jotka molemmat merkitsevät 'kuolemista'. Metaforisella tasolla nämä idiomit ovat varsin läpinäkyviä, kuten olen jo maininnut *Paunosen sanakirjan* yhteydessä. Niin ikään *Paunosen sanakirjassa* esiintyvät idiomit *tippua pohja* ja *tippuu uus* puolestaan välittävät toisiinsa nähden päinvastaisia merkityksiä. Näistä ensimmäinen merkitsee jonkin asian 'pilalle menemistä', mutta jälkimmäistä käytetään ilmaisemaan jonkin 'mieluisan

tapahtuneen'. Tämä osoittaa selvästi, kuinka monikäyttöinen *tippua*-verbi on etenkin abstraktien merkitysten kuvaamisen osana.

Näille kaikille eri *tippumisen* merkityksille on erityistä, että lähes kaikissa tapauksissa tippumisen kohteena on ihminen eli siis ELOLLINEN olento, joka on ominaisuuksiltaan AINEELLINEN, KIINTEÄ ja SUURI. Koska *tippumisen* kanssa kollokoiville kohteille ei myöskään aseteta mitään rajoitteita ne voivat olla toisaalta myös AINEETTOMIA, NESTEMÄISIÄ, ELOTTOMIA ja PIENIÄ. Nämä merkityskomponentit esiintyvät myös seuraavaksi tarkastelemani *Sanakirja ulkomaalaisille* -teoksen yhteydessä *tippumisen* kohteiden merkityspiirteinä.

Pudota-verbin tavoin *Sanakirja ulkomaalaisille* esittää *tippua*-verbin merkitykset ja käytön hyvin pitkälti normatiivisten sanakirjojen linjan mukaisesti. Näin ollen *tippumisella* tarkoitetaan ensisijaisesti nimenomaisesti *nesteen* konkreettista liikettä ALASPÄIN *tippoina* tai *pisaroina*. Tämän lisäksi sitä käytetään myös *muun kuin nesteen putoilun* kuvaamisessa. Tällainen liike määrittyy konkreettista *tippumista* havainnollistavien esimerkkilauseiden perusteella myös ULOS- ja POISPÄIN sekä KOHTI suuntautuvaksi. Kuvainnollisessa käytössä *tippua*-verbi saa myös merkityskomponentin VÄHITTÄINEN.

PS:n ja *KS:n* tavoin *Sanakirja ulkomaalaisille* määrittelee *tippumisen* käytön koskemaan EI-KERRALLISTA liikettä. Tällaisessa yhteydessä tulisi normatiivisten sanakirjojen ohjeistuksen mukaisesti käyttää *tippua*-verbin sijasta joko *pudota*- tai *tipahtaa*-verbejä. Näin ollen vastakohtaisuuden kautta voidaan määritellä tippumisen olevan *Sanakirja ulkomaalaisille* -teoksessakin lähtökohtaisesti JATKUVAA. Samalla ohjeistus esittää *tipahtaa*- ja *pudota*-verbit toistensa synonyymeina normatiivisten sanakirjojen tavoin.

Tipahtaa-verbi onkin slangi- ja fraasisanakirjoissa mielenkiintoisessa asemassa, sillä siitä on tässä osiossa tarjolla hyvin vähän tietoa. *Tipahtaminen* ei esiinny hakusanana *Suurella sydämellä* -teoksessa ollenkaan ja *Paunosen sanakirjassakin* sen ainoaksi käyttötavaksi määritellään abstrakti merkitys 'hämmästyä', joka on ollut käytössä vain 1980–1990-luvuilla. Idiomikäytössä *tipahtaa* esiintyy *Naulan kantaan* -teoksessa normatiivisista sanakirjoista tutussa *älä nuolaise ennen kuin tipahtaa* -idiomissa, jossa varoitellaan liian aikaisen iloitsemisestä. Onkin erikoista, kuinka kaikkien normatiivisten sanakirjojen yhteydessä mainittu sanonta ei esiinny muissa tämän osion sanakirjoissa. *Oikeeta suomee* -teoksessa *tipahtaa*-verbi ei esiinny itsenäisenä hakusanana, mutta luvussa 4.3.4 kuvailemallani tavalla se esiintyy hakusanan *kelkasta* esimerkklauseessa merkityksessä 'lakata ymmärtämästä'. Koska samassa yhteydessä on myös käyttöesimerkki, jossa samaa merkitystä ilmaistaan *pudota kelkasta* -idiomilla, vahvistuu *Sanakirja ulkomaalaisille* -teoksessa esiin tuleva *pudota*- ja *tipahtaa*-verbien synonyymisyys, jota käsittelin jo edellä.

Sanakirja ulkomaalaisille -teoksessa *tipahtaminen* määritelläänkin normatiivisten sanakirjojen mukaisesti yksinkertaisesti, jolloin sillä voidaan sanoa olevan samat merkityspiirteet kuin *pudota*-verbillä. Näiden *pudota*-verbin kautta tulevien ja esimerkkilauseidensa perusteella ALAS-, POIS- ja ULOSPÄIN sekä KOHTI suuntautuvaksi liikkeeksi. Kuten käsittelen jo *tipahtaa*-verbin yhteydessä luvussa 4.3.2, *tipahtamiseen* ei liity *pudota*-verbin määritelmässä mainittua YLLÄTTÄVYYTTÄ, vaikka itse hakusanan parafrasi ja *tippua*-verbin yhteydessä annettu suositus viittaavatkin siihen, että *pudota*- ja *tipahtaa*-verbit olisivat synonyymisia.

Vaikka tipahtaa-verbistä onkin saatavilla kahteen muuhun tutkimaani verbiin verrattuna varsin vähän tietoa slangi- ja fraasisanakirjojen osalta, sen kanssa kollokoiviin kohteisiin ei kohdistu mitään rajoitteita. Näin ollen *tipahtamisen* kohteet voivat olla esimerkkilauseiden perusteella AINEETTOMIA ja AINEELLISIA, KIINTEITÄ ja NESTEMÄISIÄ, SUURIA ja PIENIÄ sekä ELOTTOMIA ja ELOLLISIA. Näin ollen kollokaattienkin perusteella *tipahtaa*-verbin käyttö rinnastuu hyvin pitkälti *pudota*-verbin käyttöön puhekielessä ja idiomikäytössä.

4.4 Normatiivinen ja ei-normatiivinen käyttö sanakirja-aineistossa

Edellisten lukujen aikana on käynyt varsin selväksi, että tutkimani verbit ovat sanakirjoissa osa samaa, hyvinkin toisiinsa kietoutunutta merkityskenttää, vaikka niiden väliseen suhteeseen ei sanakirjoissa oteta kantaa. On kuitenkin nähtävissä, kuinka *pudota*-verbiin suhtaudutaan parafraseissa kuin tämän merkityskentän liikkeen prototyyppisenä kuvaajana, hyperonyymina. Näin ollen esimerkiksi normatiivisissa sanakirjoissa ei määritellä *tippumiselle* ja *tipahtamiselle* liikeradan suuntaa tai liikkeen tapaa *putoamisen* parafrasien tavoin, vaan *pudota*-verbi esiintyy joko niiden määritelmien osana, kuten *tippua*-verbin kohdalla, tai koko määritelmä kattaa vain ja ainoastaan *pudota*-verbin, kuten *tipahtaa*-verbin kohdalla.

Vaikka verbien välinen suhde vaikuttaa ainakin niiden normatiivista käyttöä kuvaavien parafrasien perusteella selvästi hyponymiselta, ei verbien välinen suhde ole näin yksioikoinen, kuten on nähtävissä aiemmissä käsittelyluvuissani. Tarkempi analyysi osoittaaakin, että vaikka normatiivisessa kielenkäytössä *tippumista* ja *tipahtamista* selitetään *pudota*-verbin kautta samalla, kun *putoamisen* parafraseissa ei mainita näitä kahta verbiä olleenkaan, *putoamiseen* liittyy monia sellaisia ominaisuuksia, joita ei ilmene ollenkaan kahden muun verbin kohdalla. Näin ollen kyseessä on vain näennäinen hyponymia, ja *tippua*, *pudota* ja *tipahtaa* edustavat normatiivisissa sanakirjoissa samankaltaista, toistensa kanssa samassa merkityskentässä liikkuvaa toimintaa, mutta ilmentävät kukin jotain itselleen ominaista piirrettä.

Pudota-verbin kohdalla tällainen erityispiirre on normatiivisten sanakirjojen kuvaaman toiminnan SUURIVOLUUMISYYS, joka ilmenee aiemmin käsitellyllä tavalla esimerkiksi myös toiminnan JYRRKKYYTENÄ tai NOPEUTENA. *Tippua*-verbiin liitetään puolestaan toistuvasti *tippumisen* kohteiden suoranaisesti korostainen NESTEMÄISYYS samalla, kun itse toiminta on JATKUVAA jopa niissä määrin, että viimeaikainen kielenhuolto erikseen rajaa EI-KERRALLISEN liikkeen *tippua*-verbin käytön ulkopuolelle. *Tipahtaa*-verbin suhde näiden kahteen muuhun verbiin jää osittain epämääräiseksi, sillä vaikka se määritelläänkin normatiivisissa sanakirjoissa vain ja ainoastaan *pudota*-verbillä, ja *tippua*-verbin käytön ohjeistuksen yhteydessä se esitetään synonyymisena *putoamisen* kanssa, sitä ei muuten mainita *pudota*- ja *tippua*-verbin yhteyksissä. Tätä epäsuhtaa korostaa myös *tipahtaa*-verbin parafraasien huomattava suppeus kahteen muuhun verbiin verrattuna.

Tämä kaava on nähtävissä myös ei-normatiivisen kielenkäytön yhteydessä, vaikka etenkin *tippua*- ja *pudota*-verbien käyttö on siinä johdannossa kuvatulla tavalla lähentynyt toisiaan. Näin ollen nämä kaksi verbiä saavat monissa yhteyksissä normatiivisiin lähteisiin verrattuna huomattavan synonyymisia piirteitä, mutta kuten olen aiemmissa luvuissa käsitellyt, niillä on omia erityispiirteitään ja käyttöyhteyksiä myös ei-normatiivisessa kielenkäytössä. *Tipahtaa*-verbi sen sijaan vaikuttaa häivyttävän ei-normatiivisessa kielenkäytössä varsin vähäiseksi, jolloin sen käytöstä on paikoin vaikea esittää arvioita. Lisäksi, kuten *Oikeeta suomee* -teoksen kohdalla on nähtävissä, *tippua*-verbi ei esiinny vain *pudota*-verbille tyypillisissä yhteyksissä, ilmiöstä on nähtävissä todisteita myös *tipahtaa*-verbin suhteen.

Näin ollen itsenäisesti esiintyviä verbejä käytetään nykykielenhuollon kannan ja ei-normatiivisten lähteiden mukaisesti nykykielenkäytössä hyvin monenlaisissa käyttöyhteyksissä. Kielenhuollon kannalta *putoamisella* tarkoitetaan *painovoiman vaikutuksesta usein nopeasti alaspäin, maata kohti liikkumista*, jota voi verrata *laskeutumiseen, painumiseen ja vajoamiseen*. Sitä käytetään myös jostakin *irtoamisen, luiskahtamisen tai vastaavaan liikkeen* kuvaamiseen. Tämän lisäksi *putoaminen on laskeutumista, alenemista, madaltumista ja usein nopeaa ja runsasta painumista*. Tällainen *putoaminen* voi olla sekä konkreettista että abstraktia liikettä. Puhtaasti abstraktia *putoamista* on puolestaan *usein huomattavasti alempaan arvoasemaan joutumista, nopeaa ja runsasta* esimerkiksi *määrältään, arvoltaan vähentymistä*. Lisäksi *tippua*-verbin ohjeistus määrittelee *pudota*-verbille myös käyttöyhteyden KERRALLISEN liikkeen kuvaajana, vaikkei käyttöä mainita *pudota*-verbin omilla parafraaseissa.

Ei-normatiivisessa käytössä *putoaminen* tarkoittaa myös *kaatumista, pyörtymistä, ymmärryksen lakkaamista ja hillittömään nauruun purskahtamista*. Näistä kaksi ensimmäistä edustavat konkreettista toimintaa ja muistuttavat eniten normatiivisen kannan ensisijaista

putoamista. *Hillitön nauraminen* on niin ikään konkreettista toimintaa, mutta se on hyvin kaukana normatiivisten sanakirjojen esittelemästä *putoamisesta* lähtökohtaisesti liikeverbinä. *Ymmärryksen lakkaaminen pudota*-verbin merkityksenä edustaa abstraktia toimintaa ja sen juuret putoamisen käyttöyhteytenä saattavat juontua *pudota*-verbin idiomikäytöstä saman merkityksen kuvaajana.

Normatiivisten ja ei-normatiivisten lähteiden tarjoamat merkityskomponentit kuvaavat *putoamisen* olevan ALAS-, POIS-, SISÄÄN- ja ULOSPÄIN sekä KOHTI suuntautuvaa toimintaa, joka on tavaltaan NOPEAA, RUNSASTA, JYRKKÄÄ ja HUOMATTAVAA. Nämä tavan merkityspiirteet edustavat kaikki SUURIVOLYYMISYYTTÄ. *Tippua*-verbin määritelmän mukaisesti *putoamiseen* liittyy myös liikkeen KERRALLISUUS. *Putoamisen* kohteille ei ole asetettu mitään rajoitteita, joten ovat AINEETTOMIA ja AINEELLISIA, ELOLLISIA ja ELOTTOMIA, KIINTEITÄ ja NESTEMÄISIÄ sekä SUURIA ja PIENIÄ. Erityisesti puhekielessä kohteet ovat pääsääntöisesti ihmisiä eli ELOLLISIA olentoja.

Tippumisella tarkoitetaan normatiivisen kielenkäytössä ensisijaisesti *nesteen tippoina* ja *pisaroina putoilua* ja *pisaroimista*. Muun kuin *nesteen* tapauksessa kyse on *putoilusta*, *putoamisesta*, *varisemisesta* ja *karisemisesta*. Kuvailevassa ja arkisessa puheessa *tippuminen* merkitsee jonkin *tihkumista* ja *herumista*. *Kerrallisesta tippumisesta* on KS:n ohjeistuksen mukaan *parempi* käyttää muita sanoja, sanakirjoissa annettujen ohjeiden mukaisesti *pudota*- ja *tipahtaa*-verbejä. Ei-normatiivisessa kielenkäytössä *tippumista* käytetään kuvaamaan myös *kaatumista*, *pyörtymistä*, *ymmärryksen lakkaamista* ja *hillitöntä nauramista*, eli käyttö on synonyymista *pudota*-verbin kanssa. Tyypillisesti *tipahtaa*-verbin käyttöyhteyksiin kuuluvat konkreettiset toiminnot *tulla* ja *ilmestyä* kuuluvat myös *tippua*-verbin käyttöyhteyksiin puhekielessä.

Tippua-verbin ei-normatiivisten käyttöyhteyksien samankaltaisuus *pudota*-verbin käyttöyhteyksien kanssa on erityisen mielenkiintoista, sillä kuten *Oikeeta suomee* -teoksen kohdalla jo mainitsin, samojen käyttöyhteyksien yleisyydet on esitetty parafraaseissa toistensa peilikuvinä. Tämä on mielenkiintoinen seikka, mikäli tätä verrataan *pudota*-verbin tendenssiin esiintyä läpi sanakirja-aineistoni tutkimieni verbien muodostavan merkityskentän eräänlaisena prototyyppinä. Tällä viitataan siis *putoamisen* käyttöön sekä *tippua*- että *tipahtaa*-verbejä selittävänä osana, ilman, että jälkimmäisiä sanoja määritellään yhtä tieteellisen tarkasti kuin *pudota*-verbi. Lisäksi *tippua*-verbin kohdalla normatiivinen kielenkäyttö asettaa sille erilaisia rajoituksia, kuten kohteen NESTEMÄISYYDEN ja EI-KERRALLISUUDEN. *Oikeeta suomee* -teoksessa varsinkin *hillittömän nauramisen* merkityksessä tämä asetelma on siis kääntynyt päälaelleen, sillä nyt tyylin rajoitus koskeekin poikkeukselle *pudota*-verbiä.

Näin ollen *tippuminen* vastaa merkityskomponenteiltaan ALAS-, POIS-, SISÄÄN- ja ULOSPÄIN sekä KOHTI suuntautuvaa liikettä, mutta kuvainnollisessa käytössä se voi olla esimerkiksi lauseen mukaisesti VÄHITTÄISTÄ. Lisäksi *tippuminen* rajoitetaan koskemaan EI-KERRALLISTA eli JATKUVAA liikettä. Ei-normatiivisessa käytössä *tippuminen* voi olla myös SUURIVOLYYMISTÄ toimintaa, jolloin se saa tyypillisesti *pudota*-verbille ominaisen piirteen. *Pudota*-verbin tavoin *tippuvat* kohteet voivat olla AINEETTOMIA ja AINEELLISIA, KIINTEITÄ ja NESTEMÄISIÄ sekä SUURIA ja PIENIÄ. Normatiivisessa kielenkäytössä ne ovat myös ELOTTOMIA, mutteivät ELOLLISIA. Ei-normatiivisessa käytössä *tippumisen* kanssa kollokoi *pudota*-verbin tavoin esimerkiksi ihminen eli ELOLLINEN kohde.

Tipahtaminen on normatiivisen kielenhuollon mukaan *putoamista*, jolloin hakusanan *tipahtaa* saamat merkityskomponentit ovat pääpiirteittäin samoja kuin *tippua*- ja *pudota*-verbeillä. Näin ollen *tipahtaminen* on ALAS-, POIS-, SISÄÄN- ja ULOSPÄIN sekä KOHTI suuntautuvaa liikettä, mutta liikeradan tapaa ei ole määritelty tarkemmin. Normatiivisessa kielenkäytössä *tipahtaa*-verbiä kuvaavat komponentit ÄKKINÄINEN ja YLLÄTTÄVÄ sen 'ilmestymistä' ja 'tulemista' merkitsevässä käyttöyhteydessä. Ei-normatiivisessa kielenkäytössä *tipahtaa*-verbille ei anneta tätä käyttöyhteyttä lainkaan, vaan sen on edellä kuvatusti osa *tippua*-verbin parafrasaa. *Tipahtamisen* kohteiden ominaisuuksia ei ole rajoitettu ollenkaan, jolloin ne voivat *pudota*-verbin kollokaatioiden tapaan olla AINEETTOMIA ja AINEELLISIA, ELOLLISIA ja ELOTTOMIA, KIINTEITÄ ja NESTEMÄISIÄ sekä SUURIA ja PIENIÄ.

Kaikilla tutkimillani verbeillä on myös idiomikäyttöä, jossa ne ovat osa jotain ilmausta. Tällainen käyttö on varsin runsasta ja monipuolista etenkin *pudota*-verbin osalta. Se saa sanakirja-aineistossani 14 erilaista idiomikäyttöä, joista kolmea voidaan tosin pitää toistensa variaatioina. Näin ollen merkityksen 'lakata ymmärtämästä' kuvailuun käytetään idiomeja *pudota kelkasta*, *kärnyiltä*, *pulkasta*, ja merkitystä voidaankin pitää merkittävänä käyttöyhteytenä *pudota*-verbille. Tähän merkitykseen liittyy osittain idiomi *puusta* (tai aiemmin myös *pilvistä*) *pudonnut*, jossa kuvataan 'hämmentymistä' ja 'yllättymistä'.

5 PÄÄTÄNTÖ

5.1 Tutkimuksen tulokset

Tutkimukseni sisältäessä useamman kokoavan luvun eri sanakirjatyyppeiden sisäisistä ja välisistä kehityskuluista (ks. luvut 4.1.4, 4.2.4 ja 4.3.6) sekä normatiivista ja ei-normatiivista käyttöä käsittelevän luvun (ks. 4.4) en lähde enää tässä luvussa esittelemään tutkimuksen tuloksia yhtä seikkaperäisesti, vaan nostan esiin tärkeimpiä kohtia tutkimuskysymyksiäni peilaten.

Diakronisesta näkökulmasta *tippua-*, *pudota-* ja *tipahtaa-*verbeille annetut määritelmät eivät ole viimeisen 300 vuoden aikana juurikaan muuttuneet sisällöllisesti, kun tarkastellaan itse verbejä käyttöyhteyksineen. Varsinkin konkreettisesti merkityksessään kaikki kolme verbiä kuvaavat tietynlaista liikettä tilassa siten, että niillä on tietty työnjako.

Tutkimuksen lähtökohdan näkökulmasta on huomionarvoista, että *tippumiseen* liittyy läpi aineiston konkreettisissa yhteyksissä niin sen kollokoiminen nesteiden kanssa kuin itse määritelmien maininnat nestemäiseen kohteeseen kohdistuvasta liikkeestä. *Tipahtamiseen* ei sen *tippa-*sanan etymologisista juurista huolimatta liittynyt mitään erityistä nesteisiin sidottua merkitystä tai käyttöyhteyksiä, vaan *tipahtaa-*verbeille tyypilliset määritelmät kuvailivat puolestaan liikkeen tapaa, joka määrittyi joko frekventaaliseksi tai kerralliseksi. Toisaalta *tipahtaa-*verbin kohdalla on tapahtunut aineistossani merkittävin merkityksen muutos, sillä vielä Gananderilla *tipahtaminen* oli JATKUVAA liikettä, mutta Lönnrotilla ja siitä eteenpäin KERRALLISTA liikettä,

jolloin verbin merkitys ei ole laajentunut tai tiukentunut, vaan suoranaisesti siirtynyt. Muutoksen syynä voivat toki olla myös kaksikielisyyden haasteet itse sanakirjaa koottaessa.

Vastaavasti *putoaminen* määrittyi niin ikään yhtenäisesti liikkeeksi, joka suuntautui yleensä liikkeen aloituspaikasta POIS- ja ALASPÄIN. Etenkin normatiivisissa sanakirjoissa *putoamisen* määritelmiin liittyi yleensä jonkintasoinen *putoamisen* kohteen RUNSAUS ja SUURIVOLYYMISYYS. Aineistosta nousi selvästi esille myös selkeästi se, että konkreettista liikettä kuvaillessa *pudota*-verbi toimi näiden kolmen verbin merkityskentässä liikkeen tietynlaisena yläkäsitteenä. Näin ollen niiden synonyymisen suhteen luonne on hyponyyminen, jolloin *putoaminen* on *tippua*- ja *tipahtaa*-verbiin hyperonyymi. On kuitenkin huomioitava, että verbien sisältämien merkityskomponenttien perusteella itse kielenkäyttäjän kielitaju saattaa käsitellä esimerkiksi *putoavan veden* merkityksen erilaisena liikkeenä kuin *tippuvan*, *pudota*-verbiin kiinteästi liittyvän runsauden komponentin takia.

Abstraktissa ja varsinkin puhekielessä ja fraasikäytössä verbien käyttöyhteydet ja määritelmät skaalautuvat hyvin läheisesti konkreettista liikettä kuvailevista määritelmistä *pilvistä putoamisesta* ja *kärryiltä tippumisesta* hyvinkin eriytyneisiin merkityksiin kuten *nauramiseen* ja *katoamiseen*. Toisaalta tässäkin yhteydessä *tipahtaa*-verbin osalta tilanne on hieman eri siihen liittyvien hakusanojen vähydestä slang- ja fraasisanakirjoissa johtuen, mikä saattaa kieliä myös kahden muun verbin alttiudesta olla hedelmällisiä käyttökohteita varsinkin arkikielenkäytössä. Tässä yhteydessä on mielenkiintoista myös se, että hyvin suurella osalla näissä arki kielen käyttöyhteyksissä *tippua*- ja *pudota*-verbiin kollokaattina tai muuten implikoituna kohteena on yleensä *ihminen*, jolloin *tipahtaa*-verbiin merkityskomponenttien perusteella *tipahtamiselle* tyypilliselle KERRALLISELLE liikkeelle on vähemmän yleistettäviä tapahtumia niin konkreettisesti kuin abstraktistikin.

Merkityksen muutoksen näkökulmasta tutkittavat verbit eivät ole ainakaan valikoidun sanakirja-aineiston perusteella laajentuneet merkittävästi edes sekä tutkijoiden että tavallisten kielenkäyttäjien esiin nostaman *tippua*-verbiin osalta. Varsinkin kahden ensimmäisen sanakirjarühmäni osalta ne vaikuttavat muodostavan yhtenäisen jatkumon, jossa sanakirjaan otettu sisältö perustuu kronologisesti sitä edeltäneeseen teokseen. Tästä kielivät etenkin sanakirjoissa lähes muuttumattomina esiintyvät käyttöesimerkit, joissa todellista muutosta on nähtävissä vain verbien kuvainnollisen käytön lisääntyneenä havainnollistamisena.

Sanakirjojen tutkittaville verbeille antamat kuvaukset eivät olekaan juuri muuttuneet sisällöllisesti 1700-luvulta, mikäli tarkastellaan verbien peruserkityksiä, mutta varsinkin normatiivisten sanakirjojen kohdalla on nähtävissä, että osin myös painotekniikan kehittyessä ja ehkä osin myös suomen kielen vakiintuessa koko yhteiskunnan kieleksi kotoa virastoihin, myös

sanakirjojen antamat määritelmät ja varsinkin käyttöyhteyksiä valottavat esimerkkilauseet runsastuivat. Vastaavasti sähköisen *KS*:n kohdalla oli nähtävissä myös sanakirjamääritelmien karstiutuminen sanakirja-artikkelien muuttuessa ytimekkäimmiksi. Tällä hetkellä *KS 2021*:n artikkelit ovat tutkittavien verbien kannalta laajempia kuin aiemmin analysoidut versiot, jolloin se lähestyy jälleen *NS*:n ja *PS*:n kaltaisia kaiken kattavia sanakirja-artikkeleita. Tämä muutos on saattanut johtua osin myös teknologian kehittymisestä sillä nykyiset runsaammat esimerkkilauseet ovat *KS*:ssa oletuksena supistettuina, josta useamman esimerkin saa näkyviin avaamalla ne pudotusvalikkomaisesti.

Vaikuttaakin siltä, että *tippua*-verbiä käytetään kielenkäytössä aivan yhtä laajasti eri yhteyksissä kuin *pudota*-verbiäkin, mutta niiden lähtökohdat normatiivisen kielenhuollon, jota tässä tutkimuksessa edustavat normatiiviset sanakirjat, kannalta ovat varsin erilaiset. Analyysini perusteella Marjatta Palanderin (2006) esittämä jaottelu (ks. luku 1.1) varsinkin *tippua*- ja *tipahtaa*-verbin kohdalla pitävät paikkaansa, jolloin kyseessä on luonnollisesti suomen kielessä samassa merkityskentässä toimivista sanoista. Kuitenkin arkikielen ja varsinkin idiomikäytön puolella sanojen synonymialle asetettujen rajojen häilyessä, niiden saamat merkitykset ja niille soveltuvat käyttöyhteydet ovat tilannesidonnaisia, ja liikkeen kohteen sijasta kielenkäyttäjät vaikuttavat antavan enemmän painoarvoa liikkeen laadulle, jolloin ohjeet *räystäiden tippumisesta* eivät välttämättä vastaa kielenkäyttäjän kielitajun tuottamaa ohjeistusta verbien käytöstä.

Vaikka tutkimukseni tavoitteena ei ollut ottaa kantaa tai arvioida aineistona olevia sanakirjoja sanakirjatyön kannalta, edellä esiteltyt tulokset ja myöhemmin työn tulevaisuutta pohtivat osiot kiinnittävät työni omia odotuksiani enemmän sanakirjatyöhön. Olen tutkimuksessani lähestynyt tarkastelemiani sanakirjoja nimenomaisesti leksikaalisen semantiikan näkökulmasta, joten siihen ei sisälly varsinaiseen leksikografista tutkimusta. Toisaalta esimerkiksi Matti Kuusi on todennut, että ”siihen katsoen että useimmat huippufennistit ovat päättävän vuosisadan ajan askaroineet sanakirjatoiden suunnittelijoina, johtajina ja tekijöinä, on tieteellinen mielenkiinto sanakirjanteon menetelmiin ja tavoitteisiin ollut merkillisen vähäistä” (1985: 485), mikä kiellii siitä, etten ole ainoa, jolle sanakirja on tutkimuksen väline eikä sen kohde.

Kuitenkin aineistossani olevia parafraseja ja käyttöesimerkkejä analysoidessani ja vertaillessani olen tuottanut myös sellaista tietoa, joka palvelisi myös sanakirjatyötä. Varsinkin tieto siitä, että tutkimieni perusverbien sanakirja-artikkeleiden sisältöjä voi jäljittää kronologisesti melko suoraankin aivan toisenlaisen yhteiskunnan kontekstiin tehtyihin sanakirjoihin, on mielestäni merkittävä. Lisäksi kaukaa historiasta periytyvä sanakirjojen sisältö tuntuu ristiriitaiselta Grönrosin esittämän sanakirjojen aikansa sanastoa ja yleistä kielenkäyttöä kuvaavan tehtävän (2015: 4) kanssa, mikäli sekä kielentutkija (Palander 2006) että tavallinen kielenkäyttäjät

(Leinonen 2019) ovat havainneet juuri kielenkäytössä tapahtuneen muutoksen. Tutkimukseni antina voisikin pitää varsinaisen komponenttianalyysini tuottaman semanttisen tiedon lisäksi mahdollisuutta tarkastella sanakirjojen kehittymistä löydösteni valossa ja tuottamaan sanakirjoja, joiden ja kielenkäyttäjien kokemusten välillä ei vallitsisi ristiriitaa.

5.2. Tutkimuksen tulevaisuuden näkymät ja arviointi

Tulevaisuudessa olisikin mielenkiintoista päästä tutkimaan juuri kielenkäyttäjien näkemyksiä verbien määrittelystä ja nähdä, millaiset seikat ohjaavat heitä käyttämään tai olla käyttämättä tutkimiani verbejä. Etenkin jos otetaan huomioon kuinka verbien käytöstä on kysytty kielilautakunnalta jo 1990-luvulla, vuonna 2006 Kielikellossa on viitattu *tippumis*-ilmiöön (Palander) ja vuonna 2019 tavallinen kielenkäyttäjä on kehottanut kieltä ammatikseenkin käyttäviä käyttämään Nykysuomen sanakirjaa sanojen merkitysten tarkastamiseen, jotta nämä käyttäisivät oikeita sanoja (Leinonen 2019), vaikuttaa siltä, että näiden verbien keskinäisiä merkityksiä, mutta varsinkin *tippua*-verbin asemaa osana suomen kieltä olisi sekä akateemisesti että tavallistakin kielenkäyttäjää ajatellen hedelmällistä tutkia.

Koska hyödynsin tässä tutkimuksessa kollokaattien tekstuaalista tutkimusta keskittyen enemmän siihen, millaisia kollokaatteja tutkimani verbit saivat ja mitä nämä kollokaatit kertoivat komponenttianalyysin keinoin *tippua-* *pudota-* ja *tipahtaa-*verbien saamista merkityspiirteistä, verbien käyttöä voisi tulevaisuudessa tutkija kollokaation tilastollisesta näkökulmasta. Varsinkin sähköiset korpuukset mahdollistaisivat verbien käyttöyhteyksien tarkemman tarkastelun laajemman kielenkäytön piirissä, jolloin olisi mahdollista myös vertailla verbien käyttöyhteyksiä sanakirjojen antamiin käyttöyhteyksiin. Tämä olisi toisaalta oman tutkimukseni kannalta mielenkiintoinen jatkumo, mutta samalla olisi mahdollista tarkastella myös sitä, miten hyvin sanakirjoihin poimitut käyttöesimerkit vastaavat todellisessa kielenkäytössä esiintyviä yhteyksiä. Toisin sanoen tilastollinen kollokaatioanalyysi voisi valottaa osaltaan sitä, ovatko toistoltaan tilastollisesti merkittävät ja täten tavalliset kollokaatiot niitä, mitä sanakirjoissa tarjotaan kielenkäyttäjälle.

Myös *KS:n* ja *KS 2021:n* välinen ero sanakirjan tekijöiden käyttäjille välittämästä kielenhuollollisesta ohjeistuksesta ja sen muuttumisesta on mielestäni merkittävä asia, jota voisi tutkia suoranaisten haastattelututkimuksen keinoin selvittämällä, millaiset seikat motivoivat *Kielitoimiston sanakirjan* toimittajia löyhentämään ohjeistusta nimenomaan *tippua*-verbin kohdalla ja onko muutoksessa kyse suurempaa liikettä jättää normatiiviset ohjeet pois sanakirjoista.

Varsinkin tulevaisuuden sanakirjojen ollessa todennäköisesti yhä enenevässä määrin sähköisiä ja näin ollen ajantasaisempia kuin kymmenien vuosien painotyöhön perustuvat projektit, olisi mielenkiintoista selvittää myös, miten sanakirjoihin otettava tarpeeksi yleinen kielenkäyttö ja yleisesti ymmärretyt merkitykset selvitetään ja missä vaiheessa sanakirja-artikkelin muutokselle koetaan tarvetta.

Omassa tutkimuksessani keskittyessäni nimenomaan kirjallisiin ja historiallisiin lähteisiin, joihin sittemmin uudistunut *KS*:kin voidaan lukea, olen tyytyväinen varsinkin komponenttianalyysin tuomaan selkeyteen, kun tutkimuksen kohde- ja metakieli on sama, vaikka metakielessä voinkin hyödyntää kielitieteen termejä, ja tutkittavia sanoja määritellään aineistossa osin itse itsellään tai toisillaan. Sanojen purkaminen komponentteihin selkeytti huomattavasti itse analyysi- ja tutkimustyötä, ja paljasti monia yhtäläisyyksiä kuin erojakin, joita en olisi välttämättä havainnut jotain toista analyysityökalua käyttämällä. Komponenttianalyysi olikin juuri sanojen synonymian tutkimisen kannalta tutkimustyötäni edistävä apuväline, sillä sen avulla oli suoraan mahdollista nähdä tilanteet, joissa tutkittavat verbit olivat esimerkiksi antonymisessa suhteessa jonkin tietyn merkityskomponentin osalta.

Lisäksi komponenttianalyysin avulla tutkittavien verbien kuuluminen samaan merkityskenttään vahvistui, mikä on tietyllä tapaa myös yksi tutkimukseni tuloksista, sillä analyysi olisi ollut joko täysin mahdotonta tai ainakin hyvin pirstaleista, mikäli verbit eivät olisi kuuluneet samaan kenttään toistensa kanssa. Jonkinasteinen pirstaleisuus on tietenkin nähtävissä esimerkiksi slangi- ja fraasisanakirjojen analysoinnin osalta, sillä aineistojoukko on esimerkiksi toistensa päälle rakentuneisiin normatiivisiin sanakirjoihin nähden hajanaista.

Aineistoni rajaamisen kannalta olisikin ehkä ollut eheämpää jättää joitain teoksia slangi- ja fraasisanakirjoista ottamatta mukaan aineistoon, sillä vaikka kyseessä on vain kolme verbiä, on kerätyn aineiston määrä jokseenkin laaja varsinkin ottaen huomioon aineiston historiallisen laajuuden. Toisaalta halusin analysoida verbien määritelmiä ja esimerkkilauseita mahdollisimman kattavasti myös ei-normatiiviselta kannalta, jottei tutkimukseni anniksi jäisi vain pitkälti itenäisyyttä edeltävän käytön ja kielenhuollon näkökulman tarkastelu. Toki voidaan miettiä, onko esimerkiksi *Paunosen sanakirjan* edustama kieli turhankin spesifiä tällaiseen tutkimukseen, jolloin sen rajaamisella aineistosta pois olisi voinut terävöittää tutkimusta, mutta nykymuodossaan koen sen myös *Oikeeta suomee* -teosta tukevaksi osaksi aineistoa, koska kyseessä on molemmissa tapauksissa tietynlaisesta slangikäytöstä ja puhekielestä yleensä.

Pääosin koen kuitenkin tutkimuksessa käyttämäni aineiston palvelevan tutkimuskysymyksiäni erittäin hyvin, jolloin olen voinut vertailla analysoimiani verbejä sekä sanakirjan tyypeittäin että tietyssä historiallisessa jatkumossa. Näin sanakirjojen kuvaamien ajanjaksojen

väliin ei ole jäänyt kovin erimittaisia välejä. Pidänkin juuri kattavaa historiallista otetta aineiston rajaamisessa yhtenä sen vahvuuksista, koska pystyin peilaamaan *tippua*, *pudota*- ja *tipah-taa*-verbejä, erittäin monipuolisesti, ja aineistooni kertyi riittävästi materiaalia sekä synkronisen että diakronisen semantiikan hyödyntämiseen. Lisäksi runsas aineisto mahdollisti analyysissa esiin nousseiden merkityskomponenttien mielekkään vertailun, jolloin tutkittavien verbien vertailu tuotti selkeitä tuloksia siitä, mitkä komponentit ovat verbien saamille merkityksille ominaisia ja toistuvia. Toisaalta laaja aineisto motivoi tutkimaan sitä myös pitkäjänteisesti, jolloin siitä nousi esiin yhä uudestaan seikkoja, joita ei välttämättä havainnut ensimmäisellä analyysikerralla, vaan aineiston luonne vaati iteratiivista otetta, joka näkyy osin myös *Kielitoimiston sanakirjan* molempien versioiden hyödyntämisenä tutkimuksessa.

Runsaan vertailukelpoisin aineiston kääntöpuolena on toki tutkimukseni laajuus, jota olen pyrkinyt rytmittämään niin itseäni kuin lukijaakin varten jakamalla analyysiosuuden selkeisiin ryhmiin ja havainnollistamalla analyysini tuloksia niin teoskohtaisesti tutkittavien verbien välillä kuin kokoamalla yhteen kunkin pääosion sisäistä analyysia ja esittelemällä osion aineistossa esiin nousseet kehityskaaret tutkittavien verbien osalta aina kunkin osion päätteeksi. Tämän lisäksi nostin myös normatiivisen ja ei-normatiivisen käytön analyysin omaksi luvukseen, jolloin erityyppisistä sanakirja-aineistoa on helpompi tarkastella. Tällaisten rakenteellisten seikkojen lisäksi olen liittänyt tutkimukseni liitteisiin myös luvussa 3 esitetyn kaltaiset merkityskomponenttitaulukot sanakirjakohtaisesti, jolloin analyysissa esiin nousseita merkityskomponenttejäkin pysyy vertailemaan keskitetysti tutkielman analyysiosuuden rakenteen mukaisesti.

Lähteet

Kirjallisuuslähteet

- Arppe, Antti 2008: *Univariate, bivariate and multivariate methods in corpus-based lexicography – a study of synonymy*. Publications of the Department of General Linguistics, University of Helsinki 44. Helsinki: University of Helsinki.
- Cruse, David Alan 1986: *Lexical semantics*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Foley, Joseph & Thompson, Linda 2003: *Language learning. A lifelong process*.
- Gries, Stefan Th. 2008: Phraseology and linguistic theory. A brief survey. – Sylviane Granger & Fanny Meunier (toim.), *Phraseology. An interdisciplinary perspective* s. 3–26. Amsterdam: John Benjamins.
- Grönros, Eija-Riitta 2013: Sanakirjojen normatiivisuus ja deskriptiivisyys. – Laura Tyysteri & Kaisa Lehtosalo (toim.), *Hyvä sanakirja. Tieteellisiä, käytännöllisiä ja eettisiä näkökulmia leksikografiaan* s. 35–52. Turun yliopiston suomen kielen ja suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen oppiaineen julkaisuja 3. Turku: Turun yliopisto.
- 2015: Sanakirjoja nykysuomesta. *Kielikello*. 4/2015
- Hakuninen, Auli 2008: Mistä kielioppi kertoo? – Onikki-Rantajääskö, Tiina & Siirainen, Mari (toim.). *Kieltä kohti* s. 268–284. Helsinki: Otava.
- Heinonen, Tarja Riitta 2013: *Idiomien leksikaalinen kuvaus: Kielenkäytön ja vaihtelun näkökulmasta*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Helistin.fi =
<http://www.helistin.fi/keskustelu/viewtopic.php?t=8182&sid=2ff15fd0b75dcee9d38625081c59a1d5> [luettu 26.11.2011]

Helsingin Sanomat <http://www.hs.fi/kulttuuri/a1391582564517> [luettu 7.2.2014]

Häkkinen, Kaisa 1990: *Mistä sanat tulevat? Suomalaista etymologiaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

——— 1994: *Kielitieteen perusteet*. Tietolipas 133. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

——— 2004: *Nykysuomen etymologinen sanakirja*. Helsinki: WSOY.

Itkonen, Erkki 1990: *Kieli ja sen tutkimus*. Helsinki: WSOY.

Jantunen, Jarmo Harri 2001: "Tärkeä seikka" ja "keskeinen kysymys": Mitä korpuslingvistinen analyysi paljastaa lähisyronyymeista? – *Virittäjä* 105 (2) s. 170–192.

——— & Eskola, Sari 2002: Käännössuomi kielivarianttina: syntaktisia ja leksikaalisia erityispiirteitä. – *Virittäjä*, 106(2), 184–207.

——— 2004: Synonymia ja käännössuomi. *Korpusnäkökulma samamerkityksisyyden kontekstuaalisuuteen ja käännöskielen leksikaalisiin erityispiirteisiin*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 35. Joensuu: Joensuun yliopisto.

——— 2009: "Minulla on aivan paljon rahaa" – fraseologiset yksiköt suomen kielen opetuksessa. – *Virittäjä* 113 (3) s. 356–381.

Kaleva 5.2.2014 = "Alkaa tekemään" herättää tunteita. Kaleva, 5.2.2014. <https://www.kaleva.fi/alkaa-tekemaan-herattaa-tunteita/1706925> [luettu 27.2021]

Kangasniemi, Harri 1997: *Sana, merkitys, maailma. Katsaus leksikaalisen semantiikan perusteisiin*. Helsinki. Finn lectura.

Karlsson, Fred 2004: *Yleinen kielitiede*. Helsinki: Yliopistopaino.

Klementtinen, Riina 2014: Miten ja mihin Kielitoimiston sanakirjaa käytetään? *Kielikello* 4/2014.

Koski, Mauno 1989: Mitä se merkitsee? Toim. Aalto, Seija. *Kielestä kiinni*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kuusi, Matti 1985: Kuka tutkisi sanakirjoja? – *Virittäjä*, 89(4), s. 485–490.

Kyökkä, Lea 2005: *Suomi-ruotsi-suomi-sanakirja*. Helsinki: Gummerrus.

Leech, Geoffrey 1981: *Semantics. The study of meaning*. Harmondsworth: Penguin.

Leino, Pentti 2008: Merkilliset merkit ja merkitykset. – Onikki-Rantajääskö, Tiina & Siirinen, Mari (toim.). *Kieltä kohti* s. 145–163. Helsinki: Otava.

Leinonen, Osmo 2019: Suomen ainutlaatuinen kieli on koetuksella – sää on muuttunut keliksi, putoaminen tippumiseksi ja puuttuminen uupumiseksi. *Kaleva*, 15.07.2019. [kaleva.fi/suomen-ainutlaatuinen-kieli-on-koetuksella-saa-on/1699649](https://www.kaleva.fi/suomen-ainutlaatuinen-kieli-on-koetuksella-saa-on/1699649) [luettu 3.4.2021]

- Lyons, John 1977: *Semantics*. 2 Vols. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kolehmainen, Taru 1995: Muuttuvan maailman muuttuvat sanat. *Sana kiertää. Kirjoituksia suomen kielestä*. Toim. Länsimäki, Maija; Aapala, Kirsti. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja.
- MTV3.fi = <http://www.mtv3.fi/uutiset/kotimaa.shtml/2011/09/1397176/il-haajuhla-paattyi-dramaattisesti---suomalaisnainen-tippui-parvekkeelta-ja-kuoli> [luettu 26.11.2011]
- Mäntynen, Anne 2003: Mistä puhumme, kun puhumme kielestä? *Virittäjä*, 107(3), 386–392. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/virittaja/article/view/40276> [luettu 16.10.2012]
- Mäntylä, Katja 2006: Vieraan kielen idiomit - banaaninkuoria vai helmiä? toim. Alanen, Riikka; Dufva, Hannele & Mäntylä, Katja. *Kielen päällä. Näkökulmia kieleen ja kielenkäyttöön*. Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Nenonen, Marja 2002: *Idiomit ja leksikko: Lausekeidiomien syntaktisia, semanttisia ja morfologisia piirteitä suomen kielessä*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Palander, Marjatta 2006: ”Tippuuko” taso? *Kielikello* 1/2006. <https://www.kielikello.fi/-/tippuuko-taso->
- Pirkola, Silja 2016: *Synonyymien ehkä ja mahdollisesti kollokaatit ja semanttiset preferenssit*. Jyväskylä.
- Pitkäranta, Reijo 2001: *Suomi-latina-suomi-sanakirja*. Helsinki: WSOY.
- Sajavaara, Paula 1989: Kielenhuollon asemasta. Toim. Aalto, Seija. *Kielestä kiinni* s. 186–208. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Sinclair, John 1991: *Corpus, concordance, collocation*. Oxford: Oxford University Press.
- Ullmann, Stephen 1967: *Semantics. An introduction to the science of meaning*. Oxford.

Aineistolähteet

- Ganander, Christfrid & Nuutinen, Liisa 1997: *Nytt finskt lexicon*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura : Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Jarva, Vesa & Nurmi, Timo 2006: *Oikeeta suomee. Suomen puhekielen sanakirja*. Helsinki: Gummerrus.
- Juslenius, Daniel 1968: *Suomalaisen sana-lugun coetus: Fennici lexici tentamen.. = Finsk orda-boks försök..* Näköispainos. Hki.
- Kari, Erkki 1993: *Naulan kantaan. Nykysuomen idiomisanakirja*. Helsinki. Otava.

KS = *Kielitoimiston sanakirja 2.0* www.kielitoimistonsanakirja.fi [luettu 7.10.2015]

Lönnrot, Elias. & Kallio, A. H. 1930: *Suomalais-ruotsalainen sanakirja: Finskt-svenskt lexikon. Jälkimmäinen osa, N-Ö. 2.*, manul-menetelmällä jäljennetty p. Porvoo: WSOY.

Muikku-Werner, Pirkko et al 2008: *Suurella sydämellä ihan sikana. Suomen kielen kuvaileva fraasisanakirja*. Helsinki. Gummerrus.

Mäkelä, Juhani 1997: *Stadin snadi slangi*. Helsinki: WSOY.

NS = *Nykysuomen sanakirja*. Helsinki: WSOY. Helsinki: Valtion painatuskeskus ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 1951–1961.

Nurmi, Timo 1999: *Suomen kielen sanakirja ulkomaalaisille*. Helsinki: Gummerrus

Paunonen, Heikki 2000: *Tsennaaks Stadii, bonjaaks slangii. Stadin slangin suursanakirja*. Helsinki. WSOY.

PS = *Suomen kielen perussanakirja*. Helsinki: Valtion painatuskeskus ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 1990–1994.

Liitteet

Aineistojen komponenttianalyysitaulukot

Taulukko 1. Verbejä kuvaavat merkityskomponentit Jusleniuksella.

	tippua	pudota	tipahtaa
ALASPÄIN		+	
YLÖSPÄIN		-	
KOHTI			+/-
POISPÄIN			+/-

Taululukko 2. Viittaussuhteessa olevien kohteiden merkityskomponentit Jusleniuksella.

	tippua	pudota	tipahtaa
NESTEMÄINEN	+		-
KIINTEÄ (k)	-		+
PIENI (k)			+
SUURI			-
ELOLLINEN			-
ELOTON (k)			+

Taulukko 3. Verbejä kuvaavat merkityskomponentit Gananderilla.

	tippua	pudota*	tipahtaa
ALASPÄIN		?	+
YLÖSPÄIN		?	-
JATKUVA		?	-
KERRALLINEN		?	+
KOHTI		?	+ / -
POISPÄIN		?	+ / -
PIENI		?	+
SUURI		?	-

* *Pudota*-verbi ei esiinny *Gananderin sanakirjassa*.

Taulukko 4. Viittaussuhteessa olevien kohteiden merkityskomponentit Gananderilla.

	tippua	pudota	tipahtaa
NESTEMÄINEN (k)	+	?	+/-
KIINTEÄ (k)	-	?	+/-
PIENI (k)		?	+
SUURI		?	-
ELOLLINEN		?	+/-
ELOTON (k)		?	+/-

* *Pudota*-verbi ei esiinny *Gananderin sanakirjassa*.

Taulukko 5. Verbejä kuvaavat merkityskomponentit Lönnrotilla.

	tippua	pudota	tipahtaa
ALASPÄIN		+	
YLÖSPÄIN		-	
POISPÄIN		+	
KOHTI		-	
SISÄÄNPÄIN		+	
ULOSPÄIN		-	
VÄHITTÄINEN	+		-
KERRALLINEN	-		+
NOPEA	-		+*
HIDAS	+*		-
PIENIVOLYYMINEN			+
SUURIVOLYYMI- NEN			-

* *Tippua*- ja *tipahtaa*-verbit ovat antonymisessa suhteessa liikkeen nopeutta kuvaavien merkityskomponenttien osalta.

Taululukko 6. Viittaussuhteessa olevien sanojen merkityskomponentit Lönnrotilla

	tippua	pudota	tipahtaa
NESTEMÄINEN (k)	+	+/-	+
KIINTEÄ (k)	-	+/-	-
PIENI (k)		+/-	-
SUURI		+/-	+
ELOLLINEN		+/-	+/-
ELOTON (k)		+/-	+/-

Taulukko 7. Verbejä kuvaavat merkityskomponentit *NS*:ssa.

	tippua	pudota	tipahtaa
ALASPÄIN		+	+
YLÖSPÄIN		-	-
POISPÄIN	+/-	+	+/-
KOHTI	+/-	-	+/-
SISÄÄNPÄIN	-	+	-
ULOSPÄIN	+	+	+
VÄHITTÄINEN	+	-	
KERRALLINEN	-*		
JATKUVA	+		
NOPEA		+	+
HIDAS		-	-
PIENIVOLYYMINEN		-	
SUURIVOLYYMI- NEN		+	
VOIMAKAS		+	+
HEIKKO		-	-
JYRKKYYS		+	
LOIVUUS		-	
RUNSAUS			+
VÄHÄISYYS			-

* Merkityskomponentti JATKUVA on vastaparina sekä KERRALLISUUDELLE että VÄHITTÄISYYDELLE.

Taululukko 8. Viittaussuhteessa olevien sanojen merkityskomponentit *NS*:ssa.

	tippua	pudota	tipahtaa
NESTEMÄINEN (k)	+/-	+/-	+/-
KIINTEÄ (k)	+/-	+/-	+/-
PIENI (k)	+/-	+/-	+/-
SUURI (k)	+/-	+/-	+/-
AINEETON (k)	+/-	+/-	+/-
AINEELLINEN (k)	+/-	+/-	+/-
ELOLLINEN	+/-	+/-	+/-
ELOTON (k)	+/-	+/-	+/-

Taulukko 9. Verbejä kuvaavat merkityskomponentit *PS*:ssa.

	tippua	pudota	tipahtaa
ALASPÄIN	+	+	+
YLÖSPÄIN	-	-	-
POISPÄIN	+/-	+/-	+/-
KOHTI	+/-	+/-	+/-
SISÄÄNPÄIN	-	+/-	-
ULOSPÄIN	+	+/-	+
VÄHITTÄINEN	+		
KERRALLINEN	-		
JATKUVA	+		
NOPEA		+	
HIDAS		-	
PIENIVOLYYMINEN		-	
SUURIVOLYYMINEN		+	
JYRKKYYS		+	
LOIVUUS		-	
RUNSAUS		+	
VÄHÄISYYS		-	
HUOMATTAVUUS		+	
HUOMAAMATTO- MUUS		-	
ÄKKINÄISYYS			+
PITKÄLLISYYS			-
YLLÄTTÄVÄ			+
ODOTETTU			-

* Merkityskomponentti JATKUVA on vastaparina sekä KERRALLISUUDELLE että VÄHITTÄISYYDELLE.

Taululukko 10. Viittaussuhteessa olevien sanojen merkityskomponentit PS:ssa.

	tippua	pudota	tipahtaa
NESTEMÄINEN (k)	+/-	+/-	+/-
KIINTEÄ (k)	-	+/-	+/-
PIENI (k)	+	+/-	+/-
SUURI (k)	+/-	+/-	+/-
AINEETON (k)	+/-	+/-	+/-
AINEELLINEN (k)	+/-	+/-	+/-
ELOLLINEN	-	+/-	+/-
ELOTON (k)	+	+/-	+/-

Taulukko 11. Verbejä kuvaavat merkityskomponentit *KS*:ssa.

	tippua	pudota	tipahtaa
ALASPÄIN	+	+	+
YLÖSPÄIN	-	-	-
POISPÄIN	+/-	+/-	+/-
KOHTI	+/-	+/-	+/-
SISÄÄNPÄIN	+/-	+/-	+/-
ULOSPÄIN	+/-	+/-	+/-
VÄHITTÄINEN	+		
KERRALLINEN	-		
JATKUVA	+		
NOPEA		+	
HIDAS		-	
JYRKKYYS		+	
LOIVUUS		-	
RUNSAUS		+	
VÄHÄISYYS		-	
HUOMATTAVUUS		+	
HUOMAAMATTO- MUUS		-	
ÄKKINÄISYYS			+
PITKÄLLISYYS			-
YLLÄTTÄVÄ			+
ODOTETTU			-

* Merkityskomponentti JATKUVA on vastaparina sekä KERRALLISUUDELLE että VÄHITTÄISYYSDELLE.

Taululukko 12. Viittaussuhteessa olevien sanojen merkityskomponentit *KS*:ssa.

	tippua	pudota	tipahtaa
NESTEMÄINEN (k)	+/-	+/-	+/-
KIINTEÄ (k)	+/-	+/-	+/-
PIENI (k)	+/-	+/-	+/-
SUURI (k)	+/-	+/-	+/-
AINEETON (k)	+/-	+/-	+/-
AINEELLINEN (k)	+/-	+/-	+/-
ELOLLINEN (k)	-	+/-	+/-
ELOTON (k)	+	+/-	+/-

Taululukko 13. Viittaussuhteessa olevien sanojen merkityskomponentit teoksessa *Naulan kantaa*.

	tippua	pudota	tipahtaa*
NESTEMÄINEN	-	-	
KIINTEÄ (k)	+	+	
AINEETON (k)	-	+/-	
AINEELLINEN (k)	+	+/-	
ELOLLINEN		-	
ELOTON (k)		+	

* Teoksessa ei esiinny komponenttianalyysin kannalta hyödynnettäviä sanoja *tipahtaa*-verbille.

Taulukko 14. Verbejä kuvaavat merkityskomponentit *Sanakirjassa ulkomaalaisille*.

	tippua	pudota	tipahtaa
ALASPÄIN	+	+	+
YLÖSPÄIN	-	-	-
POISPÄIN	+/-	+/-	+/-
KOHTI	+/-	+/-	+/-
SISÄÄNPÄIN	-	+/-	-
ULOSPÄIN	+	+/-	+
VÄHITTÄINEN			
KERRALLINEN	-		
JATKUVA	+		
PIENIVOLYYMINEN		-	
SUURIVOLYYMINEN		+	
YLLÄTTÄVÄ		+	
ODOTETTU		-	

* Merkityskomponentti JATKUVA on vastaparina sekä KERRALLISUUDELLE että VÄHITTÄISYYDELLE.

Taulukko 15. Viittaussuhteessa olevien sanojen merkityskomponentit *Sanakirjassa ulkomaalaisille*.

	tippua	pudota	tipahtaa
NESTEMÄINEN (k)	+/-	+/-	+/-
KIINTEÄ (k)	+/-	+/-	+/-
PIENI (k)	+	+/-	+/-
SUURI (k)	-	+/-	+/-
AINEETON (k)	-	+/-	-
AINEELLINEN (k)	+	+/-	+
ELOLLINEN	-	+/-	+/-
ELOTON (k)	+	+/-	+/-

Taulukko 16. Verbejä kuvaavat merkityskomponentit *Paunosen sanakirjassa*.

	tippua	pudota	tipahtaa*
ALASPÄIN	+	+	
YLÖSPÄIN	-	-	
POISPÄIN	+/-		
KOHTI	+/-		
SISÄÄNPÄIN	+/-	-	
ULOSPÄIN	+/-	+	
NOPEA		+	
HIDAS		-	
PIENIVOLYYMINEN	-	-	
SUURIVOLYYMINEN	+	+	
RUNSAUS		+	
VÄHÄISYYS		-	

* Teoksessa ei esiinny komponenttianalyysin kannalta hyödynnettäviä sanoja *tipahtaa*-verbille.

Taulukko 17. Viittaussuhteessa olevien sanojen merkityskomponentit *Paunosen sanakirjassa*.

	tippua	pudota	tipahtaa
NESTEMÄINEN (k)	+/-	-	-
KIINTEÄ (k)	+/-	+	+
PIENI (k)	+/		-
SUURI (k)	+/-		+
AINEETON (k)	+/-	+/-	-
AINEELLINEN (k)	+/-	+/-	+
ELOLLINEN (k)	+/-	+/-	
ELOTON (k)	+/-	+/-	

Taulukko 18. Verbejä kuvaavat merkityskomponentit teoksessa *Oikeeta suomee*.

	tippua	pudota	tipahtaa
ALASPÄIN	+		
YLÖSPÄIN	-		
SISÄÄNPÄIN		-	-
ULO SPÄIN		+	+
PIENIVOLYYMINEN	-	-	
SUURIVOLYYMINEN	+	+	
JYRKKYYS	+		
LOIVUUS	-		

Taulukko 19. Viittaussuhteessa olevien sanojen merkityskomponentit teoksessa *Oikeeta suomee*.

	tippua	pudota	tipahtaa
NESTEMÄINEN	-	-	-
KIINTEÄ (k)	+	+	+
PIENI	-	-	-
SUURI (k)	+	+	+
AINEETON (k)	+/-	-	-
AINEELLINEN (k)	+/-	+	+
ELOLLINEN (k)	+	+	+
ELOTON	-	-	-

Taulukko 20. Verbejä kuvaavat merkityskomponentit teoksessa *Suurella sydämellä*.

	tippua*	pudota	tipahtaa*
POISPÄIN		+/-	
KOHTI		+/-	
SISÄÄNPÄIN		-	
ULO SPÄIN		+	

* Teoksessa ei esiinny komponenttianalyysin kannalta hyödynnettäviä sanoja *tippua*-verbille.

** *Tipahtaa*-verbi ei esiinny teoksessa.

Taululukko 21. Viittaussuhteessa olevien sanojen merkityskomponentit teoksessa *Suurella sydämellä*.

	tippua	pudota	tipahtaa*
NESTEMÄINEN	-	-	?
KIINTEÄ (k)	+	+	?
PIENI	+	+	?
SUURI (k)	-	-	?
AINEETON (k)	+/-	+/-	?
AINEELLINEN (k)	+/-	+/-	?
ELOLLINEN (k)	-	+/-	?
ELOTON	+	+/-	?

* *Tipahtaa*-verbi ei esiinny teoksessa.